

DIŞ POLİTİKADA DİN FAKTÖRÜ:

İSRAİL ÖRNEĞİ

Fatma TEKER

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

Aralık, 2019

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DIŞ POLİTİKADA DİN FAKTÖRÜ: İSRAİL
ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Fatma TEKER

Danışman
Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

AFYONKARAHİSAR 2019

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Dış Politikada Din Faktörü: İsrail Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../ 2019

Fatma TEKER

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mustafa FİŞNE
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Ethem Kadri PEKTAŞ
: Doç. Dr. Hasan DURAN

İmza

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatma TEKER' in "Dış Politikada Din Faktörü: İsrail Örneği" başlıklı tezi, 05/12/2019 tarihinde saat 15.00' de Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği' nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek (X) oy birliği - () oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

DİŞ POLİTİKADA DİN FAKTÖRÜ: İSRAİL ÖRNEĞİ

Fatma TEKER

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Aralık 2019

Danışman: Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

Modern uluslararası ilişkilere Vestfalya sistemi hâkim olduğu için din dış politikayı belirleyici bir faktör olarak görülmemiştir. Ancak din bu dönemde araç olarak uluslararası ilişkilerde varlığını devam ettirmiştir. 1948 yılında İsrail devletinin, akabinde din temelli çeşitli uluslararası örgütlerin kurulması dış politikada dinin yeniden etkili olduğu bir dönemi başlatmıştır. 11 Eylül 2001 yılında ABD’de Pentagon ve İkiz Kulelere yönelik saldırılarla birlikte din, uluslararası ilişkilere tam bir dönüş yapmıştır. Yöneticilerin dini düşünce ve inançlarının, kutsal mekânların statüsü ve dini temelli iç çatışmaların dış politikaya etkisi gibi konularda görüldüğü gibi günümüzde din dış politikada önemli bir faktör haline gelmiştir.

İsrail Devleti’nin kurucu ideolojisi olan Siyonizm, uluslararası toplumun onayını almak için laik temel üzerine inşa edilmiş olup tüm dünyadaki Yahudiler için bir devlet yaratma amacıyla idi. Bu amaç doğrultusunda kurulmuş olan İsrail devletinin Tevrat kaynaklı bir dış politika stratejisi izlediği görülür. Tevrat kaynaklı olarak Yahudiler, vaat edilmiş topraklar, seçilmiş halk oldukları iddiası ve varlığını devam ettirme bilinci ile hareket etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: İsrail, din, dış politika, dış politika analizi.

ABSTRACT

RELIGION AS FACTOR IN FOREIGN POLICY: THE CASE OF ISRAEL

Fatma TEKER

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION**

December 2019

Advisor: Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

As the Vestphalia system dominated the modern international relations, religion was not seen as a determining factor in foreign policy. However, it continued to exist in the international relations, though as a tool in the modern era. The establishment of the State of Israel in 1948 and many religion-based international organizations later marked a new era in which religion has started to be effective in foreign policy again. After the 11 September 2001 attacks in the USA, religion has returned to international relations obviously. Today, it plays an important role in foreign policy as reflected by the impacts of religious thoughts and the beliefs of the policy makers, status of sacred spaces and internal religious conflicts on foreign policy decisions.

Being the founding ideology of the State of Israel, Zionism is built on a secular basis for the approval of the international community and aimed to establish a state for for all Jews in the world. Founded for that purpose, Israel appears to follow a foreign policy strategy based on the Torah. On the basis of Torah, Jews act with consciousness of continuing existence, promised land, and being the elected people.

Keywords: Israel, religion, foreign policy, foreign policy analysis.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI....Hata! Yer işareti tanımlanmamış.	
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DİNİN YERİ

1. DİNİN TANIMI.....	5
2. DİNİN KAYNAĞI VE SINIFLANDIRILMASI.....	6
3. DİNİN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	9
4. VESTFALYA BARIŞ ANTLAŞMASI ÖNCESİNDE DİNİN YERİ.....	10
4.1 ORTAÇAĞDA DİN.....	10
4.2. HAÇLI SEFERLERİ.....	12
4.3. REFORMASYON.....	13
4.4. AUGSBURG BARIŞI.....	17
4.5. OTUZ YIL SAVAŞLARI	17
4.6. VESTFALYA BARIŞ ANTLAŞMASI	18
5. VESTFALYA BARIŞ ANTLAŞMASI SONRASINDA ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DİNİN YERİ	19
5.1. AYDINLANMA DÖNEMİNDE DİN	19
5.2. FRANSIZ DEVRİMİ SONRASINDA DİN	22
5.3. AVRUPA UYUMUNDA DİN.....	24
6. SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİNDE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DİNİN YERİ.....	25
7. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DİNİN YERİ.....	26
8. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DİNİN YERİ.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

DIŞ POLİTİKA VE DİN İLİŞKİSİ

1. DIŞ POLİTİKAYI BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	35
1.1. GÜÇ.....	35
1.2. DEVLETİN YÖNETİM ŞEKLİ	36
1.3. MEDYA VE KAMUOYU	37
1.4. DİN.....	39
2. İÇ VE DIŞ ÇATIŞMALARIN KAYNAĞI OLARAK DİN	41
3. SİYASİ MEŞRULUĞUN TEMELİ OLARAK DİN.....	42
4. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE DİN.....	43

4.1. REALİZM VE DİN.....	43
4.2. İDEALİZM VE DİN	47
4.3. İNŞACILIK TEORİSİ VE DİN	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
İSRAİL DIŞ POLİTİKASI VE DİN	
1. GENEL İSRAİL TARİHİ	54
1.1. PEYGAMBERLER DÖNEMİ.....	55
1.2. YABANCI HÂKİMİYETİ.....	61
1.3. SİYONİST HAREKETİN DOĞUŞU	62
1.4. İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU	69
2. YAHUDİLİĞİN TANITIMI	74
3. İSRAİL DEVLETİ'NİN SİYASİ SİSTEMİ	81
4. İSRAİL DEVLETİ'NDE SİYASİ PARTİLER	84
4.1. MERKEZ VE MERKEZ SOL PARTİLER	89
4.2. RADİKAL SAĞ PARTİLER.....	90
4.3. RADİKAL DİNCİ PARTİLER.....	94
5. İSRAİL DIŞ POLİTİKASININ TEMEL BELİRLEYİCİLERİ	96
6. İSRAİL'İN DIŞ POLİTİKASINDA DİN FAKTÖRÜ.....	101
6.1. 1948 ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI VE DİN	103
6.2. 1967 ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI VE DİN	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
6.3. YOM KİPPUR SAVAŞI VE SONRASINDA DİN	115
SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA	130

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

FKÖ: Filistin Kurtuluş Örgütü

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UNIFIL: United Nations Interim Force In Lebanon-Birleşmiş Milletler Geçici Lübnan Gücü

IDF: Israeli Defence Force-İsrail Savunma Güçleri

UNPROFOR: UN Protection Force in Bosnia-BM Bosna Koruma Gücü

NATO: North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

NRP: National Religion Party- Ulusal Dindar Parti

MBP: Milli Birlik Partisi

UDP: Ulusal Dindar Parti

BTY: Birleşik Tevrat Yahudiliği

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

GİRİŞ

Dinin modern dönem öncesinde devlet üzerinde etkisi oldukça fazlaydı. Modern dönemde laiklik ilkesinin benimsenmesiyle birlikte dinin, devlet üzerindeki etkisi azalmaya başlamıştır. Dolayısıyla, modern dönemde uluslararası ilişkiler din ve inanç ekseninde değil; güç arayışı, ulusçuluk, emperyalizm gibi faktörlerle şekillenmeye başlamıştır. Modern dönemde dinin geri planda kalışının en önemli göstergelerinden biri, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının vuku bulmasıdır. Aynı dine mensup Avrupalılar, bu iki büyük savaşta rakip olmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan Versay Düzeni ile birlikte devletlerin güvenliği, stratejik menfaatleri, enerji ve hammadde kaynaklarına sahip olma isteği gibi amaçlar ön plana çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan iki kutuplu sistem ise, ABD ve SSCB arasındaki ideolojik rekabete dayanmıştır.

Din, modern dönemle birlikte dış politikada amaç olmaktan çıkmış, zaman zaman bir araç olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu durumun en önemli örneklerinden birisi Afrika ülkelerinin sömürgeleştirme sürecinde misyonerlik faaliyetlerinin rolü olarak karşımıza çıkmaktadır. 11 Eylül 2001 yılında ABD'de Pentagon ve İkiz Kulelere yönelik saldırılarla birlikte din, uluslararası ilişkilere yeniden dönüş yapmıştır.

Uluslararası ilişkilerin temel yaklaşımlarından olan realizme göre; uluslararası politikanın özü, çıkar mücadelesi ve güç yarışına dayanır. Bu yüzden realist yaklaşım, dinin dış politikadaki rolü üzerinde durmaz. 1980'li yıllardan sonra ortaya çıkan İnşacılık yaklaşımı ise; din, kimlik ve milliyetçilik gibi nispeten soyut faktörleri uluslararası politika analizlerine dâhil etmiştir. Yine de din ile dış politika arasındaki ilişki konusundaki çalışmalar sınırlı kalmıştır. Çalışma, bu alandaki literatüre katkıda bulunacaktır.

İsrail'de radikal sağ ve milliyetçi örgütler İsrail Devleti kurulmadan çok önce faaliyetlerine başlamıştır. Birçok haham, İsrail'e dönüşün Mesih'in gelişini hızlandıracağını ifade ederek göçü teşvik etmiştir. Siyonizm fikri ise her ne kadar laik temel üzerine inşa edilmiş olsa da din ve laiklik unsurlarını bir araya getirmeyi başarmıştır.

1948 yılında kurulan İsrail devletinin kuruluş paradigmasını oluşturan Siyonizm, 19. yy'da Avrupa'da yaşanan Yahudi karşıtlığına ve asimilasyona tepki olarak ortaya çıkan bir harekettir. Siyonist hareket, Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı amaçlarken, Hitler'in eliyle İkinci Dünya Savaşı esnasında Almanya ve Avrupa'da gerçekleştirilen Yahudi soykırımı, İsrail Devleti'nin kuruluş sürecini hızlandırmıştır. Kuruluşundan itibaren İsrail'in izlediği dış politika, Yahudilerin geçmişte yaşadığı acılar, İkinci Dünya Savaşı esnasında maruz kaldıkları soykırım ve çevre Arap ülkelerden kaynaklanan tehdit algılamaları göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Öte yandan, bölge ülkelerinde İsrail'in Tevrat'ta vaat edilen topraklara ulaşmak maksadıyla hareket ettiği şeklinde yaygın bir kanaat mevcuttur. Bu kanaati güçlendirense; Kudüs'ün statüsü, Yahudi yerleşim yerleri, Filistin Devleti'nin sınırları gibi konularda takındığı uzlaşmaz tavırlardır.

İsrail seçim sistemi, oy oranı nispeten az olan ultra ortodoks ve radikal milliyetçi partilerin ülkenin iç ve dış politikalarını istedikleri yönde belirlemeleri sonucunu doğurmuştur. 1967 ve 1973 Savaşlarıyla birlikte dindar ve milliyetçi çevrenin vaat edilmiş topraklar ve İsrail toprakları ile ilgili fikirleri de canlılık kazanmıştır. Bu durum 1977 tarihli genel seçim ile kanıtlanmış oldu. 1974 yılında kurulan Gush Emunim'in gerçekleştirdiği yasa dışı yerleşim yeri faaliyetleri bugün dahi İsrail dış politikasını meşgul etmektedir. İsrail Başbakanlarından Meneham Begin'in emriyle 1948 yılında gerçekleştirilen Deir Yasin katliamı ve Ariel Şaron'un emriyle gerçekleştirilen Cenin Kampında gerçekleştirilen katliamlar, İsrail'de köktendinciliğin kuruluşundan beri yöneticiler tarafından benimsendiğinin açık bir göstergesidir. Şaron ve Begin'in aynı zamanda Haganah denilen yer altı örgütünün de üyesi olduğu unutulmamalıdır.

Bu çerçevede çalışmanın birinci bölümünde tarihsel çerçevede Uluslararası İlişkilerde Dinin yeri hakkında bilgi verilecektir. Dinin tanımı, kaynağı, sınıflandırılması ve toplum üzerindeki etkisi anlatıldıktan sonra Vestfalya Barış Antlaşması öncesinde ve sonrasında uluslararası ilişkilerde dinin dış politikaya etkisi hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra Soğuk Savaş öncesi, Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politika ve din ilişkisi anlatılmaya çalışılacaktır.

İkinci bölümde, dış politikayı belirleyen faktörler, iç ve dış çatışmaların kaynağı olarak din, siyasi meşruluğun temeli olarak din ve uluslararası ilişkiler teorilerinde din konuları incelenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise İsrail Devleti'nin kuruluşundan başlayarak, İsrail'in siyasi sistemi, yapısı, Yahudiliğin doğuşu ve İsrail'in kuruluşunda etkili bir role sahip olan Siyonizm'in gelişimi hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra İsrail'in dış politikasının temel belirleyicileri ve İsrail'in kurulduğu günden itibaren, İsrail'in vaat edilmiş kutsal topraklara ulaşmak ve bölgede varlığını devam ettirmek için yaptığı savaşlardan 1948 Arap-İsrail Savaşı, 1967 Arap İsrail Savaşı ve 1973 Yom Kippur Savaşı gibi önemli savaşlar ele alınacaktır.

Bu çalışmanın nihayetinde Tevrat kaynaklı Siyon'a Dönüş fikri, vaat edilmiş topraklar ve seçilmiş halk anlayışı ile hareket eden İsrail'de dinin devletin kuruluşunda ve dış politikasında etkili bir faktör olduğu yönündeki bilgilere derli toplu bir şekilde ulaşılabilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DİNİN YERİ

Uluslararası ilişkiler ve din arasındaki ilişkilerin niteliği incelenmeden önce uluslararası ilişkiler, dış politika, din ve uluslararası politika gibi kavramlar incelenmelidir.

Bir devlet açısından dış tercihlerin oluşturulmasını ve değerlendirilmesini ifade eden kavrama “dış politika” denir. Bir devletin dışından meydana gelen, tüm devletlerin dış politika davranışlarının toplamını ifade eden kavrama ise “uluslararası politika” denir. Ülke sınırlarını aşan ve hükümetler, halklar ve devlet-dışı kuruluşlar arasındaki tüm ilişkileri içine alan kavram ise “uluslararası ilişkiler”dir. Kişinin Allah, insan ve diğer tüm varlıklarla ilişkilerini düzenleyen kurallar bütününe “din” denir. ‘Arapça “deyn” kökünden gelen din, “ceza, mükâfat, hüküm, hesap, hâkimiyet, üstün gelme, zelil kılma, zorlama, itaat, teslimiyet, hizmet, ibadet, adet, yol, kanun, şariat, millet” ve “mezhep” anlamlarına gelir.’ (Sayın, 2011: 234-235).

Uluslararası ilişkiler disiplini uzun yıllar dini göz ardı etmiştir. Bunun bir kaç nedeni vardır. Bunlardan birincisi, Otuz Yıl Savaşlarına son veren Vestfalya Antlaşması imzalanana kadar din temel belirleyici bir faktörken, Vestfalya Antlaşmasından sonra uluslararası sisteme ulusal çıkar temelinde güç ilişkileri egemen olmaya başlamıştır. 20. yüzyılda dinin modern topluma ve siyasete egemen olamayacağını iddia eden modernist paradigmanın uluslararası ilişkiler çalışmalarında dinin göz ardı edilmesinin ikinci nedenidir. Üçüncü neden ise, uzun yıllar boyunca uluslararası siyasete egemen olan realist teorinin dini, analizlerine dahil etmemesidir (Oran, 2017: 11-12).

Dinin uluslararası ilişkilere etkisi incelendiğinde savaflara kaynaklık ettiği görülmektedir. Yöneticiler dış politikada karar verirken dinsel cemaat ve gruplardan etkilenebilmektedirler. Dini tutum ve davranışlar dış politika yapım sürecinde etkilidir. Dış politika yapım sürecine katılan yöneticilerin dini inanç ve düşünceleri din ve dış politika arasındaki ilişkinin niteliğinin belirlenmesinde etkilidir. Ayrıca din

bir meşruluk kaynağıdır. Etnisite, sosyal kimlik ve milliyetçilik ile bağlantılı olduğu için dış politika açısından din önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Sayın, 2011: 241).

Francis Fukuyama tarafından yazılan Tarihin Sonu ve Son İnsan ve Samuel Huntington tarafından yazılan Medeniyetler Çatışması, uluslararası politikada ideolojik çatışmaların değil de kimlik ve kültür odaklı çatışmaların yaşanacağını öngören iki önemli eserdir. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ABD'nin Afganistan ve Irak'a yönelik gerçekleştirdiği müdahaleler medeniyetler çatışması tezinin gerçekleştiği yönündeki spekülasyonları artırmıştır. Bu gelişmelerle birlikte uluslararası ilişkiler çalışmalarında dine daha fazla önem verilmeye başlanmıştır (Oran, 2017: 12-13).

1. DİNİN TANIMI

Kutsal olanı içinde barındıran din, inanan bireyleri sosyolojik ve dinsel bir topluluk içinde birleştirir. Din, insanın doğası ve insanın varlığı ile ilgili sorulara Tanrı kavramı ile cevap vermeye çalışır. Din aynı zamanda insanın günlük yaşamında yol göstericidir. İnsanın tutum ve davranışlarını belirleyen kuralları içerir. Din insanın karmaşık yapıda olan hayatını düzenli hale getirerek insan hayatına yeni bir anlam kazandırır (Abuzar, 2011: 144-145).

Din insanoğlunun yeryüzünde ortaya çıktığı günden bugüne kadar varlığını devam ettiren evrensel bir olgudur. Din kavramı tanımlanması en zor olan kavramlardan bir tanesidir. Ancak yine de din ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Dinin yapısı ve tanım yapanların dine yönelik farklı yaklaşımları, din tanımının çeşitlilik göstermesine neden olmuştur. Örnek olarak, Emile Durkheim 'Din, bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan ayin ve inançlar sistemidir' şeklinde dini tanımlarken, Feurbach 'Din, dua, kurban ve inançla kendini gösteren bir arzudur' şeklinde tanımlamıştır. Önemli bazı düşünürlerin din tanımları şu şekildedir: Max Müler' göre 'Din, ruhun bir kuvvetidir ki, aklın ve duyu organlarının insana muhtelif isim ve sembollerle, sonsuzu kavrama imkânını verir.' Taylor'a göre 'Din, ruhani varlıklara inanmaktan ibarettir.' Kant'a göre 'Din, insanın bütün vazifelerinde ilahi emrin bilinmesi ve tanınmasıdır.' Spencer'e göre 'Din, tabiatüstü ve esrarlı kuvvetlerin varlığına inanmaktır.' (Yıldız, 2008: 6-7).

Amerikalı J. B. Pratt dini şöyle tanımlamıştır:

“Din, fertlerin veya grupların, inançlarına göre, kendi yararları ve kaderleri konusunda amaca ilişkin bir eylem icra eden güç veya güçler hakkında şekli ve sosyal bir davranıştır.”

Başka bir Amerikalı Paul E. Johnson, dinî davranışta belli başlı üç özellik görmektedir: a) Belli değerlere ait içgüdüsel bir istek; b) Bu değerleri tutan bir güç hakkında bilinçli bir bağımlılık; c) Bu gücün yardımıyla bu değerleri kendine sağlamaya özgü gözüken tutum veya davranışlar.

Sözü edilen tanımlar, dinin birkaç önemli unsurlarına dikkat çekmektedirler:

1. Zihnî etken: beşerî kader üzerinde bir denetim icra eden ve ihtiyaç duyulan manevî ve maddî değerlere hürmet ettiren bir veya birkaç gücün var olduğu inancı.

2. Heyecana bağlı (hissî) etken: bu bir veya birkaç güce karşı bir bağımlılık duygusu, çeşitli tarzlarda hissedilen bağımlılık.

3. Davranışla ilgili etken: din bazı eylemlerle veya davranışlarla ifade edilir, meselâ kurban, ibadet veya iyi belirlenmiş ahlâkî buyruklara gereği gibi uymak.

4. Sosyal etken: bir toplum gerektirmekte ve din tarafından sunulan değerleri elde etmek için insanların birlikte hareket ettikleri toplum çerçevesinde ortak şekiller oluşturmaktadır.”

İslâm bilginleri de dini şöyle tanımlamışlardır: ‘Din, akıl sahibi kimseleri kendi hür iradeleriyle bizzat hayırlara sevkeden ilâhî bir kavramdır.’ (Yüksel, 1999: 82-83).

Tarihi boyunca insan, içinde bulunduğu güçsüzlük dolayısıyla üstün bir güce inanma ve sığınma ihtiyacı hissetmiştir. Bu nedenle dinsiz bir topluma rastlanılmamıştır. Dinin insan hayatı üzerinde önemli bir rolü olduğunu Henri Bergson şu ifadelerle dile getirmiştir. ‘Geçmişte olduğu gibi, bugün de ilimsiz, sanatsız, felsefesiz cemiyet vardır. Fakat dinsiz bir cemiyet asla yoktur’. Dini insan hayatından çıkarmak isteyen çeşitli ideolojiler ortaya çıkmış olsa da başarılı olunmamıştır. Örneğin komünist rejimler dinsiz bir toplum oluşturmak için baskıcı politikalar uygulamıştır. Ancak bu baskıcı politikalara rağmen dini inançlar korunmuştur (Yıldız, 2008: 6).

2. DİNİN KAYNAĞI VE SINIFLANDIRILMASI

Dinin kaynağı konusunda kutsal kitapların verdiği bilgiler dışında herhangi bir belge olmadığı için bilimsel bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Kutsal kitaplarda ilk insanların Tanrı bilgisine sahip oldukları ve aynı zamanda ilk dinlerin yozlaşmasıyla birlikte çok tanrılı dinlerin meydana geldiği dile getirilmiştir (Yıldız, 2008: 8-9).

Birçok sosyal bilimci dinin kaynağı konusunda fikir ortaya atmıştır. 19. yüzyılın ortalarından itibaren gelişmeye başlayan pozitivist ve materyalist fikirlerin propagandaları sonucunda evrimci görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüş, dinin çok

tanrıçılık şeklinde başladığını ve evrim sonucunda insanlığın değişip gelişerek tek tanrıçılık inancının ortaya çıktığını iddia etmiştir. Dinin kaynağı ile ilgili teoriler eleştirilmeye başlanınca evrimci teoriler etkisini yitirmeye başladı (Yıldız, 2008: 9).

Yahudilikte dinin kaynağı, Yahudilerin kurucusu olarak kabul edilen Hz. İbrahim'in soyundan gelen İbranilere kadar götürülür. Tanrı Yehova, Hz. İbrahim ile bir anlaşma yapmıştır. Hz. İbrahim tek tanrıçılık anlayışını kabul eden ve geliştiren ilk insandır. Yahudilik, Tanrı'nın ilkelerinin peygamberler vasıtasıyla insanlara ulaştırıldığı için vahiy kaynaklı bir dindir. Yahudilik inancının düzenleyicisi ise, Hz. Musa olmuştur. Hz. Musa, Yahudilerin hayat tarzını düzenleyen ve onların davranış kurallarını içeren Tevrat'ı Tanrı'dan almıştır (Yüksel, 1999: 99).

Yahudi dininin ilkeleri, 1180 yıllarında Endülüslü Maimonide (öl. 1204) tarafından on üç madde halinde kaleme alınmıştır: 1. Her şeyin yaratıcısı olan ancak bir Tanrı vardır. 2. O, basit bölünmezdir. 3. O, maddî ve bedenî olmayan bir varlıktır. 4. Yalnız Tanrı ezeli ve ebedîdir, ne başlangıcı, ne de sonu vardır. 5. Yalnız O'na tapılacaktır: aracı veya şefaathçi olarak kabul edilen başka varlıklara ibadet etmemek gerekir. 6. İlâhî vahiyleri almak için saygın peygamberler vardır: onların sözleri doğrudur. 7. Hz. Musa, bütün zamanların en büyük peygamberidir ve peygamberliği gerçektir. 8. Musa'nın kanunları, tamamıyla Kadir-i Mutlak Tanrı tarafından yazdırılmıştır. 9. Bu kanunlar değişmez: onlara bir şey ilave etmek veya çıkarmak yasaktır. 10. Tanrı, bizim bütün düşüncelerimizi ve eylemlerimizi bilir. 11. Tanrı, Musa'nın kanunlarına riayet edenleri mükâfatlandırır, aykırı davranışları cezalandırır. 12. Tanrı kararlaştırdığı zaman bir Mesih (Mehdi) gelecektir. 13. Tanrı dilediği zaman ölüleri diriltecektir. (Yüksel, 1999: 99).

Hristiyanlık ise, Hz. İsa tarafından kurulmuş ve onun öğretilerine dayanan vahiy kaynaklı bir dindir. Hristiyanların kutsal kitapları, Tevrat ve İncil'den oluşan Kitab-ı Mukaddes'tir. Altmış adet İncil'den sadece dört tanesi asıl kitap olarak kabul edilmiştir. Bu kitaplar şu şekildedir: Matta, Markos, Lûka ve Yuhanna İncilleridir. Dört sayısı ise, mistik bir anlam ifade eder. Aziz İrene'e göre, 'Dört yön vardır: Doğu, Batı, Kuzey ve Güney.' (Yüksel, 1999: 100).

Geleneksel teze göre, Mattâ (yahut Levi) bir gümrük memurudur, İsa tarafından Hristiyanlığa kabul edilmiş ve onun havarilerinden biri olmuştur. Markus ise, ilk Hristiyanların evinde toplandığı Kudüslü Meryem adlı bir kadının oğludur. Markus, Paulus'un iş arkadaşı, sonra havari Petrus'un kâtibi olmuştur. Lukâ da Aziz Paulus'un arkadaşı bir doktor idi. Yuhanna ise İsa'nın sevdiği müridi idi ve çarmıha gerileceği zaman anasını ona teslim etmişti. O, İncil'i yazdığı Efes'te yaşadı. Onu yazmadan önce de Patmos adasında Ahd-i Cedid'in son kitabı (Apocalypse)m yazmıştı. Demek oluyor ki İndilerin yazarı olarak iki tanık ve tanıkların iki samimi arkadaşı bulunmaktadır (Yüksel, 1999: 100).

Hristiyanlığın temelinde, Tanrı'nın Babalığı ve insanların kardeşliği vardır. Hristiyanlığın en büyük çoğunluğu, Teslis (üçlem)'e yani bir tek Tanrı'ya ancak üç kişi halinde: Baba, Oğul ve Ruh-u'l-Kudüs'e iman ederler.... Hristiyanlık, her şeyden

önce yerin ve göğün Yaratıcı Kudretli bir Baba olan bir tek Tanrı'nın yanına onun Oğlu, İsa'yı yerleştirmektedir. Baba ile Oğul'un yanında Ruhü'l-Kudüs (Kutsal Ruh) yer almaktadır. Baba ne yaratılmış, ne de doğurulmuştur. Oğul, Tanrı (Baba)dan doğmuştur. Kutsal Ruh ise Baba'dan ve Oğul'dan çıkmıştır. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh tek şahısta toplanmış üç şahıstırlar, ebedîdirler, aralarında eşitlik vardır. İşte bu Teslis (üçlem)ti (Yüksel, 1999: 101).

İslam, Hz. İbrahim ve diğer bütün peygamberler aracılığıyla gönderilen bütün vahiyleri kutsal kabul eder. Bütün peygamberler tarafından getirilen vahiylerin temelinde Tek Tanrı inancı vardır. İslam'da bütün peygamberler, Allah'tan başkasına tapınmanın yasak olduğunu ve Allah ile birey arasında hiçbir aracının kabul edilemeyeceğini dile getirmiştir. İslam'a göre ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'dir. Hz. Âdem, Allah'tan aldığı vahiy doğrultusunda nesiller yetiştirmiştir. Ancak zamanla insanlar çoğalmıştır ve insanlar arasında din ilk saflığını yitirmeye, anlaşmazlıklar yaşanmaya ve farklı inanışlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Allah, puta tapan insanlara ya da yoldan sapanlara zaman zaman peygamberler göndermiştir. İslam'a göre Peygamberler de insandır, onların din kurma ve insanlar üzerinde tahakküm hakları yoktur. İslamiyet en son ve evrensel bir din olma özelliği taşımaktadır. İslam'a göre insanlık için en büyük kötülük, bağnazlık ve taklitten kaynaklanmaktadır (Yüksel, 1999: 102-105).

Dinin tanımı ve kaynağında olduğu gibi sınıflandırılması konusu üzerinde de bir uzlaşa sağlanmamıştır. Bu yüzden çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. İslam bilginleri, Hak din (Peygamberler aracılığıyla insanlara ulaşılan ve bozulmadan, tahrif edilmeden günümüze kadar gelen din), Tahrif edilmiş (Muharref) dinler (sonradan insanlara tarafından değiştirilen dinler) ve Batıl dinler (insanlar tarafından geliştirilen dinler) şeklinde bir sınıflandırma yapmışlardır. Batılı araştırmacılar ise, dinin sınıflandırmasını üç açıdan yapmışlardır. Bunlardan birincisi, Tanrı kavramı açısından yapılan sınıflandırmadır. Bu tasnifte dinler, Tek tanrılı (İlahi dinler), çok tanrılı (Antik Yunan, Mısır ve Roma dinleri), düalist/iki tanrılı (Mecusilik) ve Tanrı konusunda açık olmayan dinler (Budizm, Şintoizm) şeklinde gruplandırılmıştır. İkincisi, sosyolojik ve tarihi açıdan yapılan din sınıflandırmasıdır. Kurucusu olan dinler (Yahudilik, İslam, Hristiyanlık ve Budizm gibi), geleneksel dinler (eski Yunan ve Eski Mısır dinleri gibi) ve sadece bir millete ait olan dinler gibi gruplandırılmıştır. Üçüncü açıdan dini sınıflandırma ise, coğrafi kıstası esas alan sınıflandırmadır. Ortadoğu veya Sami grubu dinler (Yahudilik, İslam, Hristiyanlık), Hint grubu dinler

(Hinduizm, Budizm gibi), Çin-Japon grubu dinler (Konfüçyüsçülük, Şintoizm, Taoizm gibi) ve Afrika grubu dinler şeklindeki sınıflandırmadır (docplayer.biz.tr).

3. DİNİN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yeryüzünde yaşayan her toplumda bir inanç sistemi bulunmaktadır. Bu açıdan din, evrensel ve toplumun yapısı ile ilişkilidir.

Sanayileşme, kentleşme ve hızla gelişen teknolojik iletişim ağı, bir taraftan toplumsal yapıyı etkilerken, diğer taraftan din kurumunu da etkilemekte, yeniden oluşum sürecinde dinin yeniden yapılanmasına ve konum kazanmasına neden olabilmektedir. Nitekim Batılı toplumlar ve ülkemiz üzerine yapılmış olan bilimsel inceleme ve araştırmalar, dinin siyaset, ekonomi, eğitim ve cinsel konular üzerinde farklı söylemler geliştirdiğini, modern dünyada dinin konumunun farklı olduğuna işaret etmektedirler. MacGuire, M.B., “Religion: The Social Context” adlı çalışmasında modern toplumlarda dinin konumunu inceleyerek, yüksek biçimde farklılaşmış toplumsal sistemlerde, din kurumunun ve dinsel uygulamaların dolaylı bir nüfuza sahip olduğunu belirtir. P. L. Berger’de, kapitalist-endüstriyel yapı, modernleşme ve sekülerleşme ile karşılıklı etkileşim sürecine giren dinin, devlet, siyaset, aile ve birey üzerindeki etkilerini dikkate alarak, sanayileşme konusunda ilerlemiş ülkelerin din, devlet ve siyaset ilişkilerinde önemli değişmelerin ortaya çıktığını, ancak, dine yakın bir biçimde bağlı olan aile ve sosyal ilişkiler alanında gözle görülür bir biçimde realite oluşundan söz eder. (Sinanoğlu, 2008: 27).

Din, toplumu değiştirme ve geliştirme gücüne sahiptir. Din toplumda yer edinen yeni değerlere ve toplumsal değişime kaynaklık etmiştir. Din toplumdan bağımsız olarak düşünülemez. Din örf ve adetlerden, kültürel değerlerden ve yaşam biçiminden etkilenir. Sosyolog Max Weber, dinin toplumun değişiminde etkin bir rol alabileceğini ifade etmiştir. Weber’e göre, karizmatik dini liderler toplumu değiştirebilirler. Bu duruma peygamberlerin içinden çıktıkları toplumu değiştirmeleri örnek verilebilir. İnsanlığın gidişatını belirleyen din, tarih boyunca toplumun devamlılığını sağlamıştır. Dinin güçlü olması toplumsal bütünlüğün kuvvetli olması sonucunu doğurur. Din, ayin veya ortak ibadetler aracılığıyla inanan bireyleri bir araya getirir ve böylece ortak duyguların gelişmesini ve pekişmesini sağlar. Peter Leger’de dinin etkin bir meşrulaştırıcı araç olarak kullanıldığını şu sözlerle ifade etmiştir. ‘Din, insani açıdan tanımlanan realiteyi sonsuz, evrensel ve kutsal bir realiteye bağlamak sureti ile yasallaştırarak sosyal kurumlara güven ve kalıcılık görünümü verir. Başka bir deyişle, beşeri olarak kurulan nomoi’ye (düzen) kozmik bir statü verir’ demektedir. Bu durumda bireyler dine sıkıca bağlanarak hayatlarına yöne verirler. Dinin toplumu değiştirmesine verilebilecek en güzel örnek İslam’dır.

Put a tapıcılığın yaygın olduğu bir toplumda Hz. Muhammed'in çağrısı sadece Arap Yarımadasını değil bütün dünyayı etkisi altına almıştır ve bütün dünyayı değışmeye başlamıştır (Abuzar, 2011: 144-148).

Din toplumda iktidarı elinde bulunduranların bu iktidarlarını devam ettirebilmek için kullandıkları bir araç olarakda görölmüştür. "Karl Marx'a göre din, bu insanların kendi konumlarını haklı çıkarmakla kalmayacak, aynı zamanda gücün gerçek dayanağını gizlemeye hizmet ederek, toplumsal merdivenin en altındakilerin bilinçlenmesi ve anlayışlarının gelişmesini önleyecektir." (Abuzar, 2011: 148).

Dinler içinden çıktıkları sosyal ve siyasi sınırların dışına çıktıkları andan itibaren yeni koşullarla karşılaşmıştır. Bunun bir sonucu olarak da yeni dini eğilimler ortaya çıkmıştır. Söz konusu yeni dini eğilimler ile geleneksel eğilimler çatışmaya başlamıştır. Modernleşme ile birlikte toplumsal yapıda ciddi değışiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Endüstrileşmiş toplumlarda din, sosyal ve siyasi hayattan çekilirken yani laikleşme süreci yaşanırken, endüstrileşmiş Batı toplumlarını örnek almaya çalışan geleneksel toplumlarda ise laikleştirme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda geleneksel din anlayışı gerilemiştir. Kişiy e göre din anlayışı ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak yeni din ve mezhepler ortaya çıkmıştır. Toplumların din anlayışlarının değışmesi sonucu dinin toplum hayatındaki rolü giderek yok olmaya başlamıştır (Abuzar, 2011: 149-151).

4. VESTFALYA BARIŞ ANTLAŞMASI ÖNCESİNDE DİNİN YERİ

4.1. ORTAÇAĞDA DİN

Batı Avrupa'da Kilisenin ortaya çıkışı devrimci sayılabilir. Eski Yunan ve Roma'ya hâkim olan egemenliğin halka ait olduğu şeklindeki anlayışın yerine egemenliğin tanrıdan kaynaklandığı anlayışının benimsenmesi devrimci sayılabilir. Eski Yunan düşünürleri için adalet en önemli kavramlardan biridir. Onlar, İlahların adalet kavramının garantisi olduğunu düşünürler. Din devlet ayrimından bahsedilemez. Çünkü hem İlahların hem de devletin cezalandırma yetkisi vardır (Coşar, 2000: 22-25).

Tektanrıcılığın doğduğu Eski Filistin'de devlet ve din ayrimı yoktur. Hz. Musa'nın On Emri mutlak itaati emreder. Ortaçağ'da Kilise üstünlüğünü bu kurallardan elde etmiştir. On Emir şu şekilde sıralanır:

1. Ben senin Tanrı'nım ve benden başka ilah tanımayacaksın,
2. Hiçbir suretle ne bir yontu ne de herhangi bir resim yapmayacaksın,
3. Adımı boşuna ağzına almayacaksın,
4. Yedinci günü unutmayacaksın,
5. Anne ve babana saygı göstereceksin,
6. Öldürmeyeceksin,
7. Zina yapmayacaksın,
8. Hırsızlık yapmayacaksın,
9. Yalancı şahitlik yapmayacaksın,
10. Başkasının hiçbir şeyine göz koymayacaksın (Coşar, 2000: 26).

Din ve siyasetin birlikte olduğuna dair önemli kanıtlardan biri, Hz. İsa'nın davası meselesidir. Hz. İsa'nın katledilmesi çoktanrıci Roma'nın hâkim olduğu tektanrıci Filistin'de yaşanmıştır. Musa'nın kanunlarına göre dini bir kurum olan ve yetkilerinin Roma tarafından belirlendiği Sanhedrin adlı dini otorite Hz. İsa'yı suçlu bulmuş ve Hz. İsa siyasi otorite imparator tarafından idam edilmiştir (Coşar, 2000: 26-27).

Roma MS 2. yüzyılda Hristiyanlığı resmi din ilan ettikten sonra, bu dini yaymayı en önemli amaçlarından birisi olarak kabul etmiştir. İslamiyet'in ortaya çıkmasından sonra Ortadoğu'da dine dayalı rejimler kurulmaya başlamıştır. İslam ve Hristiyanlık dinlerinin sürekli olarak genişleme çabaları bu iki dinin çatışmalarına yol açmıştır. Coğrafi keşifler ve sanayi devrimiyle birlikte Avrupalı devletler yeni keşfettikleri ülkeleri sömürgeleştirirken aynı zamanda Hristiyanlık dinini de yaymaya çalışmıştır (Çağırın, 2014: 298-299).

Ortaçağ Avrupası'nda din bütün alana hâkim konumdadır. Kral yetkiyi tanrıdan almaktadır. Siyasi olaylar kilisenin tekelindedir. Savaşın meşru olduğu yönündeki kararı ancak Kilise verirdi. Kilisenin başındaki Papa Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilirdi. Savaş, barış, diplomasi gibi kavramlar din temel alınarak oluşturulurdu (Şahin, 2007:6-9).

Ortaçağ'da ruhani iktidar ve dünyevi iktidar arasında sık sık mücadeleler yaşanmıştır. İki kılıç teorisi, dönemin en önemli kuramıydı. Bu kurama göre, iki tane iktidar vardır. Ruhani ve dünyevi iktidar. Ruhani iktidar; doğrudan doğruya Papa

tarafından yürütülürken, Dünyevi iktidar ise yine Papa'nın otoritesi altında olmak şartıyla hükümdar tarafından icra edilirdi. Bu kuram, Ruhani iktidarın üstünlüğünü kabul etmiştir. Dünyevi iktidar ise ruhani iktidara tabidir (Barbier, 1999: 23).

Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupası'nda devletlerarası ilişkilerde dinin önemli bir yeri vardır. Dini işler; Vatikan'da ikamet eden Papa'ya, siyasi işler ise Kutsal Roma Cermen İmparatorunun yetkisine verilmiştir. Papa, başta İmparator olmak üzere bütün siyasi otoritelerin tahta çıkışında söz sahibi olmuştur. Aynı zamanda onları gerektiğinde görevlerinden azletme yetkisine sahiptir. Hristiyanlık dini içinde çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasından dolayı mezhepler arası çatışmalar yaşanmıştır. Yaşanan din savaşları sonrasında 1648 yılında imzalanan Westphalia Barış Anlaşması, dinin uluslararası ilişkilerdeki rolünü azaltmıştır. Artık Katolikler kendi başına hareket eden egemen siyasi birimler haline gelmiştir (Çağırın, 2014: 300).

Ortaçağda din, birleştirici bir unsur olarak kabul görürken, Vestfalya Düzeninde bölen bir unsur olarak görülmeye başlanmıştır. Vestfalya antlaşmasından önce din, savaşların sebebi olarak görülmüştür. Vestfalya sonrasında ise ulusal çıkar, savaşların sebebi olarak görülmeye başlanmıştır. Ortaçağ'da egemenliğinin kaynağını Tanrı'dan alan Kilise, mutlak bir otoriteye sahip olmuştu. Kısaca siyasal otoritenin meşruluğunu sağlayan dini otoriteydi. Vestfalya öncesinde yaşanan bütün kötülüklerin sebebi olarak din görülmüştür (Şahin, 2008: 611-613).

4.2. HAÇLI SEFERLERİ

Ortaçağ'da yaygın olan dini tutkular, Papalığın artan gücü ve bu gücü sürekli artırmak istemesi, toplumsal katmanların laik çıkarları Haçlı Seferlerinin nedenleri arasında sayılabilir (Şahin, 2007: 9-10).

İslamiyet'in hızla yayılması, Hristiyanları endişelendirdi. Kilisenin başı ve Hristiyan dünyasının lideri olan Papa II. Urban, Hristiyanlar için kutsal olan mekânların Müslümanların hâkimiyeti altında olduğunu ifade etti. Bu sefere katılacakların da günahlarının affolunacağına dair söz verdi (Şahin, 2007: 9).

Resmi açıklama Hristiyan hacıların ibadetlerini istedikleri şekilde yapamadıkları yönde olmasına rağmen, Araplar Kudüs'te Hristiyan hacılar için

hanlar ve hastaneler açmış, hacılara silah taşıma hakkı bile vermişlerdi (Coşar, 2000: 51).

Papa'nın çağrısına cevap veren Uzak Batılılar, Selçuklu başkenti İznik'i 1096 yılında, Suriye şehri Antakya'yı 1097 yılında fethettiler. Böylece Kutsal topraklara giden yol açılmış oldu. 1099 yılında da Kudüs'ü fethettikten sonra burada Hristiyan prenslikleri kurdular. Ancak bu prenslikler, çevredeki Müslümanların tehdidi altındaydı. 1187 yılında Selahattin Eyyubi, Kudüs'ü tekrar aldı. Böylece Filistin ve Suriye'deki Haçlı devletleri yıkılmaya başladı. Haçlı seferleri, Doğu'da Müslümanların birleşmesine neden oldu, Batı'da ise güçlü, güvenli ve düzenli devletlerin kurulmasına yol açtı (Knutsen, 2015: 46).

4.3. REFORMASYON

Dinde reform hareketinin modern uluslararası ilişkilerin kökeni olduğu iddia edilir. Fakat Vestfalya'nın tek nedeni değildir. Reformasyon gerçekleşmemiş olsaydı egemen devletler sistemi oluşamazdı, en azından benzer biçimde olmazdı (Philpott, 2000: 206). Kutsal Roma İmparatoru ve Papa Protestanlığa karşı dini korumak ve kurtarmak adına savaş verdiklerini ifade ederlerken, aynı şekilde Protestanlığı korumak için harekete katılan Kral ve Prenslerde dini korumak adına savaşa katıldıklarını iddia etmişlerdi. Kısaca her iki taraf da dini bir araç olarak kullanmışlardı (Şahin, 2007: 17-18).

Reformasyon, Katolik Kilisesi'nin dogmalarına karşı bir başkaldırı hareketi olarak gelişmiş olsa da toplumsal ve siyasal öğeler de önemli rol oynamıştır (Coşar, 2000: 63). Toplumda Papalık makamına yönelik ortaya çıkan nefret, matbaanın icadıyla birlikte iletişimin gelişmesi, güçlenen milliyetçilik akımı gibi nedenlerle Reformasyon hızla yayılmıştır. Papa'dan kurtulmak isteyen Avrupalı krallar ve devletler için reformasyon büyük bir fırsat olmuştur (Şahin, 2007: 16). Kiliseye karşı reform hareketine katılanlar arasında sadece Krallar, Prensler ve burjuvalar değil aynı zamanda sade vatandaşlar da reform hareketine katılmıştır. Ancak vatandaşlar kilisenin gücüne değil, zayıflığına karşı isyan etmişlerdi. Vatandaşlar, güçlülerin kendisinin ezmesini önleyecek ve onlara yardım edecek dürüst ve güçlü bir kilise istemişlerdi (Sander, 2011: 84).

Reform hareketi, aslında Kilisenin ruhani hiyerarşisi ve rahiplik kurumu aracılığıyla kurduğu sömürü düzenine karşı ortaya çıkan bir harekettir. Siyasal karışıklıklar yaşanmaya başlamıştır. Söz konusu siyasal karışıklıklar mali ihtiyaçların büyümesi sorununu da beraberinde getirmişti. Etkin bir ruhani liderliğin olmayışı da alt seviyedeki rahiplerin sömürülerini kolaylaştırmıştı. Ortaçağ, Kilise ve ulusal devletlerin üç ana konu üzerinde savaşımlarıyla geçmiştir. Bunlardan ilki yargı sorunudur. Papalık, rahiplerin yargı özerkliğini devletten ayırmıştır. İkinci konu siyasidir. Kral, Papa'nın siyasette aktif rol almasından rahatsızlık duymuştu. Üçüncüsü iktisadi sorundur. Papa VII. Boniface, dinsel konular üzerinden gelir elde etmeyi devletlere yasaklamıştı, ancak Kralların çoğu bunu önemsememişti (Lee, 2004: 20-25).

Böyle bir ortamda Luther, doksan beş maddelik tezini Wittenberg Kilisesinin kapısına asmıştır (Lee, 2004: 28). Reform Hareketinin öncü ismi olan Luther'in fikirlerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Luther, bir din adamıdır. Luther'in amacı Kiliseyi Hz. İsa'nın öğretisinin ilk saflığına geri götürmektir. Luther, cismani yani dünyevi iktidarın kaynağının ilahi bir temele dayandığını iddia eder. Luther, iktidarın ilahi kaynağa dayanması sebebiyle hükümdara hatta zorbaya bile itaati gerekli görmüştür. Luther, doğaları itibarıyla iki krallık ayrımına gitmiştir. Luther bütün insanları ikiye ayırmıştır. Bunlar; Tanrı krallığına mensup olanlar ve dünya krallığına mensup olanlar (Hristiyan olmayan herkes). Tanrı'nın Krallığında yasaya gerek yoktur. Dünya krallığı ise iman olmadan yasanın krallığıdır. Tanrı krallığında hukuka, zora ve baskıya ihtiyaç yoktur. Hristiyanlar arasında hiçbir otorite olamaz ancak herkes birbirine itaat eder. Çünkü Hristiyanlar arasında Mesih'ten başka üstün olan yoktur. Luther' göre; eğer tüm dünya Hristiyan olsaydı, hükümdarlara, kılıçlara ve hukuka gerek kalmazdı. Oysa dünya krallığı yasanın ve kılıcın gölgesinde kurulmuştur. Luther dünya krallığından insanları engelleyecek bir iktidarın olmaması durumunda insanların birbirini yiyebileceklerini ifade eder. İnsanların kötülüğe karşı eğilimlerinden dolayı cismani iktidar gereklidir. Luther, cismani iktidarı laikleştirme yoluna gitmez. Cismani iktidar, Hristiyan olmayanlar için gerekli olan görevleri yerine getirir. Hristiyanlar dünyevi iktidara kendileri için değil diğerleri için iradi olarak itaat eder (Barbier, 1999: 31-34).

Calvin de Luther gibi devletin Tanrı tarafından yaratıldığına inanırdı (Coşar, 2000: 66). Calvinizm, Yaratılış kitabının yorumuna dayanır. Adem ve Havva'nın itaatsizliklerinden ötürü, onların soyundan gelenlerin hepsinin günahkar olduğuna inanmaktadır. Calvinizm insanların günah işlemeye yönelik bir eğilime sahip olduğunu, tabiatı gereği Tanrı'yı takip etmeyi seçemediklerini, ahlaksızlıkları nedeniyle tüm insanların ilahi müdahale olmadan kurtuluşa eremeyecekleri inancını savunur. Calvinizm, Tanrı'nın cennetteki sonsuz kurtuluş için bazı insanları seçtiğini ifade eder. Bu seçim insan doğmadan, Adem ve Havva günah işlemeyen ve hatta dünya yaratılmadan önce yapılmıştır. Calvinizm, günahların kefaretinin İsa'nın ölümü ve dirilişi ile sağlandığını ifade eder. İsa ahlaksız insanların yerine öldü, böylece bazı insanlar kurtarılabilir ve cennete gidebilir. Calvinizm, insanların Tanrı tarafından kurtarıldıktan sonra, bu kurtuluşlarını kendi davranışlarıyla kaybedemeyeceklerine inanırlar. Bu inanç, Tanrı'nın mutlak egemenliğine olan inancı temel alır (www.incilveyehova.com, E.T. 20.08.2019)

Protestanlar ve Katolikler arasında farklılıklar bulunmaktadır. İlk farklılık, İncil anlayışıdır. Luther, Protestan Hristiyanlar açısından İncil'in Tanrı'nın insanlara gönderdiği vahiyleri içeren ve onun vasıtasıyla insanlarla iletişim kurduğu tek kitap olduğunu açıkça belirtmiştir. Buna karşın Katolikler, inançlarını sadece İncil'e dayandırmamaktadırlar. İncil'in dışında Roma Katolik Kilisesinin geleneklerine de bağlıdırlar. İkinci farklılık ise, Kilise anlayışıdır. Katolik kelime anlamı olarak "her şeyi kucaklayan" anlamına gelir ve Katolik Kilisesi de kendini Papa'nın önderliğinde tek doğru Kilise olarak görür. Bunun aksine Reform Hareketi sonrasında ortaya çıkan ve Evanjelik olarak da adlandırılan Protestan Kilisesi "Tanrı'nın müjdesine uygun" anlamına gelir. Bünyesinde yüzlerce tarikat bulunur ve resmi olarak her tarikatın kilisesi birbirine eş sayılır. Üçüncü farklılık, Papa'nın üstünlüğüdür. Protestanlar Papa'nın üstünlüğünü kabul etmez. Evanjelik inancına göre Papa'ya ilişkin yaratılan dogma İncil'deki ifadelerle çelişir. Katolikler ise Papa'yı İsa'nın 12 havarisinden biri olan Petrus'un halefi olarak görürler. Makamlar dördüncü farklılığı teşkil etmektedir. Papazların takdis merasiminde, piskoposlar, rahipler ve papaz yardımcılarını ömür boyu sahip olmak üzere, kendilerine Katolik tebaasının üzerinde kutsal bir otorite tahsis eden Tanrı mührünü alırlar ve bu mühür sadece erkeklere verilir. Protestanlıkta ise kadın erkek ayırt edilmeksizin inançlı herkesin papaz

olabileceğine inanılır. Beşinci farklılık ise, Efkaristiya ya da diğer adıyla Son Akşam Yemeği ile ilgili farklılıktır. İsa adına kutsanmış bir Papaz eşliğinde gerçekleştirilen bu ayinde ekmek İsa'nın vücuduna, şarap da kanına dönüşür. Katolik olmayanların komünyonu katılmasına müsaade edilmez. Protestan Kilisesi'nde vaftiz edilen herkes bu ayine katılmaya ya da ayini yönetmeye davet edilebilir. Son Akşam Yemeği'nin Katolikler ve Protestanlar açısından farklı anlamları vardır. Katolikler için kutsal ekmek İsa'nın bedeninin simgeleri bu sebeple de ekmek adına dua edilir. Protestanlar ise ayin sadece İsa'nın ölümü ve yeniden dirilişini anmak için gerçekleştirilir. Altıncı farklılık, Meryem Ana dogmaları ve Azizlere tapınma ile ilgilidir. Roma Katolik inancı, İsa'nın annesi Meryem'e ilişkin dogmaları destekleyecek çok az sayıda İncil referansı olmasına rağmen ona Cennetin Kraliçesi olarak büyük saygı duyarlar. Bu dogmatik inanış Protestanlar tarafından kabul görmemektedir. Katolik Kilisesi azizlere saygı göstermek için çeşitli ayinler düzenlemektedir. Aynı zamanda azizlere ait eşyalar da kutsal kabul edilir. Eşyalara ilişkin bu kutsallık fikri Protestanlara göre İncil dışıdır. Yedinci farklılık ise, dini sebeplerle evlenememe konusuna ilişkindir. Katolik Kilisesinde rahipler evlenemez ve cinsel ilişkiye giremezler. Bunun İsa'dan beri böyle olduğuna inanırlar. Protestan Kilisesi ise, rahiplere getirilen bu yasağı reddederler. Luther 1520 yılında bu yasağın kaldırılması için mücadele başlatmıştır. 1525 yılında ise Katharina von Bora adında bir rahibe ile evlenmiştir. Luther, “Evliliğim Tanrı'yı mutlu edecektir, Papa'yı öfkeli edecektir, meleklerin gülmesine, şeytanların ağlamasına sebep olacaktır.” demiştir (m.dw.com, E.T. 14.11.2019).

Avrupa'da yaşanan Reform Hareketi ile birlikte Kralların ve Katolik Kilisenin gücü zayıflamıştır. Aynı zamanda Avrupa'da yeni Hristiyan mezhepler ortaya çıkmıştır. Reform hareketleri sonrasında Protestanlık ve Kalvinizm gibi yeni mezhepler ortaya çıkmıştır. Bu yeni mezhepler Kilisenin baskısından kurtulmak isteyen Alman Prensleri tarafından benimsenmeye başlamıştır. Sonuçta Kilise ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu için bir tehdit oluşturmuştur (Karakaya, 2011).

4.4. AUGSBURG BARIŞI

Reform Hareketleri ile birlikte Alman Prensleri ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu arasında yaşanan dini zıtlık ve savaşlar 1555 yılında Augsburg Barışı'nın imzalanmasıyla sona erdirilmeye çalışılmıştır (Karakaya, 2011).

Augsburg Barışı'na göre İmparatorun Katolik olmasına rağmen, krallar ve prensler Protestan olabilirdi. Ancak, halk istediği dini seçemezdi. Halk hükümdarın dinini benimsemek zorundaydı. Böylece devlete bağlı Kiliseler ortaya çıktı ve hükümdar Kilisenin başı oldu. Buna göre hükümdar Kilisenin idarecisi, din adamlarını seçen ve onları vergiye tabi tutan, dini konularda son söz sahibi olan konuma geldi. Böylece devletin birliği için “tek ülke, tek din, tek kilise” anlayışı kabul edildi (Şahin, 2007: 19).

Avrupa Tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olan Augsburg Barışı, bir takım eksiklikleri de içinde barındırıyordu. Bu eksikliklerin en başında halka dinini seçme özgürlüğünün verilmemesi ve Katoliklerin sadece Protestanlığı kabul etmesi geliyordu. Calvinizm Avrupa'da hızla taraftar toplamış olmasına rağmen Augsburg Barışı'nda resmîyete kavuşamamıştı. Bu da Avrupa'da devam eden mezhep savaşlarının devam etmesine yol açtı ve sonuçta Otuz Yıl Savaşları patlak verdi (Karakaya, 2011).

4.5. OTUZ YIL SAVAŞLARI

Otuz Yıl Savaşları, Avrupa'nın orta kesimlerinde ortaya çıkmıştır. 16. yy Reform Hareketleriyle başlamış ve bu dönemde yaşanan din savaşlarının doruk noktasıdır. Savaş sonrasında Avrupa'nın orta kesimi parçalanmış olmasına rağmen Avrupa'nın Batısı ve Doğusunda güçlü devletler kurulmuştur. Augsburg Barışı'nın eksikliklerinden dolayı 1618 yılında Almanya ve Kuzey İtalya'nın feodal devletleri gruplaşmaya başlamıştır. Kutsal Roma İmparatorluğunun bir parçası olan Orta Avrupa Protestanları ve Katolikler olarak iki silahlı gruba ayrılmıştır. (Yılmaz, 2014: 197-198).

Katolikler ve Reformist güçler arasında yaşanan Otuz Yıl Savaşları sadece bir din savaşı olmakla kalmayıp, ekonomik ve siyasal çıkar farklılaşmalarına da dayanan bir savaştır. Otuz Yıl Savaşları her ne kadar din savaşları olarak nitelendirilse de Fransız Başbakanı Kardinal Richelieu tarafından benimsenen ulusal çıkar politikası

savaşların amacını en açık bir şekilde ortaya çıkarmaktadır (Şahin, 2007: 24). Fransız Başbakanı Richeliu Katolik olmasına rağmen Protestanlarla ve Müslümanlar ile ittifak kurmuştur. (Karakaya, 2011). Fransa'nın çıkarları için "raison d'etat" (devletin güvenliği için haklı sebep ve meşrulaştırma) ve güç dengesi politikasını uygulamıştır. Richeliu, Katolikliğin eski haline getirilmesi için savaşmak yerine Fransa'nın ulusal çıkarlarını her türlü dini amacın üstünde görmüştür. 1648 yılında imzalanacak olan Vestfalya Barış Antlaşmasıyla Richeliu, Fransa'nın kuşatılmışlığına son vermek, Habsburgları zayıflatmak, güçlü bir Almanya'nın kurulmasını engellemek gibi amaçlarına ulaşmıştır (Yılmaz, 2014: 199).

4.6. VESTFALYA BARIŞ ANTLAŞMASI

Modern uluslararası sistemin siyasal temelini oluşturan Vestfalya Barış Antlaşmasıdır. Vestfalya Antlaşması, Habsburgların, Fransa ile Münster'de, İsveç ile de Osnabrück'de imzalanan antlaşmaların toplamına verilen genel addır (Lee, 2004:116).

Bu dışlanma modern uluslararası ilişkilerin kökenlerine kadar götürülebilir. Avrupa'da savaş sonunda oluşturulan ulus devlet odaklı uluslararası ilişkiler sisteminde, ulusal egemenlik kutsallaştırıldı ve dinin uluslararası ilişkilerde artık bir yeri yoktu (XU, 2012: 20).

Vestfalya'ya ilişkin bazı değerlendirmeler liberalizmin politik mitolojisinin bir parçasıdır. Bu politik mite göre din savaşlarının kesin olarak gösterdiği şey, dinin uluslararası kamusal hayatın içine girmesidir. Bu da hoşgörüsüzlük, savaş, yıkım, siyasi ayaklanma ve hatta uluslararası düzenin çöküşüne neden olmuştur. Sonuç olarak liberalizm ve dini hoşgörü, bu savaşların zulmü ve yıkımından doğmuştur. Modern devletler, dinin özelleştirilmesi ve siyasetin sekülerleştirilmesi yoluyla dinlerin içerdeki nüfuzunu sınırlandırmak, dini anlaşmazlıkların etkilerini en aza indirmek ve uluslararası ilişkilerde dinin kanlı ve yıkıcı etkisini sonlandırmak için ortaya çıkmıştır (Thomas, 2003: 24-25).

Vestfalya Antlaşmasıyla azınlıkların dinsel hakları güvence altına alınmıştır. Antlaşma'da yine de eksiklikler vardı. İlk olarak, İmparatorun Habsburg topraklarında yaşayan azınlıklara hoşgörüyle yaklaşmasına dair herhangi bir hüküm yoktu. İkinci olarak, Alman yöneticiler, 1624'de dinsel hizipleri ülkeden atmakta

serbest kılınmışlardı ve bu yetki ancak özel kanunlarla sınırlandırılmıştı (Lee, 2004: 116).

Vestfalya Barışı'nı düzenleyen konferansın diğer konferanslardan farkı, laik bir ortamda gerçekleşmiş olmasıydı. Kilisenin gücü tam olarak sınırlandırılmıştı. Protestanlık, Katoliklik ve Calvinizm resmi olarak kabul edilmiştir. Vestfalya ile birlikte Kutsal Roma İmparatorluğu iyice zayıflamıştır. İmparatorluk, üye devletlerin rızasını almadan vergi alamayacak, asker toplayamayacak, kanun koyamayacak, savaş ve barış ilan edemeyecekti (Yılmaz, 2014: 200).

Vestfalya ile Avrupa, modern zamanlara geçiş yapmıştır. Egemenlik, sınırlar, bir başka devletin iç işlerine karışmama ve elçilik gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Din, bu antlaşmayla birlikte saf dışı bırakılmıştır (Karakaya, 2011). Bu antlaşmayla birlikte bugün bildiğimiz şekliyle ulus-devlet kavramı ortaya çıkmıştır. Ulus devletin temel belirleyici özellikleri ise, devletin belirli bir toprak parçası üzerinde konuşlanmış olması ve dokunulmaz sınırlara sahip bir unsur olmasıdır (Yılmaz, 2014: 201).

5. VESTFALYA BARIŞ ANTLAŞMASI SONRASINDA ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DİNİN YERİ

5.1. AYDINLANMA DÖNEMİNDE DİN

17. yy. Aydınlanma dönemi ile birlikte din ağır bir darbe almaya başlamıştır. Aydınlanma dönemi, dini inanç ve uygulamalarda azalmanın yaşanması, dinin sekülerleşerek kişiye özel hale gelmesi, dinin sembolik bir değer taşıması gerektiği şeklindeki fikirlerin yaygın bir şekilde benimsenmeye başladığı bir dönem olmuştur. Aydınlanma döneminde dinin yerini akıl almıştır. Ulus devlet, seküler temel üzerine inşa edilmiş ve bu devlet dini sadece bir araç haline getirmiştir (Şahin, 2007: 35-36).

Aydınlanma döneminde insanlara dini inançlar zorla benimsetilmemiştir. Aydınlanma dönemi düşünürleri, insan doğasının mükemmel olmadığı ve kutsal bir müdahaleye ihtiyaç duyduğu fikrine karşı çıkmışlardır. Aydınlanma felsefesinde Descartes, Newton, Locke gibi düşünürlerin fikirlerinden dolayı insan aklı önem kazanmıştır. Ortak tema, insan mutluluğunun felsefenin asıl amaçlarından biri olduğudur. İnsanın mutluluğa erişmesinin tek yolu aklın kullanılmasıdır. Akıl iki

aşamada insanın mutluluğa erişmesini sağlayacaktır. İlk olarak, insan doğasının temel özellikleri bulunacak ve incelenecektir. İkincisi ise, adım adım mükemmel bir toplum oluşturulacaktır (Lee, 2004: 254-255).

Aydınlanma döneminin fikrini daha iyi anlamak amacıyla Montesquieu, Thomas Hobbes, Rousseau, John Locke gibi düşünürlerin fikirlerini din ve siyaset arasındaki ilişkiler bağlamında açıklamakta fayda vardır.

Montesquieu, dinin faydalı ve gerekli olduğunu iddia eder. Ona göre din, toplumsal düzeninin korunup devam ettirilmesinde etkilidir. O aynı zamanda tanrıtanımazlığın tehlike yaratacağını, Tanrı'ya olan inancın çok faydalı olacağını savunurdu. Din, toplumsal ve siyasal yaşamın kusurlarını düzelttiği gibi toplumsal uyumu sağlar ve iktidarın icrasını yumuşatır. Din sahte bile olsa toplumda dürüstlüğe güvence oluşturur. Devlet bölünmelerle yüzleştğinde din devletin bütünlüğünü sağlayan bir unsur işlevi görür. Bir din bir devletin içinde gelişirse, din o devletin yönetim şeklini takip eder. Din güçlenmeden önce, devletin örgütlenmesinden ilham alır. Montesquieu üç tür yönetim tarzı ortaya atmıştır. Bunlar; Cumhuriyet, Monarşi ve Despotik rejimlerdir. Cumhuriyette halk veya halkın bir kısmı yönetime hâkimdir. Monarşi, tek bir kişinin mevcut yasalarla yönetmesidir. Despotik yönetimler ise, tek bir kişinin yasalar olmaksızın yönetmesidir. Cumhuriyetlere Protestanlığın, despotik yönetimlere İslam'ın, Monarşi'ye ise Katolikliğin uygun düştüğünü ortaya atmıştır (Barbier, 1999: 118-121).

Thomas Hobbes ise din ve siyaset arasındaki ilişkileri bir modele göre örgütlemeyi önermiştir. Hobbes, dinin özerk hale getirilmesine karşı çıkar. Çünkü din, barışı koruyup geliştirmede etkin rol üstlenir. Devletin ve dinin yönetimi dünyevi hükümete aittir. Sivil yönetici en üstün dini önderdir. Hobbes, sivil ve dini yönetimin birlikteliğini İsrail halkında gerçekleştiğini görmüştür. Ahd-i Atik'te sivil yönetici aynı zamanda dinsel otoriteye de sahiptir. Hobbes'un de Hristiyan devlette hayal ettiği şey de tam buydu. Kısaca iktidar kutsallaştırılmıştır. Böylece din, ulusal bir din haline gelir. Sivil yönetici, tüm dinsel hakları elinde tutar, vaaz edebilir, ders okutabilir. Ancak sivil yönetici bu işleri rahipler aracılığıyla icra eder. Devlette barışı sağlamanın tek yolu, dinde birlik olduğu için devlette tek bir din var olmalıdır ve diğer dinler hoş görülmemelidir. Kısaca Hobbes, din ve siyasetin birbirinden

ayrılmaz olduğunu savunur. Çünkü siyasal otoritenin dinin desteğine ihtiyacı vardır (Barbier, 1999: 127-137).

Rousseau, bütünüyle devlete tabi olan sivil bir din önerir. Rousseau, inanç olmadan erdemin olmayacağını iddia eder. Dinsiz toplumların ise yavaş yavaş tahrip olduğunu iddia eder. Bir devletin kuruluşunun sağlam olması için bir dine ihtiyaç vardır. Din, toplumun varoluşunun temelini oluşturur. Toplum, bir sözleşme ile kurulur. Sözleşmenin bozulmaması için ona kutsal bir nitelik kazandırmak gerekir. Adalet Tanrı'dan gelir. İlahi yasalar topluma doğrudan ulaşamayacağı için beşeri yasalara ihtiyaç vardır. Rousseau, paganizmi, Hristiyanlığı ve İslam'ı incelemiştir. Sonuçta yurttaşın dini, insanın dini ve rahibin dini şeklinde üç tür din ayrımı yapmıştır. Yurttaşın dini, Antik çağın paganizmine kadar götürülebilir. Paganizmde dini ve siyasi yaşam arasında tam bir iç içelik söz konusudur. Rousseau, paganizmin yalan üzerine kurulu bir din olduğu için kötü olduğunu düşünür ve insanları hurafelere yönlendirdiğini iddia etmiştir. İnsan dininin özelliği ise aşırıcılıktır. Tanrı'ya gerçek kulluğun benimsendiği bir dindir. İnsanın dini tamamen öteki dünyaya yöneldiği için devlet ile hiçbir bağlantısı yoktur. Rahibin dini ise, Roma Hristiyanlığına dayanır. Rousseau, Katolik ülkelerde iktidarların (dünyevi ve ruhani iktidar) ve yasaların (sivil ve kilise kaynaklı) ikiliğini düşünmüştür. Ancak Rousseau, rahibin dininin, zıtlaşmalara yol açacağı için kötü olduğunu ifade etmiştir. Rousseau, insanın ve yurttaşın dininin birleştirilmesinin yarar getireceğini savunur. O, her türlü hoşgörüsüzlüğü reddeder (Barbier, 1999: 157-171).

Son olarak Locke, gerçek kilisenin temel ölçütünün dinsel hoşgörü olduğunu ifade etmiştir. Kilise ve devletin doğaları birbirinden ayrı olduğu için bunları birbirinden ayırmak gerektiğini ifade etmiştir. Locke'a göre devlet, insanların dünyevi varlıklarını korumak ve geliştirmek için kurulmuş bir insan topluluğudur. Bu dünyevi varlıklar ise yaşam, özgürlük, bedenin bütünlüğü ve mülkiyettir. Locke, dinin siyasetten ayrılmasını üç nedenden dolayı olduğunu açıklamıştır. Bunlar;

1. Sivil yöneticiye, insanları bir dini benimsemeye zorlama yetkisi verilmemiştir.
2. Sivil iktidarlar, sivil yasa yoluyla imanın hususlarını emredemezler.

3. Ruhların kurtuluşu için gösterilecek çaba sivil yönetimin görevi değildir.

Locke, her bir bireyin kendi dinini ve kilisesini özgür bir şekilde seçebileceğini belirtir ve bu yüzden Kilise, hür ve iradi bir cemiyettir. Kısaca Locke, din ve vicdan özgürlüğünü savunmaktadır. Kiliseler birbirleri üzerinde herhangi bir iktidara sahip değildir. Devlet dini konularda söz sahibi olmadığı gibi Kilise de siyasal konularda söz sahibi değildir. Locke, Hristiyan dünyasındaki çatışmanın temel sebebini Kilise ve devlet arasındaki ilişkinin birbirleriyle iç içe olmasına bağlamıştır. Locke, Katoliklere ve tanrıtanımazlara sınırlama getirmiştir. Katolikler, sivil yönetici dışında başka egemene itaat ettikleri için sadık yurttaş olamazlar. Tanrıtanımazlar ise toplumsal yaşam için gerekli olan bütün yetilerden yoksundurlar. Dolayısıyla onlar bir sözleşmeyi gerçekleştirebilecek kapasitede değildirler. Locke, din ve siyasetin birbirinden tam olarak ayrılması gerektiğini savunan ilk düşündürdür (Barbier, 1999: 188- 195).

5.2. FRANSIZ DEVRİMİ SONRASINDA DİN

Fransız Devrimi uluslararası sistemde köklü değişiklikler getiren bir devrimdir (Yılmaz, 2014: 201). Fransız Devrimi eski rejimden modern topluma geçişi sağlamıştır. Fransa'daki eski rejim, mutlak monarşi olarak tanımlanabilir. Fransa'daki mutlak monarşinin özellikleri ise, kralların Tanrı'ya karşı sorumlu olması ve sürekli yönetilenlerden itaat beklmeleri şeklinde açıklanabilir. Monarşinin en büyük destekçisi olan din adamları, kralların seçiminde önemli rol oynamışlardır. Din adamları, kralların görevini onaylamışlardır. Ayrıca kralın otoritesini dini otorite ile bağdaştırarak, onun kutsallaştırılmasını sağlamıştır. Bu destek sebebiyle din adamları, birçok imtiyaz elde etmiştir. Din adamları, askerlikten muaf tutulmak, sadece kendi mahkemelerinde yargılanmak, vergi almak ve devlete vergi vermemek gibi çeşitli ayrıcalıklara sahipti. Fransa'da devrim öncesinde Kilise, aile hukuku, eğitim, kültür, yardım gibi faaliyetlerden sorumluydu. Hatta Kilise, devletten bağımsız vergi mahkemeleri kurmuştur (Kılıç, 2007: 12-121).

Devrimin nedenlerinden birisi Fransa'nın toplumsal yapısının keskin bir sınıf ayrımına dayanmasıydı. Bu sınıf yapısı, asiller, ruhban ve nüfusun % 96'sını oluşturan halk şeklindeydi. Diğer bir sebep, Fransa'nın Aydınlanma Çağının merkezi

olması dolayısıyla siyasal liberalizmin etkisinin oldukça fazla hissedilmesidir. Üçüncü sebep ise, halkın ağır vergiler altında ezilmesinden başka Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na verilen mali desteğin Fransa'nın iflas etmesine sebep olmasıdır (Yılmaz, 2014: 202-203).

Sınıfların ortak bir şekilde harekete geçmelerinde çeşitli nedenler vardır. Bunlardan en önemlisi mevcut rejimin kendi çıkarlarına hizmet edemeyeceği ve onları artık sömürüden uzak tutamayacağı fikrinin güçlenmesidir (Lee, 2014: 15). Mutlak monarşi ile yönetilen Fransa zaten bir çöküş içindeydi. Aristokrasi her ne kadar zenginleşmiş olsa da toplumsal statüleri artık saygı görmüyordu. Köylüler ise okuma yazma oranı artmış olmasına ve bağımsızlaşmasına rağmen hala horlanıyordu. XIV. Louis tarafından kurulan Mutlak Monarşi ile yönetilen Fransa'da Krallar ve onların soyundan gelenler halka söz geçirmekte zorlanıyorlardı. XVI. Louis ise reformlar yapmaya çalıştı. Başbakan Turgot bu doğrultuda saray harcamalarını kıstak, ticaretteki kısıtlamaları kaldırmak, köylülerin vergi yükünü azaltmak, yerinden yönetmek gibi konularda adım atmaya çalıştı. Bu reformlar Aydınlanmacı düşünürler ve sanayiciler dışındaki kesimlerin din adamları ve aristokratların tepkisini çekti. Sonuçta Turgot görevden uzaklaştırıldı. Bankacılık, imalat ve ticaret yoluyla zenginleşen orta sınıf memuriyet ve askeri rütbelere sahip olmak istiyordu. Ancak bu rütbelere ancak asalet unvanına sahip olmakla ulaşılabilirdi. Ekonomik zorluklar ve toplumsal huzursuzluk devrim için yeterli değildi. Devrimci bir ruh ve birleştirici fikirlere de ihtiyaç vardı. Montesquieu ve Rousseau gibi düşünürlerin fikirleri toplum tarafından yaygın bir şekilde benimsenmeye başladı (Rude, 2015: 13-17).

Derebeylik Meclisi, ekonomik sorunları çözüme kavuşturmak için toplandı. Halk temsilcileri, din adamlarının kendilerine katılmasıyla asiller ve ruhban sınıfı karşısında üstünlük sağladı. Halk meclisi, 17 Haziran 1789'da kendilerini Millet Meclisi olarak ilan etti. 9 Temmuzda ise bir Anayasa Komisyonu kuruldu. Amaçları, insan hakları belgesi ilan etmek, anayasa ile ulus ve kral hukukuna açıklık getirmektir. Kral yabancı ülkeden asker getirince olaylar patlak verdi (Yılmaz, 2014: 204). Versailles çevresinde yabancı askerler konuşlanınca halk kendi arasında çeteler kurdu. Bu çeteler arasında işçiler, hırsızlar ve işsizler bulunuyordu. Halk bir kışladan silah yağmaladıktan sonra Bastille hapishanesini ele geçirdi (Kılıç, 2007: 127-128).

14 Haziran'da Bastille'nin düşüşü, Kraliyet otoritesinin çökmesinin sembolü oldu (Lee, 2014: 20).

28 Ağustos 1789 tarihinde Kurucu Meclis, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisini yayınladı. Bildirinin içeriğinde; özgürlük, yasa önünde eşitlik, memur olma hakkı, söz ve basın hürriyeti, özel mülkiyetin dokunulmazlığı, adil vergi dağılımı gibi hak ve özgürlükler vardı (Demiağa, 2014: 208).

Devrim sonrası Fransa'da devlet yöneticilerinin karşılaştığı en büyük sorun, Katolik Kilisesi ile arasındaki anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak olmuştur. Geniş bir kesim tarafından, Kilisenin reforma ihtiyacının olduğu kabul ediliyordu. Bir şirket gibi çalışan Kilise, Eski Rejim döneminde ciddi anlamda zenginleşmişti. Din adamları, Versay'da yapılan bir toplantıda Kilisenin kendi kendini yönetmesi ve kendi piskoposlarını seçme hakkını içeren reform taleplerinde bulunmuşlardır. Bölge rahipleri, lusal Meclisin kar transferlerini, memuriyeti, Kilisenin eski yapısını, vergi koyma hakkını ortadan kaldırmasına tepki göstermediler. Asıl anlaşmazlık, Meclisin Kiliseyi denetim altına alma amacıyla Kilise Medeni Yasasını çıkarmasıyla başlamıştır. Bu yasa ile birlikte tüm dini kurumlardan Krallık Anayasasına bağlılık yemini etmeleri istendi. Bazı alt düzey din adamları yasayı eleştirdi. Bağlılık yemini etmeyenler, devrimin ve Kilise Medeni Yasasının karşısında yer aldıkları gerekçesiyle katledildiler (Rude, 2015: 102-105).

Fransız Devrimi'nin getirdiği fikirlerin kendi ülkelerine sıçramasından korkan birçok Avrupa devleti, 1815 Viyana Kongresine kadar bu yeni rejimle savaşmaya başladı. Yapılan savaşlar sonucunda Fransa mağlup edilmiştir (Yılmaz, 2014: 205).

5.3. AVRUPA UYUMUNDA DİN

1815 Viyana Kongresi ile Avrupa Uyumunun temelleri atılmıştır. Avrupa Uyumuna ile Avrupalı devletler, monarşilere dayanan devlet sisteminin restorasyonunu sağlama amaçlanmıştır (Çağırın, 2014: 223).

Napolyon'un silah zoruyla liberalizm ve milliyetçilik akımlarını Avrupa'ya yaymasına karşı çıkan Avusturya Başbakanı Metternich ve İngiliz Dışişleri Bakanı Castlereagh gibi devlet adamları bir araya gelmiştir. Metternich ve Castlereagh,

Napolyonun yenilgiye uğratılmasıyla barışa ulaşılabilirliğini savunmuşlardır (Sander, 2011: 175).

Viyana kongresinde gözetilen iki önemli ilke, yasallık ve güç dengesi sistemidir. Devletlerin sınırları kutsaldır, bu sınırlara dokunulamaz ve her devlet kendi topraklarında istediği gibi hareket etme özgürlüğüne sahiptir. Kongrenin asıl amacı, Avrupa haritasını 1792 öncesi durumuna getirmek ve meşruti yönetimleri tekrar kurmaktır. Güç dengesi sistemiyle hedeflenen ise, hiçbir devletin Avrupa'yı tek başına egemenliği altına almaması idi. Dört büyük devletten oluşan birliğe ihtilal hareketlerine karşı müdahale hakkı tanındı. Kongre'de devletler, her sene toplanmaya karar verdiler. Viyana'da kurulan düzenin eksik yanı liberalizm ve milliyetçilik gibi ideolojileri göz ardı etmesidir. Bu Kongre'de 19.yy Avrupa'sına 18.yy ruhu aşılanmıştır (Demirağa, 2014: 210).

Avrupalı devlet adamları başlangıçta kongreler sistemini benimsemiş olmasına rağmen 1823'den itibaren sistem işlemez hale gelmiştir. Ülkeler belirli aralıklarla ortak konuların ele alınmasına, ulusların huzurunu geliştirmeye, Avrupa barışının devam ettirilmesine yönelik alınacak önlemlerin kararlaştırılması amacıyla bir araya gelmeye karar vermişlerdi. Kongre sisteminin işlememesine neden olaylar arasında Britanya'nın Rusya, Avusturya ve Prusya'dan giderek uzaklaşmasıdır. Aynı zamanda Fransız Devriminin güçlü bir etkiye sahip olması, Avrupalı liderleri korkutuyordu. Bu gelişmelere ek olarak, rekabet ve işbirliğinin getirmiş olduğu uluslararası diplomatik ilişkilerin karmaşıklığı da sistemin çökmesine neden olan bir diğer faktördür (Lee, 2014: 50-53).

6. SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİNDE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DİNİN YERİ

Birinci Dünya Savaşı, hiçbir devletin beklediği gibi gitmemiştir. İtilaf Devletleri savaşın amacını, dünyayı daha güvenli bir yer yapmak şeklinde tanımlamıştır. Bu amacın pratik yorumu, Almanya'nın tam olarak silahtan arındırılmasıdır. Diğer amaç da demokrasiyi yaymaktır. Her iki amaçta sonuna kadar savaş anlamına gelmekteydi. İngiltere, Almanya'nın giderek güçlenmesinden rahatsız olmuştu. ABD'li yöneticiler, güç dengesi sisteminin yerine uluslararası sistemin demokrasi, ortak güvenlik ve self-determinasyona dayalı olması gerektiğini

iddia etmekteydi. ABD, uluslararası barışın korunması için bir kuruma ihtiyaç olduğunu ortaya attı. Bu kurum Wilson'un Milletler Cemiyetidir (Kissinger, 2012: 11).

İngiltere 1919'da yapılan Paris Barış Konferansına, İngiliz İmparatorluğunun, birliğini, sömürgelerini, İngiliz toprak kazanımlarını ve ülke çıkarlarını korumak amacıyla katıldı. İngiltere, Fransa'yı denge unsuru olarak görüyordu. Çünkü Almanya'nın güçlenmesi, Avrupa'da Almanya'nın barışa meydan okuyan bir tutum takınmasına neden olabilirdi (Ertan ve Özgün, 2016: 551-553).

ABD Başkanı, Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918 tarihinde 14 Prensiğini ilan etti. Wilson 8 prensibi zorunlu görüyordu. Bu sekiz nokta, açık diplomasi, denizlerin serbestliği, genel silahsızlanma, ticari engellerin kaldırılması, sömürgecilikle ilgili taleplerin tarafsız bir şekilde çözülmesi, Belçika'nın yeniden kurulması, Rus topraklarının boşaltılması, Milletler Cemiyeti'nin kurulması şeklindedir. Diğer altı madde ise şu şekildedir. Alsace-Lorraine'nin Fransa'ya geri verilmesi, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarında azınlıklara özerklik verilmesi, İtalya'nın sınırlarının yeniden düzenlenmesi, Balkanların boşaltılması, Boğazların uluslararası statüye kavuşturulması, bağımsız Polonya'nın yeniden kurulması şeklinde sıralanabilir (Kissinger, 2012: 11).

Savaş sonrasında galip gelen Avrupa devletleri, yeni uluslararası düzeni kurmak için çeşitli anlaşmalar yaptılar. Yeni uluslararası düzen, Milletler Cemiyeti adı ile kurulan bir kurumsal yapı üzerine oturtuldu. Almanya'da Nazizmin, İtalya'da Faşizm'in iktidar olması ve ABD'nin öncülüğünü yaptığı Cemiyete katılmaması savaş sonrası kurulan düzenin bozulmaya başlamasına neden oldu ve sonuçta 1939'da İkinci Dünya Savaşı başladı. İkinci Dünya Savaşının başlaması Versailles Düzeneinin iflası anlamına geliyordu (Çağırın, 2014: 226-227).

7. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DİNİN YERİ

Dünyanın en kanlı savaşı olarak nitelendirilebilecek olan ve 1935-1945 yılları arasında cereyan eden İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan düzenin ana teması SSCB ve ABD arasında yaşanan çekişmelerdir (Erol, 2014: 229). Totaliter bir rejimin savunucusu olan SSCB ve hür dünyanın savunucusu olan ABD arasında yaşanan

Soğuk Savaşta her iki devlet silahlı çatışmaya girmeden mücadeleyi vekil savaşları ve ideolojik savaş aracılığıyla yürüttüler (Şahin, 2008: 44).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında düzenin değişmesinin birçok nedeni vardır. Bunlardan birincisi, savaş sonrasında Avrupa devletlerinin başat güç olma özelliklerini yitirmesidir. İkincisi, ABD ve SSCB'nin süper güçler olarak ortaya çıkmasıdır. Üçüncü sebep ise, nükleer silahların geliştirilmesidir. Son olarak, dünyanın birçok bölgesinde sömürgeci güçlere karşı başlatılan bağımsızlık savaşlarıdır (Erol, 2014: 230-231).

İkinci Dünya Savaşı süresince savaş sonrasında oluşan dünyanın kurulmasında önemli rol üstlenecek çeşitli diplomatik konferanslar düzenlendi. 1943 yılında Moskova Konferansı, Kasım 1943'de Tahran Konferansı, Ağustos 1944'te Dumbortan Oaks Konferansı düzenlendi. Müttefikler arasında düzenlenen son ve en önemli konferans ise, Yalta Konferansı oldu (Sander, 2016: 188-193). Özgür dünyanın lideri olan ABD'nin yanında yer almak isteyen devletlerin demokratik bir siyasal rejim benimsemeleri gerekmektedir. SSCB'nin yayılmacılığına karşı Truman Doktrinini hayata geçiren ABD'ne karşı SSCB de 5 Ekim 1947 tarihinde Kominform'u yani Doğu Blok'unu kurdu. Doğu Bloku'nun kurulmasıyla birlikte iki kutuplu sistem de kurulmuş oldu. SSCB ve ABD arasında başlayan bu iki kutuplu sistemin temelinde gerginlik ve güç dengesi politikaları yatmaktadır (Erol, 2014: 231-232).

İkinci Dünya savaşından sonra kurulan yeni düzende ABD ve SSCB politikaları etkili olmuştur. Bu döneme İki Kutuplu Sistem hâkim olmaya başlamıştır. Bu dönemde, diğer dönemlerde olduğu gibi din devletler tarafından araç olarak kullanılmıştır. Din, ABD'nin SSCB'ne karşı yürüttüğü savaşta en etkili araçlardan biri olmuştur. Batı dünyasının liderliğini üstlenen ABD, Doğu Blok'unu temsil eden SSCB'nin benimsediği komünist sistemin dini reddettiğini iddia etmiştir. ABD, SSCB'yi şeytanın imparatorluğu şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca Başkan Truman, insan hak ve özgürlüklerinin Tanrı'nın nimeti olduğunu iddia etmiştir (Şahin, 2007: 89).

SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesinin ardından ABD Yeşil Kuşak projesini hayata geçirdi. ABD'nin amacı, SSCB'ni çevrelemek ve onun güneye inmesini

engellemekti. ABD, İslamcı grupları kullanarak amacına ulaşmaya çalıştı. Bu bağlamda ABD, cihad söyleminin yıllarca müslümanlar tarafından ihmal edilmiş bir görev olduğunu vurguladı. Allahsız, Tanrı tanımaz, ateist ve şer imparatorluğu olarak adlandırılan SSCB'nin Müslüman bir ülke olan Afganistan'ı işgal etmesi Müslümanların ihmal edilmiş görevlerini yerine getirmeleri için bir fırsattı. ABD, SSCB'ne karşı savaşını vekil savaşları yani cihadçı söylemini kullanarak yürütmüştür. Bu proje ile Allahsız rejim olan SSCB'ne karşı savaştırılan cihadçılar devşirildi ve onlara Allah adına savaşan kişiler anlamına gelen mücahid adı verildi. (Şahin, 2008: 45-46).

Böylece din, Soğuk Savaşın sonlarına doğru yeniden etki kazanmaya başlamıştır. Dini hareketler, güçlü bir biçimde ortaya çıkmaya başlamıştır. Polonya'da Katoliklerin desteğini alarak sosyalist düzene karşı eylemlere başlayan dini hareketler, bu ülkenin bağımsızlığını kazanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Yine bu dönemde İran İslam Devrimi'nin yaşanması, Cezayir'de İslami Selamet Cephesi'nin ortaya çıkması, Sovyetlerin Afganistan'ı işgaline karşı Mücahitlerin ortaya çıkması ve ABD'nin mücahitlere destek vermesi, Hamas'ın Filistin'de, Hizbullah'ın Lübnan'da güçlenmesi Soğuk Savaşın sonlarına doğru dini hareketlerin uluslararası siyasette aktif bir rol oynamaya başladığının kanıtlarıdır (Hazar, 2017: 23-24).

8. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DİNİN YERİ

1945-1991 arasındaki dönem gevşek iki kutuplu sistem olarak nitelendirilir. Bu sistemin en önemli özelliği devletlerin iki kutup etrafında yoğunlaşmış olmalarıdır. Bu kutuplara katılmayan devletlerde vardır. Bu sistemin bir başka önemli özelliği ise devletlerin üye olduğu uluslararası örgütlerin varlığıdır. Bu sistemde NATO ve Varşova Paktı'nın yanı sıra bütün devletlerin üye olduğu ve Hindistan, Mısır, Endonezya gibi hiçbir bloğa dâhil olmayan devletlerde vardır. 1985'de Gorbaçov tarafından uygulanan Glasnost (açıklık) ve Prestroyka (yeniden yapılanma) gibi politikalar sebebiyle SSCB 1991 yılında dağılmıştır. SSCB yıkıldıktan sonra Rusya dış politikada etken bir rol üstlenememiş, bu da ABD'nin hareket serbestisini elde etmesine neden olmuştur (www.bilgesam.org, E.T. 17.12.2017).

Böylece Soğuk Savaş Sonrası dönemi olarak adlandırılan yeni bir sayfa açılmıştır.

Uluslararası ilişkiler ve din üzerine çalışmaları olan Scott M. Thomas, dinin küresel dirilişini şu şekilde açıklamaktadır: Dinin küresel yeniden dirilişi, dini inançların, kişisel ve kamusal yaşamdaki dini söylemlerin artan önemi anlamına gelir. Aynı zamanda, iç politikada dindar bireyler ve toplulukların, siyasi partilerin, devlet dışı toplulukların daha etkili roller üstlenmelerini doğurmuştur. 1970’li yıllardan bu yana, özellikle de Soğuk Savaş’ın sona ermesinden itibaren dinin küresel yeniden dirilişi, küresel din düzeninin ve hatta Uluslararası ilişkilerin görünümünü birçok yönden değiştirmektedir. Dinin yeniden dirilişi, insanları geleneksel dini düşüncelerinin yanı sıra uluslararası ilişkilerin şu anki yapısı üzerinde yıkıcılığa sebep olmaktadır. Bu yıkıcı etkiye şu beş yönden yaklaşabiliriz:

1. Küresel diriliş, geleneksel laikleşme teorisini bir şekilde yıkmıştır. Uzun süredir, dinin modernleşme ve ekonomik kalkınma ile uzaklaştırıldığı düşünülmektedir. Asıl durum ise tam tersidir. Din modernleşme ve ekonomik kalkınma etkisi altına düşmek yerine giderek etkisini artırmaktadır. Büyük ölçekli dini yeniden diriliş, çeşitli yerel dinlere ek olarak İslam ve Hristiyanlıkta meydana gelmiştir. 20. Yüzyılın ikinci yarısından bu yana Müslüman ve Hristiyan muhafazakârların siyasi uyanışı ve sürekli büyümesi, en dikkat çeken iki olay olmuştur. Batılı bilim adamlarına göre dini büyüme eğiliminin 2020 yılına kadar devam etmesi halinde, dünya nüfusunun % 54.2’si Hristiyan ve % 37.76’sı Müslüman olacaktır. Hristiyan inancının yıkıldığı, tipik laikleşme örneği olarak gösterilen tanrısız Avrupa’da bile, yalnızca göçmen kilisesi ve yeni dinlerin büyümesi değil, aynı zamanda Katoliklik gibi geleneksel dinlerin yeniden dirilişinin işaretleri görülmektedir.

2. Dinin küresel yeniden dirilişi, modern uluslararası ilişkiler sistemini bir dereceye kadar yıkmıştır. Dinin yeniden dirilişi uluslararası ilişkilerin açığa vurulmamış kurallarını kısmen altüst etmiştir. Avrupa’da 1648 yılında Otuz Yıl Savaşlarının bir ürünü olarak imzalanan Vestfalya Anlaşması, ulus ötesi dini otoritenin yerini devletin otoritesinin almasını sağladı. İronik olarak Vestfalya Antlaşmasında, yasal ve siyasi yapılar dini özelleştirmek ve uluslararası ilişkilerdeki rolünü sınırlandırmak için inşa edilmiş olmasına rağmen, anlaşmanın kendisi,

modern devletlerin örgütlenmesi için temel olarak dini ulusallaştırdı. Ama ulusal egemenlik kavramının oluşumunda önemli rol oynayan din, şimdi ulusal egemenlik için zorluklar yaratmaya başladı. Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana, dini özgürlükler ve diğer insan haklarının ihlali, bunu yapan ülkelere askeri ve siyasi müdahale için kabul edilebilir bir neden haline gelmiştir.

3. Dünyada artan nüfus hareketliliği kısmen geleneksel dini düzeni bozmuştur. Küreselleşme, insanların endüstrilerin ve dinlerin büyük hareketliliğini doğurdu. Her üçünün de birbirleriyle çok yakın bir bağlantısı vardır. Büyük Avrupa göçü beş yüzyıl boyunca sürerek Hristiyanlığın küresel olarak etki alanının genişlemesine neden olmuştur. Aynı şekilde 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinden Avrupa'ya ve Amerika'ya gerçekleşen kitlesel ters göç, dünya kültürlerinin ve dinlerinin durumunu değiştirdi. Batı Hristiyanlığında gittikçe artan sayıda Batı dışı form ve ifade ortaya çıkarken, bu göçmenlerin dinleri de Batı ülkelerinde giderek yaygınlaşmıştır. Bu durum dinin küresel yeniden dirilişinin en önemli belirtilerinden biri olmuştur.

4. Dinin siyasallaşması eğilimi onun modern uluslararası ilişkilerdeki geleneksel araçsal ve pasif konumunu değiştirmiştir. Dinin yeniden dirilişi ile birlikte dinin siyasallaşması ve siyasetin dinselleşmesi eğilimi küresel bir hal almıştır. Dini örgütlerin siyasi uyanışı, köktenciliğin ve dini aşırılığın yaygınlaşması, özellikle dış politika alanında giderek artan oranda rol alan inanç temelli sivil toplum örgütlerinin varlığı, uluslararası dini insan hakları savunuculuğu ve küresel dinler savunuculuğu ağının oluşumu gibi gelişmeler bu durumun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 11 Eylül saldırıları, Polonya ve Doğu Avrupa ayaklanmaları, İran Devrimi gibi dinle yakından ilgili ya da onunla tahrik edilen olaylara ek olarak Latin Amerika kurtuluş teolojisi, siyasi İslam gibi akımlar 20. yüzyılın ikinci yarısından beri radikalleşen ve politikleştirilen din anlayışının doğrudan sonuçlarıdır. Yeni bir uluslararası aktör olarak dini sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmış olması mevcut uluslararası ilişkilerde güç transferinin bir örneğini temsil etmektedir. Dini sivil toplum kuruluşları devletlerin kullandığı geleneksel güç kaynaklarına sahip olmamalarına rağmen, bazı ekonomik yaptırımlara ve insancıl müdahaleye kapı aralayabilmektedir. Bu örgütler, dünya barışı, küresel yönetim, inanç özgürlüğü, demokrasi, sosyal gelişme, ekonomik kalkınma alanlarında olumlu rol oynayabilmektedir. Söz konusu

dini aktörler sadece uluslararası alanda önemli bir role sahip değildir aynı zamanda uluslararası yönetişimin somut alanına katkıda bulunmaktadır.

5. İnternet dini iletişimin geleneksel modelini altüst etti. Bugün küreselleşme dinin sınır ötesine akışını hızlandırmışsa bunda internet'in yadsınamaz bir rolü vardır. İnternet çeşitli dinlerin yayılmasını hızlandırırken, dini faaliyetlere katılan insan sayısını büyük oranda artırmıştır ve bir bakıma Tanrı'nın mikrofonuna dönüşmüştür (XU, 2012: 21-31).

Tüm bu gelişmeler sayesinde Soğuk Savaş sonrası dönemde din, uluslararası ilişkilerde yeniden önemli bir unsur olmaya başlamıştır. Ortadoğu'da yaşanan olaylar neticesinde din, uluslararası ilişkilerde yeniden boy göstermeye başlamıştır. İsrail'in kurulmasıyla birlikte Müslüman-Yahudi çatışması başlamıştır ve ABD'nin Afganistan, Irak, Libya gibi ülkelere müdahale etmesi de Müslüman-Hristiyan çatışmasına neden olmuştur. Ortadoğu halkları, ABD'nin müdahalelerine karşı korunmanın tek çıkış yolu olarak dine sarılmıştır. Filistin'de Hamas'ın güçlenmesi, Müslüman Kardeşler ve Hizbullah gibi dini referanslı örgütlerin kurulması gibi olaylar dinin dış politikada yeniden gündeme geldiğinin kanıtlarıdır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nde meydana gelen saldırılar sonrasında 'İslami Terör' kavramı gündeme oturmuştur. Bundan sonra uluslararası ilişkilerde dini temele dayalı yeni kamplaşmalar ortaya çıkmıştır (Çağırın, 2014: 304-305). Dolayısıyla bu başlık altında 11 Eylül saldırılarından sonra uluslararası ilişkiler ve din arasındaki ilişkiye değinmekte fayda vardır.

11 Eylül saldırılarından sonra laik hümanistler ve ateistler tarafından ortak bir mit yaygınlaştırıldı. Bu ortak mit, dinin insanlık tarihi boyunca savaşların ve şiddetin temel sebebi olarak suçlanmasıydı. Haçlı Seferleri ve Otuz Yıl Savaşları temel olarak dini ideolojiye dayanan savaşlardır. Ama dinin bu savaşların ana nedeni olduğunu iddia etmek basitleştiricidir. Seksenli yıllarda ABD, Afganistan'da eğiterek, finanse ederek kendi yarattığı mücahitleri SSCB'ne karşı kullandı. ABD için bir dini savaş değildi ama Müslümanların dini duygularını sömüren Komünist ideolojiye karşı Kapitalizmin savaşıydı. Fakat aynı mücahitler daha sonra Taliban ve El-Kaide olarak ortaya çıktı (Khan, 2014: 34).

11 Eylül saldırılarından sonra ABD toplumunun tutucu kanadını temsil eden Evangelistler ABD dış politikasında muhalefetin oluşmasını engellemek için araç olarak kullanılmıştır. Evangelistler, ABD toplumu içerisinde Yahudi cemaatine en yakın olan kesimdir. Evangelistler, Yahudilerin seçilmiş halk olduğuna, kutsal toprakların Yahudilere ait olduğuna, Yahudilerin üstün ırk olduğuna ve Yahudilerin Mesih'in gelişi ile birlikte dünya egemenliğini kuracaklarına inanmaktadırlar. Onlara göre Budistlerin, Müslümanların ve Katoliklerin Tanrı için hiçbir önemi yoktur. Evangeliklere göre, Yahudi-Evangelik ile Yahudi olmayanlar arasında Armageddon Savaşı yaşanacak, bu sırada Hz. İsa yeryüzüne inecek ve Hz. İsa'nın öncülüğünde Yahudi egemenliği kurulacaktır. Bu fikirler, 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD toplumu arasında yaygınlaşmaya başlamıştır (Gaflanov, 2017: 380-382).

11 Eylül saldırılarından sonra 2002 Eylül'de Bush Doktrini yayınlandı. Bu doktrine göre, ABD özgür dünyanın garantisi ve temsilcisidir. ABD, özgür dünyayı tehdit edenlere karşı mücadele eder. ABD'nin NATO (North Atlantic Treaty Organization) ya da BM gibi uluslararası aktörlerin güçlerine ihtiyacı yoktur. Doktrine göre tehdit ve tehlike küreseldir ve herhangi bir siyasi sınır ile sınırlı değildir. Askeri müdahale, düşman harekete geçmeden yapılmalıdır. Bu konuda Bush bir konuşmasında şunları dile getirmiştir:

Soğuk Savaş stratejileri bazı durumlarda hala geçerli olabilmektedir, ama yeni tehditler yeni bir düşünme biçimi gerektirir... Eğer yeni tehditlerin tam manasıyla gerçekleşmesini beklersek, çok beklemiş oluruz... Düşmanla savaşa başlamak zorundayız, planlarını altüst etmeli ve en kötü tehditlerini daha ortaya çıkmalarından önce önlemeliyiz (Gaflanov, 2017: 383-384).

Bush doktrinin tehdit ortaya çıkmadan savaşa başlamaya yönelik görüşü geleneksel ABD görüşünden kopuş anlamına gelmektedir. Geçmişte ABD yönetimleri Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyet tehdidi söylemini kullanmaktayken, Soğuk Savaş sonrasında ise bu söylemin yerini serseri devletler ya da mikro milliyetçilik dili almıştır. 11 Eylül saldırıları sonrasında terör tehdidi söylemi kullanılmaya başlanmıştır ve dış politikada kararlar daha saldırgan bir tutum içinde verilmeye başlanmıştır (Gaflanov, 2017: 384).

Bu gelişmeler neticesinde dünyanın birçok bölgesinde ortaya çıkan siyasi gelişmeleri anlamak için din merkezi bir öneme sahip olmaya başladığı için dikkatleri üzerine çekmiştir. Din, hem devletlerarasında hem de devlet içinde çatışma

ve siyasi rekabetin temel kaynağı haline gelmiştir. Rakip dini inançlar, etkili siyasi söylemlerle birçok ihtilafı teşvik etmekte, şekillendirmekte ve şiddetlendirmektedir. Uluslararası ilişkilerde çeşitli dini fikir ve aktörlerin geri döndüğüne dair önemli kanıtlar vardır. Özellikle Batılı akademisyenler, çalışmalarında dine daha fazla yer vermeye başladılar. Dinin siyasi etkisi, önemi ve yaygın olarak görünürlüğü artık dini uluslararası ilişkilerde göz ardı edilemeyeceğini göstermiştir (Haynes, 2006: 398-400).

İkinci Dünya Savaşı bu konuda bir dönüm noktasıydı 1945'den bu yana şu dört aşamayı not edebilir. İlk olarak, savaşın sona ermesinden 20 yıl sonra Avrupalı sömürgeci güçlerin gözle görülür derecede zayıflamasıyla birlikte din, Cezayir'den Endonezya'ya sömürge karşıtı mücadelede kullanıldı. İkinci olarak, 1960'lı ve 1970'li yılların sonlarından itibaren siyasi çatışmalarda dinin etkisinin öne çıkan örnekleri vardı. Bunlardan özellikle iki tanesi vurgulanmaktadır. 1967 Savaşından sonra kalıcı hale gelen İsrail ve Filistinliler arasındaki çatışma ve 1978-79 İran Devrimi'nin ulusal ve uluslararası yansımaları. Dinin geri dönüşünün üçüncü aşaması ise, 1980'li yılların sonunda Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle aynı zamana denk gelmiştir. Bu dönem iki kutuplu ideolojik bölünme ve nükleer terör dengesinin yerini alacak olan yeni bir kolektif işbirliği, barış ve refah ile karakterize edilmiş bir uluslararası rejimin yaratılmasına yönelik çabaların olduğu dönemdir. Dinin siyasi bir aktör olarak yeniden ortaya çıkmasının dördüncü safhası, 11 Eylül saldırıları ve onun ertesinde yaşanan ABD önderliğindeki 2001 yılında Afganistan'ın, 2003 yılında Irak'ın işgalidir. Dünyanın dört bir yanındaki toplumlar, hem 11 Eylül hem de ABD'nin misillemesine karşı geniş çaplı dini ve kültürel tepki gösterdiler. Birçok Müslüman, Afganistan ve Irak'a yönelik müdahaleleri haksız yere cezalandırma olarak gördü (Haynes, 2006: 401-402).

İKİNCİ BÖLÜM

DİŞ POLİTİKA VE DİN İLİŞKİSİ

Dış politika analizi; dış politika kararlarını, kimlerin, hangi sebeplerden ötürü ve hangi koşullar altında aldığını inceler. Karar vericiler, ulusal ve uluslararası çevrenin etkisiyle dış politika kararlarını verirler. Geleneksel realistler, iç politika ve dış politika arasında bir ayrım yapmaktadırlar. Dış politika analizine yönelik çalışmaların çeşitlenmesiyle birlikte realist yaklaşımdan ziyade disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmeye başlamıştır. Bürokratik kurumlar, medya, siyasi partiler, baskı grupları, sivil toplum örgütleri gibi faktörler bu sürece dâhil edilmeye başlanmıştır (www.academia.edu, E.T. 20.02.2018)

Roy Macridis'e göre bir ülkenin dış politikasının analizinde dikkate alınması gereken içsel faktörler; ülkenin tarihi, kararların alındığı devlet aygıtı ve devlet dışı faktörlerdir. Macridis, devlet dışı yapıları kamuoyu, çıkar grupları, kitle ve elit iletişim araçları, ulusal karakter, ulusal kültür gibi kategorilere ayırmıştır. Ülkelerin iç politikaları ve dış politikaları arasındaki ilişki Marksist yazarlar tarafından da vurgulanmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre devletlerin dış politikaları toplumsal sınıflar tarafından belirlenir. Dış politika, ideolojik olarak toplum içindeki tüm grupların rızasına dayanıyormuş gibi rasyonelleştirilir ve devletin resmi çıkarıymış gibi hukukileştirilir. Bu anlayışa göre dış politika, iç politikanın bir uzantısıdır. Toplumların içyapılarında egemen sınıfların çıkarlarına hizmet eden devlet, dış politikada da mevcut düzeni dış tehlikelerden korumak başta olmak üzere egemen sınıfların çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışır (Sönmezoğlu, 2012: 751-752).

Din uluslararası ilişkileri yedi farklı alanda etkilemektedir. Bunlar; kimlik inşası, dış politika, çatışma, siyasal hareketler, siyasal meşruluk, köktendincilik ve terörizmdir. Toplumun ve devletin kendi kimliklerini tanımlamalarında kullanabilecekleri en temel kaynaklardan biri dindir. Örgütler ve inançlar dış politika karar verme sürecine etkiye bulunmaktadır. “Din sadece dış politikada ulusal çıkar ve öncelikleri tanımlayıp stratejileri belirlemekle kalmayıp uygulama noktasında da görev alabilmektedir.” Bu duruma, ABD içindeki Evanjelist grupların denizaşırı ülkelerdeki milyonlarca insana yönelik olarak gerçekleştirdikleri insani yardım

faaliyetleri örnek gösterilebilir. Din bazen çatışmalara kaynaklık ederken bazen de çatışmaların durdurulmasına önderlik edebilir. Çok dinli bir toplum olan Yugoslavya’da insanlığa karşı işlen suçlar dini tandanslı çatışmaların en tehlikeli örneğini sunmaktadır. Diğer yandan 1992 yılında Mozambik’teki iç savaşı sona erdirmeye yardımcı olan grup Sant’Engidio dini bir sivil toplum kuruluşuydu. Din siyasal hareketleri de etkilemektedir. Örneğin Latin Amerika’da Hristiyanlık, devrimci ve özgürleştirici bir rol üstlenmiştir. Din, dış politikada toplumları sadece savaşa ya da barışa ikna etmek için değil aynı zamanda şiddete ya da savaşa teşvik etmek için de araç olarak kullanılabilir (Oran, 2017: 15-18).

1. DIŞ POLİTİKAYI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

1.1. GÜÇ

Karl Deutsch, gücü çatışmalarda üstün gelme ve engelleri aşma yeteneği olarak tanımlamaktadır. Micheal Sullivan’a göre ise güç, uluslararası politika açısından temel bir öneme sahiptir. Çünkü güç büyüklük, büyüklük etki, etki de diğer ülkeleri de etkilemek demektir. Robert Keohane ve Joseph Nye, “Güç, bir aktörün diğerlerine normal olarak yapamayacakları bir şeyi yaptırabilme yeteneğidir” şeklindeki tespiti ulusal gücü kapasite ile özdeş kabul eden bir değerlendirmedir. Bazı yazarlar, gücün yumuşak ve sert güç olmak üzere ikiye ayrıldığını ifade etmişlerdir. Bir ülkenin diğerine yönelik tutum ve eylemlerini doğrudan sahip olduğu askeri ve ekonomik kapasite ile değil de izlediği politikalar veya savunduğu değerler ve kültürel değerler, ürettiği kurumlar ile meşru göstermeyi başardığında yumuşak güçten söz edilebilir. Yani yumuşak güç ile kastedilen, dış politikada istenilen sonucun, karşı tarafın cezalandırılarak değil de onu ikna ederek, öneriyi daha cazip hale getirerek elde edilmesi anlamına gelmektedir (Sönmezoğlu, 2012: 263-265).

Güç denilince ilk olarak askerler, savaş gemileri ve füzeler aklımıza gelmektedir. Carr’a göre askeri gücün önemi, savaşın uluslararası politikada son çare olmasından kaynaklanmaktadır. Kenneth Waltz’a göre, “ Güçlü devletler askeri kuvvetleriyle her şeyi yapamazlar, fakat askeri anlamda güçsüz olan devletlerin yapamadıklarını yapma hakkına sahiptirler.” Güç hesaplaşması durumunda ekonomik kapasite, askeri kapasite ile birleştirilmediği takdirde tek başına istenilenin elde edilmesine yarayan bir araç değildir. Tarafların askeri güçleri birbirine yakınsa,

çatışmanın sonucunu belirleyecek olan diğer faktörler arasında ekonomik güç özel bir yer tutar (Sönmezoğlu, 2012: 266-268).

Gücün elde edildiği alan üç kategoriden oluşur. Siyasal gücün otoritesini kabul eden halk, bu siyasal gücün geçerli olduğu toprak ve bu halkın yaşadığı topraklarda mevcut olan her türlü servet. Gücün uygulanması açısından en yüksek ödül ve en ağır ceza arasındaki farklılaşmaya güç yelpazesi denir. Bir hedef ülkeye sağlanabilecek mali yardımın, ödüllendirmenin kapsamı geniş tutulabilirken, diğer yandan bazı ülkelerde bulunan nükleer silahlar, cezalandırmayı dehşet verici bir boyuta ulaştırabilmektedir (Sönmezoğlu, 2012: 268-269).

1.2. DEVLETİN YÖNETİM ŞEKLİ

Rejim, devlet içi siyasal ve sosyal aktörler üzerindeki sınırlamaları belirler. Eğer normlar referans yapılarak yönetimin eylemleri sınırlandırılırsa, bu rejim anayasal yönetim olarak adlandırılır. Eğer yönetim üzerinde sınırlandırmalar yoksa bu rejim otoriterdir. Anayasal ve sosyal bağlar mevcut değilse ve yönetim bireysel hakları dikkate almaksızın, insan hayatının her yönünü sınırlandırma gücüne sahipse bu rejim totaliterdir. Bir ülkenin rejim yapısı veya hükümet şeklinin, dış politika kararlarının alınmasında önemli oranda etkili olduğu varsayılmaktadır. Demokratik Barış Teorisi, bu konuda temel önermeler ileri sürmüştür. Demokratik Barış Teorisi'ne göre yönetimler, demokratik ve demokratik olmayan devletler olarak iki gruba ayrılır. Demokratik yönetimler; yapısal, kurumsal sınırlandırmalardan dolayı, dış politikada savaş kararı almazlar ve barış yanlısı tutum sergilerler. Sorunlar barışçıl yöntemlerle çözerler. Çünkü demokratik devletler; hoşgörü, uzlaşma ve gücün paylaşılmasına önem verirler. Demokratik olmayan devletler ise kurumsal sınırlamalar ile karşılaşmadığından dış politika kararlarında daha serbesttir. Bu yönetimlerde kararları lider alır (www.academia.edu, E.T. 20.02.2018).

Devlet aygıtının kurumsal yapısı birbirlerinden farklı olan ülkeler arasında dış politikanın oluşturulma ve yürütülme biçimi bakımından bazı farklılıklar söz konusudur. Ülkelerin devlet başkanlarının dış politika açısından sembolik temsil ve bazı görevlendirmelerle sınırlı bir önemi vardır. Buna karşın Başkanlık ve Yarı Başkanlık rejimleri gibi devlet başkanlarının yürütme fonksiyonlarını üstlendiği ülkelerde veya siyasal iktidarı tek başına elinde bulunduran bir diktatör ile yönetilen

otoriter siyasal rejimlerde ise devlet başkanı birincil önem taşımaktadır (Sönmezoğlu, 2012: 754-755).

1.3. MEDYA VE KAMUOYU

Uluslararası ilişkilerin yürütülmesi büyük ölçüde ülkeler arasındaki ilişkilerin nasıl algılandığından etkilenmektedir ve bu da ülkeler arasındaki iletişime bağlıdır. Bir bakıma her durumda bir yabancı gazeteci rapor ettiği bölgedeki uluslararası ilişkileri etkilemektedir. Dış haberler, iki büyük sektörün kararlarını ve tepkilerini etkiler. Bunlardan birincisi hükümet diğeri ise muhalefettir. Dış haberler hükümetler için çok önemlidir. Hükümetlerin uluslararası kamuoyunu etkileme araçları arasında önemli bir yere sahiptir. Ancak dış haberlerin yurtdışından bir ülkeye akışı daha da önemlidir. Hükümetler bu haberleri talep ederler bunları yurtiçi ve yurtdışında propaganda amacıyla kullanırlar. Bugün, uluslararası iletişimi de içeren her alandaki büyük değişimler yaşamımızın büyük ve önemli kısımlarının diğer ülkelerde olanlardan farklı derecelerde etkilendiği anlamına gelir. Dış haberler insanlara iki temel yolla, yazılı olarak veya elektronik medya aracılığıyla iletilir. İkincisi niceliksel anlamda çok daha önemli araçlardır. Radyo ve televizyonun genel olarak toplumda ve kamuoyunda büyük bir etkisi vardır (Craig, 1976: 319-321).

Dış politika-kamuoyu ilişkisi açısından klasik literatürde üzerinde uzlaşılan nokta, kamuoyudur. Dış politikaya ilişkin konular açısından söz konusu olan bilgisizlik ve ilgisizliktir. Dış politika konuları bireyleri doğrudan etkilemediği için, bireyler iç politika konularına daha fazla ilgi göstermektedirler. Fakat küreselleşmeyle birlikte gelişen kitle iletişim araçları sayesinde toplumların kamuoylarının birbirinden haberdar olma şansları artmıştır. Kamuoyu oluşumlarında pasif halk, aktif halk ve kamuoyu yaratıcıları olmak üzere başlıca üç temel öge vardır. Pasif halk, genellikle dış politikaya hiç ilgi duymayan genel halk yığındır. Aktif halk, toplumda dış politikaya ilgi duyan ve dış politika konusunda bilgi sahibi olan kişilerden oluşmaktadır. Kamuoyu piramidinin en üstünde yer alan kamuoyu yaratıcıları ise, toplum içinde sayıca az olmalarına rağmen kamuoyunun oluşturulması, yansıtılması ve harekete geçirilmesi açısından son derece önemli bir kesimdir. Gabriel Armond'a göre bunlar, idari veya bürokratik elitler, haberleşme elitleri, kamuoyu elitleri ve siyasi elitlerdir. Kamuoyu elitleri ise, hükümetler, siyasi

partiler, medya ve diğer iletişim odakları ve çıkar gruplarından oluşmaktadır (Sönmezoğlu, 2012: 761-763).

Dış politikaya ilişkin kamuoyu yaratıcılarından birisi kitle iletişim araçları ve medyadır. Radyo, televizyon, basın ve internet gibi medya odakları hükümetin dolaylı veya doğrudan olarak denetimine tabidir. Basın ve televizyon hem diplomasi hem de haber alma faaliyetlerinin yürütülmesine olan katkıları açısından büyük önem taşımaktadırlar. James Rosenau'a göre, basın hem bir kanaat yaratıcısı hem de bir kanaat ileticisidir. Yaratılan ve iletilen kanaatlerin bir hedefi halktır. Diğer hedefi ise hükümettir (Sönmezoğlu, 2012: 769-772).

Teorik açıdan medyanın etkisi konusunda iki farklı model geliştirilmiştir. Bunlardan birincisi çoğulcu model, ikincisi ise elit modeldir. Çoğulcu modele göre, güç toplumun geneline yayılmaktadır. Bu yüzden belli bir grup karar verme sürecine etkide bulunamaz. Siyasi etkilerden bağımsız olan medya, karar vericiler üzerinde sınırlamalar getirebilir. Bu model CNN Etkisinden bahsetmektedir. CNN Etkisi, medyanın kriz döneminde karar vericiler üzerinde belli bir davranış konusunda baskı oluşturabileceğini iddia etmektedir. Hatta medya dış politikada atılacak adımları bile belirlemektedir. Elit modele göre ise, güç elit grubun elinde toplanmaktadır. Elit grup toplumu ve siyaseti kontrol edebilme gücüne sahiptir. Bu modele göre medya dış politika sürecinde daha az düzeyde etkileme gücüne sahiptir ve hatta medya elit grubun uşağıdır (www.academia.edu, E.T. 20.02.2018).

1980'lerde yeni teknolojilerin yayılması, gerçek zamanlı haber akışı sağlamak için haber medyasının potansiyelini artırdı. Berlin Duvarının yıkışı ile sembolize edilen Tiananmen Meydanı olayları ve Komünizmin çöküşü gibi tarihi olaylar televizyon haber medyası yoluyla anlık olarak Batı izleyicilerine iletilen başlıca medya etkinlikleri haline geldi. Son on yıla kadar sorulan soru, bu hükümeti özellikle de dış politika yapma sürecini ne ölçüde etkilediğiydi (Robinson, 2002: 7).

Kuzey Irak ve Somali'deki müdahaleler akademik alanda ciddi tartışmaları tetikledi. George Kennan Somali'de acı çeken insanların medya yorumunun geleneksel politika yapımı kanallarını gasp ettiğini ve kötü düşünülmüş bir müdahaleyi tetiklediğini savunmuştur. Diğer bir deyişle Kennan, dış politika yapımında seçkinlerin kontrolünün medyaya karşı kaybedilmesinden korkmuştu.

Kenan'ı takip eden diğer yorumcular medyanın dikte ettiği dış politikanın tehlikeleri konusunda endişelendiler. Realist bir bakış açısıyla çalışan dış politika uzmanları genellikle CNN etkisini reddetti ve dış politikanın seçkin kontrolüne olan ihtiyacını vurguladılar (Robinson, 2002: 10).

1.4. DİN

Ortaçağ Avrupası'nda din, hem iç hem de dış politikanın belirleyicisiydi. Siyasi otorite gücünü Yaratıcıdan alırdı. Din, Haçlı seferlerinde olduğu gibi yöneticilere meşru bir zemin oluşturmuş ve halkın harekete geçirilmesinde de araç işlevi üstlenmiştir. Reform Hareketi ile birlikte Kilise veya din etkisini kaybetmiştir. Vestfalya Anlaşmasının imzalanmasından sonra devlet, dinin belirlenmesi ve şekillenmesinde rol oynamaya başlamıştır. Devletin kaynağı din olmaktan çıkmıştır. 1648 yılından sonra dinin dış politikayı belirlemesinin önüne geçilmiştir. Din, artık devlet çıkarlarının belirlenmesinde bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1648 yılından İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte din belirleyiciliğini yitirmiştir. İkinci Dünya Savaşından Berlin Duvarının yıkıldığı 1989 yılına kadar olan süreçte din, SSCB tarafından düşman olarak görülmekteyken ABD tarafından araç olarak kullanılmıştır. İsrail Devleti'nin kuruluşu, İran İslam Devrimi, Körfez Savaşları, Afganistan ve Irak'ın işgali gibi olaylar sebebiyle uluslararası ilişkilerde dinin etkisi yeniden görülmeye başlanmıştır. Din dış politika kararlarının meşruluğunu sağlamaya yardımcı olmuş ve siyasi kararlarda bir araç olarak kullanılmıştır. Din, devlet tarafından dış politikaya katılımda bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır (Sayın, 2010: 235-242).

Politikacılar, karar alırken dinsel cemaat ve topluluklardan etkilenebilirler. Karar alıcıların dinsel inançları dış politika kararlarını etkilediği gibi ülke içi dini değerler de bu sürece katkıda bulunmaktadır. İç politika ve dış politika ayrımının yumuşaması iç politika konularının, dış politikaya etkide bulunmasına neden olmuştur (Sayın, 2010: 241-242).

Din ve devlet arasındaki ilişkilerinde farklı modeller vardır. Bir devletin, bir din modelini seçmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan biri, ulusal kimliğin yaratılmasında ve güçlendirilmesinde dine verilen roldür. Örneğin İsrail, Yahudi ve demokratik bir devlet olarak tanımlanır. İsrail'in bir Yahudi devleti olarak

tanımlanmasının Yahudi dinine mi yoksa sadece Yahudi milletine mi atıfta bulunduğu konusunda süregiden bir tartışma olmasına rağmen, devlette Ortodoks Yahudi dininin kurulmasının İsrail’de Yahudi ulusal kimliğinde önemli bir rol oynadığına şüphe yoktur. Bu olay sadece İsrail’e özgü değildir. Din ve milliyetçilik sık sık birbiriyle yakından ilişkili olduğu için, çoğu zaman din-devlet ilişkileri toplumun ulusal kimliğinde önemli bir rol oynamıştır. Anderson ve Gellner gibi önde gelen milliyetçi yazarlar dinin ulusların yaratılmasında ve korunmasında oynadığı rolü görmezden gelme eğilimindedir. Aslında modern Batı söylemi, dinin geçmişin bir olgusu olduğu, modernleşmenin ve sekülerleşmenin neticesinde milliyetçilik ve Aydınlanmanın zaferi ile ortadan kalkacağını dile getirmiştir. Bununla birlikte, din ve milliyetçilik arasındaki ilişkinin daha yakından incelenmesi, dinin hem Batılı hem de Batılı olmayan dünyadaki birçok ulusal harekette önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Dahası din, sadece ulusal hareketlerde değil aynı zamanda oluşturdukları ulusal devletlerde ve hatta bu devletlerin anayasal yapısında da önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Buna Batı demokrasileri arasında ulusun oluşumunda önemli bir rol oynayan dine sembolik de olsa anayasal bir tanımlama getiren İngiltere, İrlanda, Yunanistan gibi ülkeleri örnek gösterebiliriz (Stopler, 2013: 503-504).

Öte yandan modern medyanın ortaya çıkışı dikkatleri medya ve din arasındaki ilişkiye çekmektedir. Medya, din ve iletimarasındaki ilişki çok eskilere dayanmaktadır. Bazı düşünürler iletim sürecinden ayrı bir din olmadığını savunmaktadırlar. Bu iddia bu alanda önemli bir değişime işaret etmektedir. Daha önceki çalışmalar medyayı daha çok yazı, fotoğraf ve resimler, radyo, televizyon, film, bilgisayar ve internet gibi geleneksel terimlerle düşünme eğilimindeydi. Ancak son zamanlarda uzmanlar medyayı daha geniş bir şekilde ele almaktadır. Dini resim, tören alayı ve diğer ritüeller de medya olarak görülmeye başlandı. Bunu kabul etmek dinin hiçbir zaman iletimden ayrı düşünülmemeyeceğini ve bu sürecin devamı olarak din ve yeni medyanın anlaşılması gerektiğini göstermektedir. Bu noktada iletimden neyin kastedildiğinin bilinmesi gerekir. Bu terim en sık medya ile ilişkilendirdiğimiz anlatı, imge ve ses aracılığıyla dinin ifade edilmesine işaret eder ve dolayısıyla kutsal ve soyut olanı bir araya getirme gücüne sahiptir. Bazı düşünürlere göre iletim, çıplak gözle görülemeyen manevi bir gücü nesnelleştirir. Medya siyasi ve ekonomik sistem

içinde değişir ve dini ve siyasi iktidarın müzakerelerinin bir parçası olarak kabul edilir. Dini figürler ve kurumlar yeni veya değişen bir aracı kullanmayı öğrendiklerinde güçlenirler. Medya değişimine uyum sağlayan dini topluluklar, fikir ve uygulama pazarında avantaj sağlar. Ama bu yeni araç tarafından değiştirilirler ve önemli ölçüde değişirler. Dinin iletimi farklı yer ve zamanlarda farklı biçimler alır ve farklı işlevlere hizmet eder (Mahan, 2012: 15-19).

2. İÇ VE DIŞ ÇATIŞMALARIN KAYNAĞI OLARAK DİN

Soğuk Savaş Sonrası dönemde dini çatışmaları da içeren bir çatışma, gittikçe artan bir şekilde uluslararası sorun haline gelmeye başlamıştır. Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren dünyadaki çatışmaların büyük bir kısmı iç çatışma olarak başlamış, fakat birçoğu uluslararasılaştırılmıştır. Bu durumun birkaç sebebi vardır. İlki; çatışan grupların, sık sık sınırları geçerek, eski Yugoslavya'daki çeşitli dini ve etnik çatışmalar da olduğu gibi bütün bir bölgeyi istikrarsızlaştırabilmesidir. İkinci sebep; dünyanın bir tarafında çatışan grupların elde ettiği başarılar, diğer yerlerdeki benzer gruplara isyan etmek için ilham kaynağı verebilmesidir. Üçüncü sebep; uluslararası medyanın artan varlığının, bu çatışmaların dünya çapında duyulmasına sebep olmasıdır. Dördüncü sebep; Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana uluslararası müdahalenin daha yaygın ve uygun hale gelmesidir. Beşincisi; iç çatışmaları çıkaranların, amaçlarını ileri bir safhaya taşımak için sık sık uluslararası forumları ve baskıyı kullanmalarıdır. Altıncısı; çatışmaların, sıklıkla uluslararası mülteci göçleriyle sonuçlanmasıdır. Yedincisi; çatışmayı çıkaran grupların, genellikle diğer devletlerde yaşayan gruplarla etnik, dini ve ulusal bağlara sahip olmasıdır (Fox ve Sandler, 2004: 63).

Bir grup kimliği olarak din, iç çatışmaların nedeni olmaktadır. Örneğin; Irak'ın 2003 yılında ABD tarafından işgal edilmesi ve Saddam yönetimine son verilmesiyle birlikte Şiiler ve Sünniler arasında çatışmalar yaşanmıştır. Şiiler, Saddam yönetiminde oldukça sıkıntılı zaman geçirmelerinden dolayı Saddam yönetimi devrildikten sonra Irak'ta en güçlü grup olmuştur. Sünniler, Saddam dönemindeki konumlarını yeniden elde etmek için mücadele vermektedirler (Şahin, 2007: 121-122).

İç çatışmalara uluslararası müdahaleler Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana giderek artmaktadır. Bu müdahalelerin çoğu, insani müdahale ilkesinin

kabulünden kaynaklanmaktadır. Yani, insani gerekçeler bahane edilerek müdahale gerçekleştirilmektedir. Bu tür uluslararası müdahalelerde dinin oynadığı role çok dikkat edilmemiştir. Söz konusu müdahalelerin çoğu küçük ölçekli askeri müdahaleler, askeri savaş eğitimi, sınır ötesi lojistik destek şeklinde meydana gelmiştir. Örneğin, 1990'lı yıllarda Şii İslam ülkesi olan İran, Irak ve Afganistan'daki Şii azınlıklara askeri destek sağlamıştır. Aynı şekilde Rusya'da bulunan Çeçenistan bölgesine Türkiye, Suudi Arabistan gibi İslami devletler çeşitli destekler sağlamıştır. Bu örnekler açıklayıcı olsa da, dinin uluslararası müdahaleyi etkilediğinin kesin bir kanıtı değildir. Müdahale eden devletler farklı dine mensup olabilir. Yugoslavya'nın İslami bölgesi Kosova'ya müdahaleyi, Hristiyan NATO devletleri gerçekleştirmişti (Fox ve Sandler, 2004: 63-64).

3. SİYASİ MEŞRULUĞUN TEMELİ OLARAK DİN

Meşruluk, uluslararası ilişkilerin önemli bir yönüdür ve çok az kişi dinin mükemmel bir meşruluk kaynağı olduğunu inkâr eder. Meşruluğun, diğerlerini ikna etme, ahlaki doğruluğa inandırma şeklinde işlevleri vardır. Bu yüzden meşruluk, dış politika yapıcılarını için çok güçlü bir gereksinim olabilir. Dış politika yapıcıları, meşruluğu kendi halklarını izledikleri politikanın doğruluğuna ikna etmek ve kendi politikalarına zıt politika izleyen devletleri zayıflatmak için kullanabilir. Meşruluk aynı zamanda uluslararası sistemin istikrarını sağlamaya yardımcı olan önemli bir etkidir. Uluslararası istikrarın diğer önemli bileşenleri ise, güç dengesi, uluslararası sistemin yapısı ve normların kabulüdür (Fox ve Sandler, 2004: 35-36).

Neyin meşru neyin meşru olmadığını tanımlayan belli bazı sınırlamalar vardır. Örneğin, kendi kendini savunma genellikle meşru kabul edilirken, soykırım meşru kabul edilemez. Ancak hangi eylemin meşru kabul edilip edilmeyeceği konusunda bir ölçünün olmadığı durumlarda eylemlerinin meşru olduğuna diğerlerini inandırmak politika yapıcılara kalmıştır. Bu gibi durumlarda din, hem savaşı hem de barışı meşrulaştıran çok yönlü bir araç olabilir. Bazı durumlarda dini meşruluğu teşvik etmek ters etki yaratabilir. Örneğin, İsrail toplumunun dini ve seküler unsurları arasındaki on yıllarca süren gerginlikler, iki tarafın politik olarak kutuplaşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bir politikanın desteklenmesi için dine başvurmak İsrail'in seküler tabakası tarafından olumsuz bir tepki ile karşılanabilir. Toplumda

dindarlara yönelik özel imtiyazlar verildiğini düşünürler. İsrail siyasetinin bir başka yönü dini meşruluk konusunda ikinci bir sınırı vurgulamaktadır. İsrail'deki Yahudi tarikatlarının çoğu Mesih'in gelip Yahudi Devletini kurana kadar, gerçek bir yahudi devleti'nin kurulamayacağına inanırlar. Kısaca, mevcut devletin dini gerekçelerle meşru olmadığını savunurlar. Öte yandan Yahudi ortodoksisinin bir başka kolu olan dini Siyonistler, İsrail dış politikası için dini bir yaklaşım benimsemiştir. Bu grup Filistin topraklarına olan askeri hareketin en ateşli destekleyicileri olmuşlardır. Politika meşrulaştırmada din kullanıldığında, herkesin bu yorumları kabul etmeyebileceğini ve dini gerekçelerle aynı politikaya karşı çıkılabileceğini hatırlatmak gerekir. Örneğin Oslo Barış Sürecinin meşrulaştırılmaması Başbakan Rabin'e yapılan siyasi suikast ile sonuçlanmıştır (Fox ve Sandler, 2004: 36-44).

Birkaç yüzyıl öncesine kadar dinin devlet için meşruluk kaynağı olduğu kabul edilmişti. Aslında Aydınlanma Dönemine kadar din, meşruluğun tek temel kaynağıydı. Yönetme hakkı Tanrı'dan gelirdi ve Kilise aracılığıyla yöneticilere verilirdi. Halkın kimin yönettiği ve nasıl yönettiği konusunda soru sorma hakkı yoktu. Ancak modern çağda din, artık devletler için tek meşruluk kaynağı olmaktan çıktı. Şu anda birçok devlet insanların iradesine dayanarak meşruiyeti sağlarlar. Bu ise, demokratik temsiliyet anlayışı ile başarılmıştır. İdeolojilerin çoğu da meşruiyet kaynağı olduklarını iddia ederler. Komünist ideolojilerin çeşitli biçimleri, toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan işçilerin gerçek ekonomik çıkarlarını temsil ettiğini iddia ederler. Faşist ideolojiler ise, liderin bir şekilde herkesten daha aydınlanmış, gerçeğe daha yakın olduğu ve devletin somutlaşmış hali olduğu fikrine dayanır. Bu ideolojilerin hiçbirisi ile bağdaşmayan milliyetçilik ise, devleti bir milletin siyasal düzenlemesi olarak meşrulaştırır (Fox ve Sandler, 2004: 36).

4. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE DİN

4.1. REALİZM VE DİN

Realizm, uluslararası ilişkilerin en eski ve en çok kabul gören teorisi. Realizmin tanımları ayrıntıda farklılık gösterse de, oldukça belirgin benzerlikleri vardır. Realistler, güç ve güvenliğin öncelik gerektirdiğini uluslararası sistemde otorite yokluğunu ve insan bencilliğini vurgularlar. 20. yüzyıl realist düşünürler, Birleşik Devletlerde Reinhold Niebuhr, Hans Morgenthau, George Kennan, Kenneth

Waltz ve John Mearsheimer Britanya’da ise E. C. Carr’dır. Batı siyasi düşünce tarihinde Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes realist düşünürlerin öncüleri arasındadır. Akılcılık ve devlet merkezilik temel realist ilkeler olarak kabul edilir. Realistler, insan arzularının hem geniş hem de değişken olduğunu, insan doğasının acımasız ve bencil yönlerini vurgular (Donnelly, 2013: 32-33).

Klasik realizm; insanın doğası, yapısı, niyetleri, kararları ve davranışlarının uluslararası ilişkileri belirleyen en önemli etken olduğunu iddia ederler. Thucydides, Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes, Carl Van Clausewitz, Edward H. Carr, Hans Morgenthau klasik realist düşünürlerdir. Thucydides, devlet adamlarının tavır ve kararlarının, Peloponez Savaşının devam etmesinde etkili olduğunu ifade etmiştir. 16.yy’da Machiavelli, yöneticiye olması gereken siyaseti değil, olan siyaseti tavsiye eder. O, aynı zamanda yöneticilerin devletin bekası doğrultusunda kararlar alması gerektiği için, yöneticilerin genel ahlak anlayışına aykırı hareket edebileceğini savunur. Clausewitz ise savaşın siyasetin bir parçası olduğunu düşünmektedir. Ona göre her politika savaş değildir, ancak her savaş bir politkadır. Savaş, bir siyasi eylem değildir. Savaş, gerçek bir siyasi vasıttadır. Savaş, başka araçlar ile devam ettirilen siyasi etkileşimin devamıdır (Ersoy, 2015: 161-170).

Thomas Hobbes, herkesin kendi çıkarını düşündüğünü iddia etmiştir. Merkezi otoritenin olmadığı durumlarda, savaş hali ve doğa durumunun sadece güçlü bir monark ile önlenebileceğini ifade etmiştir. Hobbes’a göre insanın kendi varlığını ayakta tutma ve sürdürme güdüsü, onun tüm eylemlerini belirlemektedir. İnsanın bu yapısı ise alabildiğine çıkarıcı olduğu için savaş durumu başlar. Yani bu durumda insan insanın kurdudur. Hans Morgenthau’a göre siyasi güç; ahlaki, sosyal ve ekonomik değerlerden bağımsızdır. Ona göre, uluslararası politika bir güç mücadelesidir (Bozdağlıoğlu, 2014: 117-118). Aynı zamanda Morgenthau, iç siyaset ile dış siyaset arasında bir farkın olmadığını iddia etmiştir. Çünkü her ikisi de gücü elinde bulundurmak istemektedir. Uluslararası politikada devletler çıkarlarını kazanacakları güce göre tanımlar. Devletin temel amacı ulusal çıkardır. Anarşik yapıda devlet öncelikle askeri gücüne güvenmek zorundadır (Arı, 2011: 107).

Morgenthau Realizmin 6 temel varsayımını şu şekilde özetlemiştir.

1. Uluslararası politika, evrensel ve objektif kurallar tarafından yönetilir ve bu kuralların kaynağı insan doğasıdır. Realistlere göre insan doğası bencildir. İnsan doğası, diğerlerinin pahasına da olsa kendi çıkarını gözetir.

2. Realizm’de güç, bir aktörün diğer bir aktöre aksi takdirde yapamayacağını yaptırmaktır. Realistler gücün nasıl dağıldığının analizini yapmışlardır. Bu amaçla geliştirilen en önemli realist varsayım güç dengesidir. Klasik realistlere göre devletler, statükoyu devam ettirme ve koruma güdüsüne sahiptirler. Uluslararası sistemde tek bir devletin baskın olmasını engellemeye yarayan mekanizma güç dengesi sistemidir. Realistlere göre güç dengesi, barışçıl bir uluslararası sistemin en önemli garantisidir.

3. Güç açısından tanımlanan çıkar sabittir ve değişmez. Gücün içeriği ve kullanılma şekli de siyasi ve kültürel ortama göre farklılık gösterebilir.

4. Realistler, uluslararası sistemde ahlaki değerlerin etkisinin olmadığını savunurlar.

5. Realizm, devletlerin davranışlarını evrensel ahlaki değerler ile bağdaştırma çabalarını reddeder. Onlar, devletlerin evrensel ahlaki değerleri sadece gerçek amaçlarını saklamak için kullandıklarını savunurlar.

6. Realistler, uluslararası politikanın otonom bir alan olduğunu ifade ederler (Bozdağlıoğlu, 2014: 118-120).

Hans Morgenthau’ya göre bir devlet statükocu ve emperyalist olmak üzere iki tür dış politika stratejisi izleyebilir. Morgenthau’ya göre statükoya karşı olan tüm politikalar emperyalisttir. Örneğin İsrail, 1948, 1967, 1973 ve 1982 savaşlarında emperyalist bir dış politika stratejisi izlemiştir. Bu savaşlar sonrasında İsrail’in kazandığı toprakları koruma çabası ise statükocu bir dış politika stratejisi benimsediğinin kanıtıdır (Numinov, 2013: 97).

Güç kavramı, yumuşak güç ve sert güç olmak üzere iki boyutta ele alınabilir. Yumuşak güç, dini, ortak değerleri, kültür ve normlarla işbirliğini sağlayacak biçimde değerlendirmeye alır. Sert güç ise, ekonomik, askeri ve diplomatik araçları esas alır. Uluslararası siyasette bir devletin diğer devleti etkileyebilmek için sopayla tehdit etmek, havuçla ödüllendirmek ve ortak bir noktada işbirliği yapmak gibi üç tür güç kullanımı mevcuttur. İlk iki güç kullanım şekli sert güce örnek verilirken,

üçüncü güç kullanım şekli yumuşak güce örnek verilebilir (Gaflanov, 2017: 369-370).

Klasik realizmin en önemli temsilcilerinden bir diğeri E. H. Carr'dır. Carr, gücü siyasetin en temel unsuru olarak kabul etmektedir. Carr, gücün askeri güç, ekonomik güç, kanaatler üzerindeki güç gibi üç temel ögesi olduğunu belirtmiştir. Carr, Morgenthau'dan farklı olarak uluslararası politikada sadece güce dayanan siyasi kararlar bir uluslararası toplumun kurulmasına engel olacağı için ahlaki değerlerin de göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir (Arı, 2011:108-109).

Neorealizmin en önemli temsilcilerinden biri olan Kenneth Waltz ise, Klasik Realistlerin temel aktör olarak kabul ettikleri devlet üzerinde yoğunlaşmalarını eleştirmiştir. Waltz, sadece devletlerin değil aynı zamanda sistemin üzerinde de düşünülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Neorealizm, anarşik düzenin devletlerin davranışlarını nasıl belirlediğini anlamaya çalışmaktadır. Waltz'a göre sistem bir yapı ve aktörlerden oluşmaktadır. Neorealizm'de yapı, aktörlerin içsel özelliklerinden, davranışlarından ve aktörler arasındaki etkileşimden ayrı olarak tanımlanır. Yapı, aktörlerin diğerleri karşısındaki pozisyonları açısından tanımlanır. Waltz, siyasi yapıyı üç boyutta incelemiştir. İlk olarak, uluslararası sistem adem-i merkeziyet esasına göre düzenlendiği için sistem anarşiktir. Böyle bir düzende devletlerin temel amacı hayatta kalmaktır. İkinci olarak, uluslararası siyasal yapı devletlerin özellikleri açısından tanımlanmaktadır. Devletler, uluslararası sistemin temel aktörleridirler. Uluslararası sistemde anarşi devam ettiği sürece devletler fonksiyonları açısından birbirine benzemektedirler. Üçüncü olarak, Waltz, yapıyı devletlerin sahip olduğu kapasite açısından tanımlar. Devletler fonksiyonları açısından aynıdırlar ama kapasiteleri açısından farklıdırlar. Waltz'a göre devletler anarşik bir düzende bencil olmak ve kendi çıkarlarını düşünmek zorundadır. Anarşi aynı zamanda devletlerarasında işbirliğini azaltır. Anarşik düzende devletler sadece kendilerine güvenmek zorundadır. Devletler sadece kendi yarattıkları kaynaklara güvenmek ve kendi kendilerine yeterli olmak zorundadırlar. Bir devletin güvenliğini sağlamak için aldığı tedbirler diğer devletler tarafından kuşkuyla karşılanacaktır ve onlar da benzer tedbir alma yoluna gidecektir. Bu duruma güvenlik ikilemi denir. Güvenlik ikilemi neorealislere göre silahlanmanın temel nedenidir (Bozdağlıoğlu, 2014: 121-125).

4.2. İDEALİZM VE DİN

İdealizm, insan ilişkilerinde ilerlemenin insan aklının uygulanması yoluyla elde edilebileceğine ve insan etkileşiminin temel çıkarların uyumu olduğuna inanan iyiniyetli ve iyimser değerlendirmelere iliştilen bir etikettir. İdealizm, Realistlerin kendi karşıtlarını tanımlamak için kullandığı bir kavramdır. İdealizm genel olarak dünya ve insan doğası ile ilgili varsayımları açısından pozitif olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkiler disiplininin ilk zamanlarında daha baskındı. R. N. Berki'ye göre ikilem yapma eğilimi, idealizmin merkezinde yer almaktadır. İdealizm, politik gerçekliği bir dizi basit ve kesin önermeyle kavrama çabasından doğar. Ama bu anlamda idealizmin dünyası, siyah ve beyazın, iyi ve kötünün, arzulanan ve istenmeyen biribirinden ayrıldığı soyut bir dünyadır (Long, 1991: 286-287).

İdealistler hukuksal ve kurumsal düzenlemeler üzerinde durmuştur. Çünkü idealistler, savaş sonrası dönemde barışçıl bir dünya kurmak ve barışın devamlılığı üzerinde duruyorlardı (Arı, 2011: 102). İdealizm, savaş, güç dengesi, insan doğasının kötülüğü, anarşi gibi realist kavramların yerine barış, huzur, insan doğasının iyiliği, işbirliği, istikrar ve düzen gibi kavramların hâkim olduğu bir uluslararası ilişkiler teorisi oluşturmaya çalışmıştır (Gözen, 2015: 71).

İdealizm, Birinci Dünya Savaşından sonra gelişmeye başladı. Woodrow Wilson, siyasetin çatışmacı yönünün, demokrasi, açık diplomasi, kolektif güvenlik sitemini koruyacak bir uluslararası örgütün kurulmasıyla değiştirilebileceğini ortaya atmıştır. Wilson, güç ve çıkar temelli bir uluslararası düzen yerine barışçıl bir uluslararası düzenin kurulabileceğine inanmıştır (Özer, 2008: 58).

İdealistlere göre, uluslararası sistemin istikrarsızlaşması ve anarşinin hüküm sürmesinin nedeni, uluslararası ilişkilerde güç ve egemenlik kavramalarının rol oynamasıdır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında egemenlik ilkesi tartışılmaya başlanmıştır. Kolektif güvenliğe dayalı bir sistem, barışçıl bir düzenin kurulmasına yol açacak ve böylece savaşlar imkânsız hale gelecektir. Bu sistem bir askeri güç gerektiriyordu. Ancak idealistler saldırgan devletlere karşı en güçlü silahın dünya kamuoyu olduğunu iddia etmekteydi (Bozdağlıoğlu, 2014: 130-135).

İdealistler ve liberaller arasında bazı benzerlik ve farklılıklar vardır. Liberalizm, birey merkezli ve özgürlüklere dayalı bir sistemi benimserken, idealizm

devlet merkezli ve uluslararası sisteme dayalıdır. İdealizm, savaşların önlenmesi ve barışın devam ettirilmesi için teoriler öne sürerken, liberalizm ekonomi-politik temelde teoriler ortaya atmıştır. Liberalizmin kapsamı, birey merceğinden tüm insanlıktır. İdealizmin kapsamı ise, devletin merceğinden tüm uluslararası sistemdir. İdealizmin unsurları ve araçları ise;

1. İyi insan yetiştirmek için eğitim,
 2. Toplumsal dinamizm olarak demokrasi ve kamuoyu,
 3. Uluslararası sorunların çözülmesi için uluslararası hukuk, adalet, norm ve etik,
 4. Uluslararası toplumun oluşması için uluslararası örgütler ve rejimler,
 5. Uluslararası çatışmaların önlenmesi için kolektif güvenlik sistemi,
- dünya çapında ideal bir düzenin kurulması için küresel toplum şeklinde sıralanabilir (Gözen, 2015: 98).

Buraya kadar anlatılan idealizm ve realizm teorilerinin çatışma içinde mi yoksa işbirliği içinde mi olduğunu kanıtlamak gerekmektedir. Bu açıdan ABD üzerinden örnek vermek yerinde olacaktır. Çünkü ABD’nde idealizm-realizm çatışmadan ziyade işbirliği içerisinde olan iki yaklaşımdır.

Devletler varlıklarını devam ettirmek için çıkarlarını korumak ve daha güçlü bir konumda olmak için dış politika oluştururlar. 1776 yılında kurulan ABD, dış politikada yayılmacı bir politika izlemiştir. ABD’nin yayılmacı politikaları, sadece askeri güce dayalı realist politikalarla değil aynı zamanda ABD’nin savunduğu değerler ve inanışlara dayanan idealist politikalar aracılığıyla uygulanmıştır. Beşinci Amerikan Başkanı James Monroe tarafından 1823 tarihinde yayınlanan Monroe Doktrini, ABD dış politikasında idealizm-realizm ilişkisini anlamak açısından önemlidir. Doktrin, ABD’nin kendisi ve İspanya’dan bağımsızlığını kazanan sömürgeler için geliştirilmiştir. Doktrin, Avrupa sistemi Amerika’da ne kadar az temsil edilirse Amerikan’ın o kadar güvende olacağını içeriyordu. Avrupa, Amerika’dan çekilince oluşan güç boşluğu ABD tarafından doldurulacaktı ve böylece yayılma gerçekleştirilecekti. Bu zihniyet realist dış politikayı yansıtmaktadır. Doktrinin idealist yanı ise, Cumhuriyet herkes için en ideal yönetim şeklidir ve küçük devletlerin geniş bir coğrafyayı kontrol eden imparatorluklardan daha iyi olduğuna dair anlayıştır. Bu doktrin ile ABD, Meksika’nın İspanya’dan bağımsızlık

mücadelesine verdiği destekle idealist bir politika izlerken, Meksika'ya savaş açarak yayılmacı, yani realist bir dış politika da takip etmiştir. ABD, Avrupalı devletleri kıtasından kovduktan sonra sıra Avrupa'yı dizayn etmeye gelmişti. Self-determinasyon hakkı ile bir tasfiye planı hazırlamıştır. Yani ABD, realist dış politikasına self-determinasyon hakkı ile idealist bir kılıf giydirmiştir. Başkan Wilson, 8 Ocak 1918 tarihinde 14 maddelik idealist ilkelerini ortaya attı. Bu ilkelerin barışçıl bir dünya kurma amacıyla olduğu iddia edilse de dünyanın en güçlü donanma ve ekonomik gücüne sahip ABD'nin çıkarları için ortaya atılmış prensiplerdir (www.hbstrateji.com, E.T. 15.11.2019).

4.3. İNŞACILIK TEORİSİ VE DİN

1980'li yıllarda özellikle Amerikan uluslararası ilişkiler bilim çevrelerinde iki tartışma ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, her ikisi de rasyonalist iktisat teorisi mantığını uluslararası ilişkilere uygulamak isteyen ancak uluslararası işbirliği potansiyeli hakkında radikal biçimde farklı sonuçlara varmış olan neo-realistler ve neo-liberaller arasındadır. Bu grup, rasyoneller ve eleştirel teorisyenler arasındadır. İkincisi neo-liberaller ve neo-realistlerin epistemolojik, metodolojik, ontolojik ve normatif varsayımlarına ortak bir şekilde meydan okur. Bunlar içerisinden rasyoneller ise, eleştirel teorisyenleri uluslararası ilişkilerde gerçek dünya hakkında söyleyecek çok az şey bildikleri şeklinde suçlarlar. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren bu tartışma eksenleri iki yeni tartışma eksenine yer değiştirdi. Bu yeni eksen, rasyoneller ve inşacılar arasında ve inşacılar ile eleştirel teorisyenler arasında gerçekleşmeye başladı. Bu değişimin katalizörü, uluslararası ilişkilere yeni bir yaklaşımın yükselişidir. İnşacılık, maddi yapıların yanı sıra normatif ve maddi olmayan etkenlerin önemine, kimliğin siyasi eylemin şekillenmesindeki rolüne ve temsilciler ile yapılar arasındaki karşılıklı kurucu ilişkilere vurgu yapması ile karakterize edilir (Reus-Smit, 2013: 217).

Soğuk savaşın sona ermesini öngöremeyen hakim teorilerin açıklayıcılıklarını yitirmesi sonucunda inşacılık teorisi ortaya çıkmıştır. 1990'lı yılların sonunda uluslararası ilişkilerde hakim ideoloji haline gelen İnşacılık Teorisini uluslararası ilişkiler literatüründe ilk kullanan kişi, 1989 yılında Nicholas Onuf olmuştur. Wendt ve Ruggie teorisinin kurucuları kabul edilmiştir (Tutu, 2015: 17). Wendt'a göre teorisinin varsayımları şunlardır:

1. Devletler uluslararası politikanın başlıca aktörleridir.
2. Devletler sistemindeki anahtar yapılar maddi olmaktan ziyade sosyaldır.
3. Devletlerin kimlikleri ve çıkarlarının önemli bir bölümü insan doğası ya da iç siyaset tarafından dışsal olarak sisteme verilmekten ziyade, sosyal yapılar tarafından inşa edilmiştir (Tutu, 2015: 18).

İnşacı teori, empirik analize vurgu yapmıştır. İnşacılığın yükselişine dört faktör neden olmuştur. Birincisi, kendi teori ve dünya siyaseti anlayışlarının önceliğini yeniden güvence altına alma girişimi ile motive olan rasyonalistler, eleştirel teorisyenleri teorik eleştirinin ötesinde uluslararası ilişkilerin analizine geçmeye zorladı. Önde gelen eleştirel teorisyenler bu zorluğun ardındaki nedenleri sıralarken, inşacılar bu meydan okumayı rasyonalist olmayan perspektiflerin sezgisel gücünü gösterme fırsatı olarak gördüler. İkincisi ise, Soğuk Savaş'ın bitiminde neo-realistlerin ve neo-liberallerin açıklayıcı iddiaları sarsıldı ve sistemik dönüşümler küresel düzeni yeniden şekillendirdi. Üçüncüsü, 1990'lı yılların başında, eleştirel uluslararası teorinin önermelerinin çoğunu benimseyen ana kavramsal detaylandırmada yenilik potansiyeli ve teorik gelişim gören yeni nesil genç bilim adamları ortaya çıktı. Son olarak, yeni inşacı bakış açısının gelişmesine, egemen rasyonalist teorilerin analitik başarısızlıklarından etkilenen ana akım bilim adamlarının hevesi yardımcı oldu (Reus-smit, 2013: 223).

İnşacılık teorisi sosyal gerçekliğin inşasına dayalı bir teoridir. İnşacılık yaklaşımını diğerlerinden ayıran en önemli özellik kimlik, kültür ve söylem gibi birçok etkenin analiz edilmesine imkân sağlamasıdır. İnşacılık teorisi, fikirlerin dünya siyasetindeki etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Aynı zamanda realizm gibi hakim teorilerin varsayımı olan güç ve çıkar gibi etkenleri de göz ardı etmemektedir. İnşacı teorisyenlere göre analizler kültür ile başlamalı ve güç ve çıkar ile devam etmelidir. Çünkü kültür, güç ve çıkar kavramları için olasılık koşuludur. Liberaller ve realistlerden farklı olarak İnşacılar, devletlerin tek amacının hayatta kalmak olmadığını ve devletin çıkar ve kimliklerinin tarihsel süreç ile belirlendiğini iddia etmektedirler. Devletlerin davranışları, sosyal yapıyı belirlemektedir. Bir devlet silahlanmaya başlarsa diğer devletler de tehdit olarak algılayıp silahlanmaya başlayacaktır. Yani güvenlik ikilemi ortaya çıkacaktır. İnşacılar göre davranışlar

değişebilir ancak kimlik ve çıkarlar değişmez. Aynı zamanda çıkarlar kimliklere dayalıdır. Yani bu da ne istediğimizin kim olduğumuza bağlı olduğunu ifade etmektedir. İnşacı teorisyenler süjeler-arası bir kavram olarak gördükleri egemenlik kavramı açısından hâkim teorilerden ayrılmaktadır. Kısaca egemenlik diğerleri olmadan bir anlam ifade etmez (Kaya, 2008: 92-104).

İnşacı teori sadece anarşinin ve gücün devletlerin davranışlarını belirleyen faktörler olmadığını bunların yanında farklı değişkenlerin de devletlerin davranışlarını belirlediğini savunur (Bozdağlıoğlu, 2014: 125-126). İnşacılık teorisinde fikri faktörlerin toplumsal inşası ve bunların devlet davranışları üzerinde etkili olduğu temel kabuldür. İnşacı teorisyenler, devletlerin çıkarlarının sosyal etkileşim yoluyla inşa edildiğini öne sürerler. İnşacı teoriye göre, yapılar paylaşılan fikirler aracılığıyla oluşturulur. Paylaşılan fikirler aracılığıyla, devlet kimliği ve çıkarları inşa edilir. İnşacılık teorisinde son derece önemli kavramlardan biri kimlik kavramıdır. Kimlik, “benim veya bizim bir varlık olarak kendimize özgü özellikler taşıdığımıza dair bilinç” olarak tanımlanabilir. Bizim başkalarından farklı olduğumuzun farkına varmamızla birlikte kimlik siyasi anlam taşımaya başlar. İnşacılık teorisinde diğer bir önemli kavram normlardır. Normlar, devletlerin kimliklerini tanımlar ve kurar. Bazı devlet davranışlarını yasaklar, bazılarını ise teşvik ederler. Normların devlet kimliğinin ve devlet çıkarlarının tanımlanması konusunda doğrudan bir etkisi vardır. İnşacı düşünür, uluslararası politikayı analiz ederken iç ve dış faktörlerin birlikte ele alınmasının son derece önemli olduğunu vurgulamaktadırlar (Özer, 2008: 62-66).

İnşacılar, uluslararası yapının tamamen devletler tarafından belirlendiğini ve bu süreç içinde devletlerin kendilerini ve diğerleri sosyal bir ortam içinde kurguladıklarını ve bu kurgulamanın sonuncunda yarattıkları kimliklerin çıkarlarını tanımladıklarını savunmaktadırlar. Yapı ve aktör karşılıklı ilişki içerisindedir (Bozdağlıoğlu, 2014: 130). Kimlik, “bir devletin veya ulusun tarihsel ve bir siyasi süreç içerisinde oluşan inşa etiketi olarak ele alınmaktadır.” Kimlik kavramı bireysellik ve farklılığın imgelerine vurgu yapar. Kimlik ötekilerle ilişkiler sonucunda tasarlanır. İnşacı yaklaşıma göre bir devletin dış politikasında en önemli unsur kimliktir. Özneler arasında ortaya çıkan devletin kimliği aynı zamanda o devletin çıkarlarını temsil etmektedir (Oruç, 2017: 163).

İnşacı yaklaşımın temel varsayımı aktörlerin kimliğinin davranışları üzerinde etkili olduğudur. İsrail devletinin kuruluş felsefesi, devleti kuran kadrolar incelendiğinde açık bir şekilde görülecektir. Yahudi toplumunun önceliği, Yahudi kimliği ve dindarlığıdır. Dinin devletin kurucu bir faktörü olup olmadığı İsrail kurulmadan önce ve kurulduktan sonra tartışılmıştır. İsrail’de 1970’li yıllardan itibaren bir kimlik dönüşümü yaşanmaya başlamıştır (Oruç, 2017: 166). İsrail kurulduğunda kendisini şöyle tanımlamıştır:

“seküler”, “sosyalist Siyonizm değerlerine bağlı”, “çoğulcu ve çok kültürlü”, “barışçıl”, “demokratik bir cumhuriyet” kimliği ile tanımlarken zamanla iç ve dış gelişmelerin de etkisiyle; “Yahudi Devleti”, “dindar Siyonizm değerlerine bağlı”, “muhafazakar”, “tek millet ve tek kültür”, “bölgesel güç”, “nükleer güç”, “güvenlikçi”, “savaşçı”, “tavizsiz”, “etrafı düşmanlarla çevrili bir vaha” olarak tanımlamaya başlamıştır. Böylelikle devlet ve toplum kuruluş akdinin tam tersi mahiyette söylemlerle radikalliğe evrilerek yeni bir “kimlik” inşa edilmiştir (Oruç, 2017: 167).

1948’de kurulan İsrail, uluslararası ilişkilerde kabul görmek için modern bir kimlikle ortaya çıkmıştır. Bu maddelerin içeriğinde inanç, ırk ya da cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bütün yurttaşlara toplumsal ve politik hak eşitliği sağlanması, vicdan, inanç, eğitim ve kültür özgürlüğünün eksiksiz biçimde garanti altına alınması gibi modern ilkeler vardır. Fakat gerek politikacılar gerek hahamlar tabanlarını genişletmek maksadıyla dini söylemleri kullanmıştır. Böylece İsrail’de Yahudi kimliği ön plana çıkmıştır (Oruç, 2017: 181-182).

Grup kimliği, grup korkularını ve düşmanlığını tanımlar ve şiddet içerikli etnik çatışmalara kaynaklık eder. Savaş için temel sebep, ulusal kimlik konusundaki söylemler ve varlıklarına yönelik korkulardır. Filistinliler ve İsrailliler grup kimliği tanımlamalarını kendilerini kurban diğerlerini kurban eden şeklinde inşa etmişlerdir. Toprak, Kudüs ve mülteciler konusunda uzlaşmaya varılamadığında Filistin ve İsrail tarafları güçlü sembolik çağrışımlar yoluyla savaşa yönelebilmektedirler (Tutu, 2015: 97).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRAİL DIŞ POLİTİKASI VE DİN

Din ve siyasetin karmaşık ilişkileri, bir Yahudi devleti olarak İsrail’de doğaldır. Yahudi terimi hem etnik hem de dini kimliği ifade etmektedir. İsrailli liderler, dini Yahudi devletinin yaşamı ve siyaseti üzerindeki etkisiyle ilgili birçok konuyla ilgilenmek zorunda kaldı. Bu sorunların karmaşıklığı nedeniyle, İsrail’in kurucu liderlerini anayasa hazırlamaktan caydıran nedenlerden biriydi. 1948 ve 1949’lu yıllarda zor olan şey daha sonraki yıllarda imkânsız hale geldi. Bağımsızlık Bildirgesi ve bir dizi temel yasa bir çeşit anayasa yerine geçti.

Bağımsızlık Bildirgesi, İsrail’i bir Yahudi devleti olarak tanımlar ancak bu terimin ne anlama geldiğini açıklamamaktadır. Yıllar sonra Yüksek Mahkeme’nin etkisi altında geçen Temel Yasalar, İsrail’i Yahudi ve demokratik bir devlet olarak tanımladı. Böylece devletin Yahudi kimliği ile Arap ve diğer azınlıkların hakları arasında bir denge kuruldu. Siyonist hareket, Sion’a Dönüşün insan eyleminin ürünü değil, ilahi bir hareket olması gerektiği yönündeki Ortodoks inancından seküler ve radikal bir ayrılığı temsil etmiştir. 1930’lu yıllardan ve 1977 yılına kadar Filistin’deki Yahudi topluluğuna ve İsrail Devletine İşçi Siyonizm’i hakim oldu. Ancak sosyalist Siyonist liderler Yahudi ve İsrail kimliğinde dinin öneminin farkındaydılar ve dinadarlara çeşitli ayrıcalıklar verdiler. Böylece İsrail siyasetinde dindar partiler önemli rol oynamaya başladılar. Ultra Ortodoks Siyonistler siyasi arenada partiler aracılığıyla temsil edildiler ve hükümet koalisyonlarında temel ortaklar olarak etkide bulundular.

Son 50 yılda bu sistemde ciddi değişiklikler oldu. En önemlisi 1967 yılında İsrail’in askeri zaferiyle beraber dini kesimin dönüşümüdür. 1967 savaşında Batı Şeria’nın fethi, dini Siyonizm’i ılımlı kamptan ultra-milliyetçi bir tutuma sevketti. İşçi Siyonizm’i Siyonist Devrimin ilk aşamasına öncülük etti ve Yahudi Devleti’ni kurdu. Artık sıra kutsal olan Judea ve Samiriye’yi korumaya ve kurmaya gelmişti. İsrail topraklarına bağlılık dini bir inanç haline geldi. Batı Şeria’nın bir ulusal güvenlik konusu olarak ele geçirilmesini savunan laik liderler de vardı. Ancak Batı Şeria’ya yerleşmek ve bunun devam ettirilmesi İnançlılar Bloku (Gush Emunim)’nin

temel ideolojisiydi. Bu eğilimler 1977 yılında Menaham Begin'in liderliğini üstlendiği sağ kanat bloğu olan Likud'un seçim zaferiyle pekiştirildi. İşçi siyonizminin hegemonyası, İşçi Partisi ve Ulusal Dindar Parti (UDP) arasındaki ittifak kırıldı, UDP, Begin'in koalisyonuna katıldı ve o günden beri Likud'un müttefiki olarak kaldı. Bu ittifak, 1977'den beri sağ ve dindar kanadın İsrail siyasetindeki hegemonyasını anlamada önemli bir anahtardır.

İsrail topraklarına bağlanmanın dini boyutu, 1993-1995 yılları arasında Oslo Anlaşmalarına karşı yapılan kampanyada belirgin rol oynadı. Kampanya geniş bir sağ kanat koalisyonunu içeriyordu ve en keskin olan tarafı, Yerleşim Hareketi ve onun takipçilerinden oluşuyordu. Radikal hahamlar Rabin Hükümetini hain olarak nitelendirdiler ve Rabin'i ölümle cezalandırdılar. Rabin'in katili, soruşturmasında dini yaptırımlar olmadan hareket etmeyeceğini söyledi. Rabin'in suikastı, dini Siyonizm ve onun organı olan UDP'de kriz yarattı. UDP, Yahudi Evi Partisi adı altında yeniden kuruldu. Netanyahu'nun iktidar ortağı olan parti İsrail'in eğitim sistemini yeniden şekillendirmeyi amaç edinmiştir. İsrail Savunma Güçleri'nin (IDF) seçkin birimlerindeki üst düzey memurların bir kısmının dini Siyonistlerle bağlantılı olduğu unutulmamalıdır.

İsrail'de şu anda Ultra-Ortodoks ve Yahudi Evi Partisinin önemli bir parçası olduğu sağ kanat koalisyonu hakim durumdadır. Bu durum dindar ve milliyetçilerin ülke gündemini belirlediği anlamına gelmektedir. Hükümet koalisyonlarının en önemli sonucu, İsrail'in daha radikal bir yöne kaymasıdır.

1. GENEL İSRAİL TARİHİ

İnsan varlığının tüm yönleri gibi dini ve sosyal kimlikler de belirli tarihsel koşullar içinde büyür ve gelişir. Eski İsrail'in sosyal ve dini kimliği ile ilgili mevcut tartışmaların İsrail tarihi hakkındaki değerlendirmelerle yakından ilişki kurulması tesadüf değildir. Bu tartışmaların başında İsrail'in kökeni nedir ve İsrail nasıl ortaya çıktı gibi sorular gelmektedir. Modern bilim adamları, İncil'in Eski İsrail'in tarihine ilişkin açıklamalarının, İsrail'in kökenini tam doğru bir şekilde ortaya koyduğuna inanmamaktadır. Çıkış Kitabı, İsrail'in tarihi için bir kaynaktır. Bu kitap İsrail'in, Mısır'da uzun köleleştirme sürecini ve kurtuluşunu, İsrail'in, Mısır'dan Filistin'e olan göçünü anlatır. İsrail'in tarihi ile ilgili diğer kitap ise, Yeşu Kitabıdır. İsraililer,

vahşi doğada uzun bir zaman geçirdiler ve bir dizi askeri harekâtla Kenanlıları o topraklardan kovarak kendilerine vaat edilen toprakları ele geçirdiler. Bazı bilim adamları, İsraililerin Filistin'i işgal ettiğini ve şehirlerin çoğunun MÖ 1200'lü yıllarda tahrip ettiğini arkeolojik bulgularla kanıtladı. Bazı bilim adamları İsraililerin işgal ederek o bölgelere yerleştiğini savunurken, diğer bazıları barışçıl bir sızma ile bölgeye yerleştiğini ifade etmektedir. G. Mendenhall'a göre İsraililer, başlangıçta Kenan şehir-devletlerinin kontrolü altında yaşayan köylülerdi. Mısır'dan ve Kenanlı üst düzey yöneticilerden gördükleri baskılar İsraililerin Kenanlılara karşı koymasına sebep olmuştur. Dini ve sosyal kimliğin oluştuğu bu yeni toplumun baş tanrısı, Yahve idi. Yahve yerli bir tanrı değildi, Mısır'dan kaçan bir grup köle ile geldi. Gottwald, yeni İsrail toplumunun eşitlikçi bir ruha sahip olduğunu vurgulamıştır. Bu ruhu İsraililerin mülteci bir toplum olarak edindiği ilk deneyime ve İsrail'in kurduğu ilk şehir devletindeki hiyerarşik olmayan aşiret toplumu yapısına bağlamıştır. Bu yeni insanlar İsraililerdi ve onların Tanrıları ise Yahve idi (Sparks, 2007: 587-589).

1948 yılında kurulan İsrail'in geçmişi oldukça eskilere dayanmaktadır. Tevrat'a göre "Vaadedilmiş Topraklar'da varlığını devam ettiren İsrail'in devletleşme süreci 100 yıl önce başlamıştır (Ben-Haim, 2008: 7).

Kitab-ı Mukaddes'in birinci bölümü Tevrat'a (Eski Ahit) ait Yahudilerin tarihi şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Göçebelik ve birinci esaret
2. Mısır'da çıkış (Exode) ve Mev'ud toprağa yerleşme
3. Hükümet haline gelme
4. Şevket ve ikbal devri
5. Düşkünlük ve parçalanma (İsrailiye ve Yahudiye devletleri) dağılmalar ve ikinci esaret,
6. Babil'den dönüş, yarı milli hayata kavuşma,
7. İzmihlal ve ikinci dağılma (Diaspora) (Kızıloğlu, 2012: 35-64).

İsrail oğullarının tarihi, Tevrat'a göre MÖ 1750 yılında başlamıştır. Tevrat'ın yaratılış bölümünde Yahudi kavminin başlangıcının İbraniler olduğundan bahsedilmiştir (Kızıloğlu, 2012: 36). Yahudilerin kurucu ataları İbrahim, oğlu İshak ve torunu Yakup'tur (Ben-Haim, 2008: 8).

1.1. PEYGAMBERLER DÖNEMİ

İlk monoteist, ilk Yahudi olarak kabul edilen Hz. İbrahim'in Irak'ta bulunan Keldani şehri Ur'dan Harran'a göç etmesiyle birlikte İsrail oğullarının tarihi

başlamaktadır. Harran'da bir süre yaşadktan sonra Tanrı'dan vahiy alan Hz. İbrahim Filistin topraklarına göç etmiştir. Tanrı Yehova, Hz. İbrahim'in soyuna Kenan diyarını bağışlamıştır. Tevrat'ta Hz. İbrahim'in Ur şehrinden ayrılışı şu şekilde anlatılmıştır;

Kildanilerin Ur şehrinde Terah adında adamın üç oğlu vardı. İsimleri Abram, Nahor ve Haran'dır. Haran'ın Lut adında bir oğlu olur ama Haran Ur'da vefat eder. Abram üvey kız kardeşi olan Sara ile evlenir. Sara kısırdır ve çocuğu olmaz. Terah oğlu Abramı gelini Sara'yı ve torunu Lut'u alarak Kenan iline gitmek için bulunduğu bölgeden ayrılarak yola çıkar. Harran'a gelirler ve ne kadar süre kaldıkları belli değildir. Bir gün Tanrı Abram'a oradan ayrılarak kendisinin göstereceği yere gitmesini ister. Abram'da Tanrı'nın isteğini kabul eder, bütün mallarını ve ailesini de yanına alarak vaad edilen topraklara doğru yola koyulurlar. Kenan diyarını Tanrı Abram ve onun soyuna armağan etmiştir. O dönemde o bölgede yaşayan devlet Kenanilerdir (Özgöl, 2018: 8).

Hz. İbrahim ve ailesi Kenan diyarına geldikten sonra ülkede kıtlık baş göstermeye başladı ve bunun üzerine Mısır'a göç etmeye karar verdiler. Hz. İbrahim, karısı Sara'nın güzelliğinden çekindiği için Sara'yı kız kardeşi olarak tanıtmış ve bu şekilde saraya girmeyi başarmıştır. Sara, kısır olduğu için çocuğu olmuyordu. Bu yüzden Hz. İbrahim'in soyunun devam etmesi için Sara'nın kölesi Hacer ile evlenmişti. Sonuçta Hz. İbrahim'in, Hacer'den İsmail (Samuel) adında bir oğlu olmuştur. Kısa bir zaman sonra Tanrı Yehova, yüz yaşına yaklaşan Hz. İbrahim'e karısı Sara'dan İshak adında bir oğlu olacağını bildirmiştir. Sara ile Hz. İbrahim'in İshak adında bir oğulları olmuştur. Yahudi inancına göre; Yahudiler İshak'ın soyundan gelirken, Araplar ise bir köleden doğan İsmail'in soyundan gelmektedir. Hz. İshak, Rabecca adında bir kadın ile evlenmiştir. Rabeccadan Yakup ve Esav adında iki oğlu olmuştur. Yani Hz. İshak'ın halefleri Yakup ve Esav olmuştur. Hz. Yakup'a İsrail adı verilmiş ve tüm İsraililer O'nun soyuna bağlanmıştır (Özgöl, 2018: 18-22).

Tekvin'de Hz. İbrahim ve Tanrı Yehova arasında yapılan sözleşme ile sonraki dönemde Kenan ilinde sorumluluğun torunu Hz. Yakup'a geçeceğine dair bilgiler vardır. Hz. Yakup, kendisini varis ilan ederek, kardeşi Esav'a karşı başkanlığı elde etmiştir. Kardeşinin kendisinden intikam alacağını düşünen Hz. Yakup, Harran yakınlarında yaklaşık 20 yıl yaşamıştır. Hz. Yakup, Harran'da yaşadığı sıralarda bir rüya görmüştür. Rüya, kendisine soyunun yerin tozu kadar kalabalık olacağı bildirilmiştir. Daha sonraları Filistin'e dönen Hz. Yakup'un on iki oğlu olmuştur. Bu

oğulları arasında en çok Yusuf ve Bünyamin'i sevmiştir. Bu yüzden diğer kardeşleri Yusuf ve Bünyamin'e karşı kıskançlık beslemişlerdir. Hz. Yakup, rüyasında Yusuf'un çok iyi görevlerde bulunacağını görmüştür. Kıskançlık içinde olan kardeşler ise Yusuf'un geleceği için karar vermişlerdir. Kardeşleri Hz. Yusuf'u babasından uzak bir yerdeki kuyuya atılmasına karar vermişlerdir. Ancak Mısır'a giden bir kervan onu bulup kuyudan çıkarmıştır ve Hz. Yusuf'u köle pazarında Mısır Melik'ine satmışlardır. Melik'in eşi Hz. Yusuf'a âşık olunca Melik, Yusuf'u hapse attırılmıştır. Daha sonra Hz. Yusuf, Melik'in bir rüyasını yorumlayarak hapisten çıkmış ve Hz. Yusuf'a ülkenin iktisadi meseleleriyle ilgilenmesi yönünde görevler verilmiştir. Kıtık döneminde olan Kenan diyarında Hz. Yakup, Bünyamin dışında tüm oğullarını Mısır'dan yardım talebinde bulunmak için Mısır'a göndermiştir. Hz. Yusuf, Mısır'a gelen kardeşlerini tanımış, fakat onlar Yusuf'u tanımamışlardır. Yusuf, bir sonraki seferde Bünyamin'i de getirmeleri şartıyla yardım taleplerini kabul etmiş ve onlara yeteri kadar erzak ve para yardımında bulunmuştur. Bir sonraki seferde yanlarında Bünyamin'i de getirirler. Yusuf, Bünyamin'e kardeş olduklarını söyler. Birlikte yaşayabilmeleri için bir plan hazırlarlar. Plana göre Bünyamin, hırsızlık suçundan yargılanacak ve İbrani Hukuku'na göre hırsızlık suçundan yargılanan kişi efendisine hizmet için verilecekti. Ve öyle de olur. Bünyamin, artık Yusuf'un kölesidir. Hz. Yakup, iki oğlunu kaybetmenin acısıyla kör olmuştur. Bu üzüntüye daha fazla dayanamayan Yusuf, diğer kardeşlerine tüm gerçekleri anlatmış ve gömleğini babalarının yüzüne sürmeleri için vermiştir ve dönüşte de bütün İsrail oğullarını Mısır'a getirmelerini söylemiştir. Hz. Yakup, Mısır'a yerleştikten kısa bir süre sonra vefat etmiş ve isteği üzerine Filistin'e gömülmüştür. İsrail oğulları yeniden Filistin'e dönme umuduyla Mısır'da yaşamaya devam etmişlerdir (Özgül, 2018: 225).

Hz. Yusuf döneminden sonra Mısır'da ağır çalışma koşulları altında yaşamaya çalışan İsrail oğullarının bu durumuna Hz. Musa son vermiştir. Firavun II. Ramses Yahudilerin nüfusunun beklenenden daha fazla olduğunu fark edince doğan her erkek Yahudi çocuğunun öldürülmesi kararını alır. Bazı kaynaklarda bu kararın alınmasının nedeni konusunda çeşitli rivayetler öne sürülmüştür. Bu rivayetlerden birine göre neden, İsrail oğullarının sayısı artması sonucunda Mısır düşmanlarıyla birleşme ihtimalidir. Diğer rivayet göre ise, bir kâhine göre; İsrail oğullarında

doğacak bir erkek çocuğun Firavun'un tüm malvarlığını ve saygınlığını elinden alacağına dair sözleridir (Özgül, 2018: 25).

Musa, MÖ 1392 yılında İmran ve Levi soyundan gelen Yochevet'in oğludur. Ancak Musa, çocukların öldürüldüğü dönemde doğmuştu ve bu yüzden ailesi onu bir süre saklamıştı. Kuran-ı Kerim'e göre Allah, Yochevet'e çocuğu emzirmesi gerektiğini, korktuklarında ise onu suya bırakmaları gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Yochevet, Musa'yı Nil Nehri'nin sularına bırakmıştır. Hz. Musa'yı alan kişi bazı kaynaklarda Firavun'un kızı bazı kaynaklarda ise Firavun'un karısıdır. Bebek bulunduktan sonra İbrani olduğu anlaşılmış fakat Firavun'un karısı onu öldürtmemiştir (Özgül, 2018: 26).

Musa artık sarayda yaşamaya başlamıştır. Her ne kadar Mısır'da büyümüş olsa da Musa, kendini Mısırlı olarak görmezdi. Yahudi bir adam ile Mısırlı bir adamı kavga ederken gören Musa, Mısırlıyı öldürmüş ve bu olayla birlikte hayatı da değişmeye başlamıştır. Mısırlıyı öldüren Musa'yı Firavun öldürtmek istemiş, Musa çareyi kaçmakta bulmuştur. Musa, Tsipora adında bir şehre yerleşir ve orada evlenir. Musa Tuva Vadisinde gezerken Tanrı, ona Yahudilerin artık acı çekmemesi için Yahudilerin Mısır'dan çıkarılması görevini verir. Tanrı tarafından Musa'ya iki tane de mucizevi özellik verilir. Bunlardan ilki yere atıldığında yılanı dönüşen değnek, diğeri ise elini göğsüne sokup çıkardığında elinin beyaz ışığa dönüşmesidir (Özgül, 2018: 26-27).

Tanrı ile ilk görüşmesinden sonra Musa, Firavuna giderek kendisinin Tanrı'nın elçisi olduğunu, ondan başka ilahın olmadığını ve bütün Yahudiler ile birlikte Mısır'dan çıkmaları gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Firavun, Musa'nın Tanrısını tanımadığını ve Yahudilerin Mısır'dan çıkışına izin verdiğini ifade etmiştir. Ancak Musa'dan peygamber olduğunu ispat etmesini istemiştir. Bunun üzerine Musa, kendisine verilen iki mucizeyi Firavun'un karşısında yapmış ancak Firavun bunların büyü olduğuna inanmıştır. Bunu üzerine Firavun ülkedeki bütün sihirbazları çağırmış ve bu sihirbazlar gösterilerini yapmışlardır. Sihirbazlar, ellerindeki değnekleri yere atmışlar ve değnekler yılanı dönüşmüştür. Musa elindeki değneği yere atmış, değnek yılanı dönüşmüş ve diğer yılanları da yemiştir. Bunun üzerine sihirbazlar bunun sihir olamayacağını dile getirmişlerdir. Sihirbazlar,

Musa'nın Tanrı'sına inanmayı kabul etmişlerdir. Firavunun bu olay üzerine sihirbazlar karşısında itibarı sarsılmıştır. Firavun, Musa'ya ve onun Tanrı'sına inanmayı reddettiği için Tanrı, Mısır'ın üzerine felaketler göndermiştir. Her kötü felaketten sonra Firavun, Tanrı'ya iman etmeyi kabul etmiş, fakat sözünü yerine getirmekten vazgeçip kötü yönetimini sürdürmüştür. Bu felaketlerden en önemlisi, Mısır'da ilk doğan çocukların ölmesi olmuştur. Firavun kendi oğlu da ölünce son kez söz vererek İsrail oğullarının Mısır'dan çıkmasına izin vermiştir. Bunun üzerine Musa, halkı ile birlikte yola koyulur, fakat verdiği sözden pişmanlık duyan Firavun ordusunu hazırlayıp Musa'nın peşine düşer. Kızıl Deniz'e vardıklarında ise Musa asasını Deniz'e vurur ve deniz ikiye ayrılır. Ayrılan Kızıl Deniz'den Yahudiler kolayca geçerken Firavun ve diğerleri Kızıl Deniz'de boğulurlar. Yahudiler, Kızıl Deniz'i aştıktan sonra kolay bir şekilde Filistin'e gideceklerini varsaymışlardır. Ancak Hz. Musa, Sina Dağı'na "On Emir'i" almak için çıktığında yaklaşık olarak kırk gün Sina Dağı'nda kalmıştır. Bu süre içerisinde Musa'nın gelemeyeceğini düşünen Yahudiler altından bir buzağı yapıp ona tapmaya başlarlar ve böylece Filistin topraklarına girişleri yasaklanır. Yahudiler kırk yıl kadar Sina Dağı'nda yaşamıştır. Bu süre içerisinde Hz. Musa'ya birçok yeni emir gelmiştir (Özgül, 2018: 27-29).

Hz. Musa ölmeden önce Yahudileri toplayarak onlarla sözleşme yapmıştır. Sözleşmeye uydukları takdirde Tanrı'nın onların yanında olacağını, uymadıkları takdirde ise başlarına gelecek felaketlerden onları haberdar etmiştir. Hz. Musa, 120 yaşında iken kutsal topraklara kavuşmadan hayatını kaybetmiştir. Yahudilik, Hz. Musa döneminde şekillenmiş ve daha kapsamlı bir monoteist din olma özelliğine kavuşmuştur (Özgül, 2018: 29).

Hz. Musa'dan sonra Yahudilerin teşkilatlanmasını ve Filistin'e gitmelerini sağlayan kişi Hz. Yeşu olmuştur. Yeşu, Filistin'e girdikten sonra ülkeyi on iki kabileye bölmüştür. Yeşu ölmeden önce Yahudilerden Tanrı'dan başka ilah tanımayacakları, Tanrı'ya sadık kalacakları yönünde bir ahit almıştır (Özgül, 2018: 30).

MÖ 13. yüzyıldan sonra İsrailoğulları on iki kabileye ayrılmıştı. İsrailoğulları Filistin'in Merom, Teberiye ve Lut Gölü çevresinde dağınık halde yaşadıkları için

bölgenin kontrolünü tamamen ele geçirememişlerdir. Kuvvetli olan düşmanlara karşı bazen birleşerek savaşmalarına rağmen tam olarak birlik kuramamışlardır (Yalçın, 2007: 8-9).

Hız. Yeşu döneminden sonra yaklaşık olarak iki yüz yıllık bir süre boyunca İsrail’de kabileleri tarafından seçilmiş dini liderler hüküm sürmüştür. Bu döneme Hakimler Dönemi de denir. Bu dönemde dini, ahlaki anlamda yozlaşmalar ve kabileler arası çatışmalar baş göstermiştir. İsrail oğulları Filistinliler ile yaptıkları çatışmalar sonrasında ilahi ceza olarak Ahit Sandığı düşmanların eline geçmiştir. Yahudiler, Peygamber Samuel’den kendilerine liderlik edecek bir yönetici istemişlerdir. Tanrı ise İsrail oğullarını yeniden bir araya getirmesi için Bünyamin kabilesinden Talut’u (Saul) yönetici seçmiştir. Talut; dini, siyasi ve ahlaki değerleri bir düzene koyduktan sonra yerine ikinci Kral olarak Davud geçmiştir (Özgül, 2018: 31).

Birçok kaynağa göre Davut dönemi, İbranilerin altın çağını yaşadıkları, Ahit Sandığı’nın bulunduğu ve Kudüs’ün Başkent yapıldığı dönemdir. Kral Davut on iki kabileyi tek bir çatı altında toplamayı başarmıştır. Oğlu Süleyman ise, siyasi evlilikler ve çeşitli Krallıklar ile anlaşma yaparak Krallığı için barış sağlamıştır. Süleyman, yeni şehirler inşa etti ve stratejik önemde olan eski şehirleri yeniden güçlendirdi. Başarılarını taçlandırmak için Kudüs’te bir tapınak yaptırdı. Bu tapınak Yahudilerin dini ve milli sembollerinden biri haline geldi. Süleyman Krallığının son dönemlerinde başlayan isyanlar sonrasında kuzeyde on kabile Krallıktan ayrılmıştır. Krallık, Kuzey (İsrail) ve Güney (Yahuda) olmak üzere ikiye bölünmüştür. Kuzeyin başkenti Samiriye olmuştur. Yahuda Krallığı ise 400 yıl boyunca Kudüs’ten yönetilmiştir. Kuzey Krallığı, Asurlular tarafından yıkılırken, Güney Krallığı Babiller tarafından yıkılmıştır. Yahudiler sürgüne gönderilmiş, Babil nehirleri kenarında oturarak İsrail’i hatırlamaya devam etmişlerdir. “Ey Kudüs, seni unutursam, sağ elim işlemez olsun. Seni hatırlamazsam, seni en üst sevincimin üstünde tutmaz isem, dilim damağıma yapışsın.” Babil Krallığı Keyhüsrev tarafından fethedildikten sonra 50.000 kadar Yahudi, İsrail’e dönmeye başlamıştır. Kudüs’e dönen Yahudiler Süleyman Mabedini yeniden inşa etmişlerdir (Ben-Haim, 2008: 8-14).

Büyük İskender'in seferleri sonrasında Yahudiler, Helen kültürü etkisinde kalmışlardır. Dilleri, İbraniceden Yunancaya dönmüştür. IV. Antiokhus, Tanrı Zeus'un heykelini Kutsal Mabet'e dikerek Yahudi şeriatını kaldırdığını ve isyanlarına son vermeleri gerektiği mesajını vermiştir. Bunun üzerine Makkabe isyanları başlamış Kutsal Mabet Romalıların ellerinden alınmış ve Roma heykellerinden temizlenmiştir. Titus tarafından çok kanlı bir şekilde bastırılan Yahudilerin Romalılara karşı son isyanı, Zelotlar tarafından başlatılmıştır. Bu isyan sonucunda Yahudilerin çoğu öldürülmüş, Kudüs'te yaşayan bir kısım Yahudi ise, Güney Afrika, Batı ve Doğu Avrupa, Güney Arabistan, Suriye ve İran'a sürülmüştür. Bu tarihten sonra İsrail toprakları bir daha Yahudi egemenliğine girememiştir (Higger, 2006: 18-19).

1.2. YABANCI HÂKİMİYETİ

İsrail topraklarında Bizans, M.Ö 313-636 yılları arasında hâkimiyet kurmuştur. İmparator Konstantin Hristiyanlığı resmi din ilan edince Kudüs, Bentlehem ve Celile gibi şehirlerde kiliseler yaptırdı ve manastırlar kurdurdu. Yahudiler ise kamu görevlerinde bulunma hakkından mahrum bırakıldılar. Tapınağın yasını tutmak isteyen Yahudiler, Kudüs'e giremediler. Yahudiler, Roma zulmünden kurtulmak için 614 yılında başlayan Pers istilasını desteklediler. Ancak bu istila uzun sürmedi ve Bizans, İsrail topraklarını yeniden ele geçirdi ve Yahudileri buradan kovdu (Ben-Haim, 2008: 20).

Halife Hz. Ömer, MS 638 yılında Doğu Roma İmparatorluğu ile yaptığı Yarmuk Savaşı'nda galip olunca Filistin toprakları Müslüman egemenliğine girdi. Bu dönemde Yahudiler, İslam Hukukunun etkisiyle huzur ve refah içinde yaşamaya başladılar. Ancak bu huzur dolu günler hem Müslümanlar için hem de 1099 yılında Haçlı Seferlerinin başlamasıyla son buldu. Kudüs'te Kudüs Latin Krallığı kuruldu. Ancak bu Krallık, 1187 yılında dönemin en güçlü devletlerinden biri olan Eyyubilerin lideri Selahattin Eyyubi tarafından yıkıldı. Böylece Filistin toprakları yeniden İslam egemenliğine girmiş oldu. Zafer üzerine Selahattin Eyyubi, bütün Yahudileri Kudüs'e davet etmiş ve Mısır, Suriye, Mezopotamya, Güney Avrupa, Fransa ve İngiltere'den birçok Yahudi Kudüs'e göç etmişlerdir. Eyyubi Devleti'nde iç karışıklıklar yaşanması üzerine Aybek, Eyyubi Devleti toprakları üzerinde 1250

yılında Memlûk Devleti'ni kurdu. Bu dönem Yahudiler için sıkıntılı geçmiş olsa da 1517 yılında Osmanlı Hükümdarı Yavuz Sultan Selim'in Memlûkler ile yaptığı Ridaniye Savaşı'ndan galip çıkmasıyla birlikte sıkıntılı günler geride kalmış oldu. Türk egemenliğinin tesis edilmesinden hemen sonra Avrupa'dan yoğun bir Yahudi göçü yaşanmaya başlamıştır. Bu göçler sonradan engellenmeye çalışılmış olsa da artmaya devam etmiştir (Gül ve Yüksel, 2016: 341).

Osmanlı egemenliğine giren Yahudiler, zımmi statüsüne tabi olarak yaşamaya başladılar. Yani evlenme, boşanma gibi Medeni Hukuk ile ilgili konularda bağımsız; dış işlerinde ise Osmanlı İmparatorluğuna bağlıydılar. Yahudilerin devlet ile olan ilişkiler bizzat Yahudiler tarafından seçilen ve devlet tarafından onaylanan Hahambaşı ile yürütülürdü (Aydın, 2011:536).

Osmanlı egemenliği 1917 yılına kadar devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra İngiliz Mandası kurulmuş, yönetim 1948 yılına kadar devam etmiştir (Gül ve Yüksel, 2016: 341).

1.3. SİYONİST HAREKETİN DOĞUŞU

Göçlerle (Aliyah) kurulan İsrail devletinin kurucu ideolojisi 19.yy'da ortaya çıkan Siyonizm fikridir. Siyonizm fikrinin açıklığa kavuşturulması, sadece İsrail'in kuruluşuna değil aynı zamanda iç ve dış politikalarını daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Siyon kelimesi Kudüs ile eş anlamlı kullanılmaktadır. Siyon Dağı Kudüs'e hâkim konumda olan bir tepenin adıdır ve Hz. Davut'un Kudüs'ü başkent olarak ilan ettiği dönemde şehrin sembolü olmuştur. Hahamlar tarafından Mesih'in gelişi ile birlikte Hz. Davut'un krallığının yeniden kurulacağı dile getirilmektedir. Siyon'a geri dönüş ideolojisini içeren siyasi Siyonizm, din kaynaklı olup Tevrat doğrultusunda karar alma çabası içerisindedir (Torlak, 2010: 19). Siyonizm'in, Yahudilerin Siyon adını verdikleri Kudüs'e geri dönme ve burada Süleyman'ın tapınağını yeniden inşa etme ideali, Tevrat'ın temel ilkeleri ile uyumludur (Tokgöz, 2017: 187). Diasporadaki Yahudiler arasında Fransız Devriminin yaydığı milliyetçilik fikrinin güçlenmesiyle birlikte Yahudiler etnik bir unsur olarak Avrupa'da ve Rusya'da tepki çekmeye başladılar (Aktaş, 2017: 35). Hz. İsa'nın katilleri olarak kabul edilen Yahudiler ırksal ayrıma maruz kalmıştır. Yahudilere yönelik ayrımcılık, Yahudilerin

ekonomik yönden güçlenmesi ile birlikte artış göstermiştir (Torlak, 2010: 20). Ayrımcılık ve fiili baskılar nedeniyle Yahudiler, ulusal bir Yahudi devleti kurmak amacıyla Siyonizm fikri etrafında birleşmeye başlamıştır (Aktaş, 2017: 35).

Asimilasyonu reddeden ve Siyon'a dönüş fikrini savunan Siyonistler, "Vaadedilen Topraklar"a dönüş ve ebedi kurtuluş için kurdukları planın başarıya ulaşması için çalışmaya başlamışlardır. Ünlü Siyonist düşünür Gurshum Şevken, şunları dile getirmektedir:

19. yüzyılın sonlarında yaşayan Yahudiler önceki Yahudilerden tamamen farklı bir yapıya sahiptiler. Siyonizm düşüncesini benimseyen ve bunun etkisinde kalan bütün Yahudiler, dini değerlerden kurtulma aşamasından geçmişler, hatta bu aşamanın zirvesine ulaşmışlardır. Siyonizm düşüncesini seslendiren ve bu düşüncenin gerçekleşmesine kendilerini adayan Yahudi liderlerin tümü, aydınlanma çağından önce Yahudilik yaşamının geleneksel çerçevesinden kurtulmuş ve büyük çoğunluğu geleneksel yaşamdan tamamen uzaklaşmış kişilerden oluşmaktaydı (Şami, 2002: 17-19).

Siyonizm, Orta ve Doğu Avrupa Yahudileri arasında çıkmış olup, ilk Siyonistler eşitlik, sosyal adalet gibi kavramların etkisinde olduğu için çoğunlukla sekülerdir. Her ne kadar Siyonizm Theodor Herzl öncülüğünde gelişmiş olsa da Siyonizm fikrini Herzl'den önce dile getiren iki haham vardır. Bunlar, Rabbi Zvi Hirsch Kalischer ve Rabbi Judah Alkalai'dir. Bu iki hahamın söylemleri Siyonizm'e dini bir karakter kazandırmıştır ve dindar Yahudilerin Siyonizm'e destek vermelerine sebep olmuştur. Kalischer, Polonya'da doğmuş ve burada hahamlık yapmıştır. Kalischer, Yahudilerin milliyetçilik fikrini benimsemeleri gerektiğinin vurgulamıştır. Halakha (Yürümek anlamına gelir. Holekh kelimesinden türemiştir ve dini kuralları ve kavramları, Tevrat'taki kanunlar ve hükümler üzerindeki yorumları içermektedir.) ve Yahudi felsefesi üzerine çalışmalar yapmıştır. Kalischer, Yahudilerin birleşip bir devlet kurmaları ve vaat edilen topraklara gitmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Kalischer, Moses Hess gibi düşünürleri de etkilemiştir. Hess, Avrupa'daki birçok milletin milliyetçilik akımından etkilenecek devlet kurduğunu ve devlet kurma sırasının artık Yahudilere geldiğini ifade etmiştir. Alkalai ise Boşnak'tır ve Kabbala öğretisi üzerine çalışmalar yapmıştır. Alkalai Yahudi Devletinin kurulabilmesi için banker, hukukçu, siyasetçi gibi insanların yardımıyla Yahudilerin vaat edilen topraklara ulaştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda Yahudilerin bu

topraklara ulaşmasıyla Mesih'in gelişinin hızlanabileceğini de ifade etmiştir (Sonuç, 2017: 9-12).

Theodor Herzl Yahudi Devleti isimli kitabında 'Ruhani otoriteler yanında, teokratik hiçbir tartışmanın ortaya çıkmasına asla izin vermeyeceğiz. Bu otoritelerin sadece mabet ve havra içinde kalmaları için çalışacağız.' demiştir. Herzl dini reddetmesine rağmen kitleleri harekete geçirmeyi başarmıştır. Yine aynı kitapta 'Kendilerine özel bir çağrıda bulunduğumuz hahamlarımız, düşüncemize hizmet için güçlerini ve çabalarını yoğunlaştırmalıdır. Bu düşüncemizi, minberler üzerinden vaaz ve irşad yoluyla Yahudi halkının gönlüne yerleştirmelidirler.' yazmıştır (Şami, 2002: 32).

Siyonizm ilk evrede seküler bir temele dayanmaktaydı. Ancak, Tevrat dindar Yahudilerin dini duygularına seslenirken, seküler Yahudilerin ise milli duygularına seslenmekteydi. Geçmişte Yahudilerin yaşadığı acılar ve zaferler hem dindar Yahudilerin hem de seküler Yahudilerin ortak değerleridir ve bu semboller Yahudileri birleştirici bir rol üstlenmektedir. İlk Siyonist Sosyalist Devrimci Örgütü seküler ve milli bir temel üzerine inşa edilmiş olsa da Siyon'a dönüş fikrini savunması, Tevrat'ı benimsemesi, İbranice dilinin konuşulması gerektiğini vurgulaması yönüyle örgütün aynı zamanda dini bir karakter taşıdığını kanıtlamaktadır (Aktaş, 2017: 35). Yahudilerin Filistin topraklarına göçünün Mesih'in gelişini hızlandıracağını iddia eden Rabbi Mohilever, Siyonizm'in öncülerinden kabul edilmektedir. Mohilever, milli amaçlar ile Tora İlkelerinin uyum içinde olabileceğini ve Mesihçi kurtuluş ile milli amaçların birleştirilebileceğini savunmuştur. Mohilever'in çabaları Hovevei Zion (Siyon Aşıkları) ve Baron Rothchild'in yardımlarıyla karşılık bulmuştur. Eretz İsrail'e göç eden ilk Yahudiler, bölgede üzüm ve şarap üretimine başladılar. Rabbi Mohilever, tarımsal faaliyetlerin dini yasalara uygun olmasına özen göstermiştir ve bu faaliyetlerin denetimi için Rabbilerden oluşan bir komite kurmuştur (Türem, 2019: 31).

Siyonizm, din ve laiklik ile ilgili unsurları bir araya getirmeyi başarmıştır. Bu eğilim Siyonist düşünür Jacop Serkyn tarafından şu sözlerle ifade edilmiştir:

Yahudi olmak, sadece dini kabul etmek veya ahlaki değerlere bağlanmak anlamına gelmez. Bizler bir grup veya bir düşünce ekolü değiliz. Doğrusu biz, tek bir aileyiz. Ortak bir tarihimiz var. Yahudi dini öğretileri inkar etmek, bireyi bu toplumun dışına

çıkarmaz. Aynı şekilde o öğretileri kabul etmek de kişiyi Yahudi yapmaz. Kısaca bu ulustan bir parça olmak için kişinin Yahudilik dinine veya Yahudilerin genel manevi değerlerine inanma zorunluluğu yoktur (Şami, 2002: 35-36).

Siyonizm, Çar II. Aleksandr'ın ölümünden Yahudileri sorumlu tutan oğlu III. Aleksandr'ın Yahudileri on bin kişiden daha kalabalık yerleşim yerlerine hapseden kanun dâhil, babasının gevşettiği anti-semitizm politikasını yeniden uygulamaya koymasıyla şekillenmeye başlamıştır. Çarın danışmanı ve eski öğretmeni, Yahudilerin göçüne zemin hazırlayan bir yemin etmişlerdir. Bu yemin, Rusya Yahudilerinin üçte birinin ortodoksluğu kabul edeceğine, üçte birinin göçe zorlanacağına, kalan üçte birinin ise açlıktan öleceğine dair bir yemindir (Schneer, 2015: 34).

Özgürleşme ve asimilasyon gelişmeleri her ne kadar Yahudiler arasındaki bağı kopartan, Yahudileri Siyonizm fikrinden uzaklaştıran ve Yahudileri daha seküler olmaya iten gelişmeler olarak görünse de, bu iki gelişme aynı zamanda Siyonizm'i mümkün hale getiren gelişmelerdir. Fransız Deviminden sonra Yahudiler politik alanda kabul görürler. Özgürleşen Yahudiler, birer yurttaş olmuşlar ve yaşadıkları zulümlerden sonra sivil, siyasi eşitlik haklarını elde ettiler. Ancak Avrupa'da özgürlük sadece bireysel olarak elde edilebilirdi. Yani Yahudiler artık grup oluşturmazlardı. Kültürel kimliklerinden vazgeçmeli ve Avrupalı milletlerle bütünleşmeye çalışmalıydılar. Clermont Tonnerre Kurucu Melis'te şu ifadeleri kullanmıştır. 'Yahudiler ulus olarak kabul edilmemeli, haklar onlara birey oldukları takdirde verilmelidir. Devlet içinde ne politik bir topluluk ne de sınıf oluşturmaları. Tek tek yurttaş haline gelmelidirler.' Özgürleşmenin bir sonucu olarak asimilasyon, daha çok dilbilimsel bir asimilasyon şeklinde gerçekleşmiştir. Yahudiler özgürlük fikrine layık bireyler olduklarını göstermek için Batı yaşam tarzını benimsemiş, Yahudiliğin kendine has özelliklerinden vazgeçtiler. Bu iki gelişme sonucunda artık Yahudi halkı yoktu ve Yahudiler sadece dinsel bir grubun üyesi olarak kabul edildi. Yaşadıkları yurtlara sadık kalmaları gerektiğini kanıtlama çabasına giriştiler. Örneğin İsrail Ülkesine dönüş fikrini reddetmeleri, minnettarlıklarını göstermenin bir yoluydu. Sonuçta 'Benim Kudüs'üm Berlin (ya da Paris) tir' sözleri duyulmaya başlandı. Basel Kongresi bu iki gelişmenin buluşma noktasıdır. Baskı dolu yüzyıllar boyunca politik alandan dışlanan Yahudiler, modern dünya ile özgürleşme ve onun sonucu olarak ortaya çıkan asimilasyon hareketiyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak

Yahudiler diğer milletler arasında ne eriyebilmiş ne de bunu arzu etmişlerdir (Boyer, 1992: 23-27).

Böyle bir ortamda Avrupa'daki genç Yahudiler, kendilerine bir Mesih arayışına girdiler ve o Mesih Theodor Herzl'dan başkası değildir (Kızıloğlu, 2012: 45). 19. yüzyılda ortaya çıkan Siyonizm, Yahudileri politik olarak özgürleştirip ulus-devlet kurmaları için İsrail Toprağına geri dönmeyi ve çağdaş değerler etrafında, sosyal adalet ve Yahudi kimliğini yeniden canlandırmayı amaç edinmiştir (Taylor, 1992: 13-14).

Göçmen Yahudiler gelecekte Politik Siyonizm'in kuruluşuna önderlik edecek çeşitli dernekler kurdular. Bu derneklerden ikisi Siyon'u Sevenler (Choveve Zion) ve Siyon Sevgisi (Chibbath Zion)'dur. Amaçları ise Filistin'e yerleşmek ve İbraniceyi yeniden canlandırmaktı (Kızıloğlu, 2012: 48).

Siyonizm'i siyasal bir tabana oturtacak olan Theodor Herzl, Yahudilerin teşkilatlanması gerektiğini ifade etmiştir. Herzl, bunun ancak bir uluslararası mesele haline getirerek çözüme kavuşturulacağını iddia etmiştir. Bu fikirlerle hareket eden Herzl, 27 Ağustos 1897 yılında Basel'de Birinci Siyonist Kongresini toplamayı başardı. Kongre sonucunda, Dünya Siyonist Teşkilatı kuruldu ve başkanlığına Theodor Herzl getirildi (Kızıloğlu, 2012: 48).

Herzl Kongre'de şu taleplerde bulundu: "1. Filistin'de örgütlü ve geniş ölçüde Yahudi kolonizasyonu tesis edilmeli, 2. Filistin'i kolonileştirme amacıyla uluslararası meşruluk kazanmak ve bütün Yahudileri Siyonizm davasında birleştirmek için daimi bir örgüt kurulmalı." Kongre sonucunda Filistin'de Yahudiler için bir ülke yaratma konusunda anlaşmaya varıldı. Bunun için atılacak adımlar ise;

1. Filistin'de Yahudi kolonisi tesis edilmeli,
2. Yahudileri birleştirme amacına yönelik bir örgütün kurulması,
3. Yahudi ulusal fikrinin güçlendirilmesi,
4. Siyonizm hedefinin inşası için hükümetlerin onayının alınması şeklinde belirlendi (Taylor, 1992: 1519).

Kongre sonrasında Theodor Herzl günlüğüne şu ifadeleri yazmıştır.

Basel’de Yahudi Devleti’ni kurdum. Eğer bugün bunu açıklarsam, herkes beni alaya alır. Oysa belki 5 fakat şüphesiz 50 yıl içinde herkes bu gerçeği görecektir. Yahudi Devleti’nin varlığı manevi temellere oturtulmuştur, bu devlet Yahudi halkının bu konudaki istek ve azmi ile kurulmuştur (Tokgöz, 2017: 188).

Herzl, Yahudi Devleti’nin kurulması için uluslararası alanda yasal bir hakkın kazanılması gerektiğine inanmıştı. Bu yüzden Herzl, Osmanlı hükümdarı İkinci Abdülhamit ile Yahudilere Filistin’de bir yerleşim yeri açması için görüşürken, Almanya İmparatoru II. Wilhelm ile de Alman destekli İmtiyazlı Arazi Kalkınma şirketinin kurulması için görüştü. Almanya ve Osmanlıdan ret cevabı aldıktan sonra İngiliz hükümeti ile görüşmeye başlayan Herzl’a İngiliz hükümeti Uganda’nın Yahudiler için kolonileştirilebileceğini önerdiler. Ancak Herzl, bu öneriyi VI. Siyonist Kongresi’nde Eski Ahit’te bahsedilen kutsal topraklara dönüş ilkesi ile ters düştüğü için reddetti. 1904 yılında Herzl öldükten sonra Siyonistler arasında ayrışmalar başladı. Siyonizmin yeni lideri Chaim Weizmann oldu. Weizmann, 1906 yılında İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour ile görüşmelere başladı. 1914 yılında Weizmann, İngiliz Hükümeti’ne bir mektup gönderdi. Mektupta Siyonist düşüncüyü şu şekilde ifade etmiştir: (Taylor, 1992: 25-29).

... Biz makul şekilde diyebiliriz ki, Filistin İngilizlerin nüfuz alanına girmelidir ve bir İngiliz sömürgesi olarak orada İngiltere, Yahudi yerleşimini teşvik etmelidir; ta ki, yirmi ya da otuz yıl içinde bu bölgede bir milyon, belki daha fazla bir Yahudi nüfusuna sahip olalım. Bu Yahudiler orayı kalkındıracak, medeniyeti geri getirecek ve Süveyş Kanalı için etkili bir koruma sağlayacaktır (Taylor, 1992: 30).

Kısaca Weizmann mektubunda İngilizlerden müttefik olmalarını talep etmiş ve Filistin’de kurulacak olan Yahudi devleti üzerinde İngiliz mandasını kabul edeceklerini ifade etmiştir. Weizmann, 20 ya da 30 yıllık bir süre sonra manda rejiminin sona ermesi gerektiğini de eklemiştir.

Filistin’de bir Yahudi Devletin kurulması için Baron Edmond de Rothschild tarafından finanse edilen Yahudi Milli Fon’u kuruldu. Yahudi zenginler tarafından bağış yapılmasaydı bir Yahudi devletin kurulması mümkün olamazdı. Arap topraklarının satın alınması, yerleşmenin en önemli adımlarından biridir (Torlak, 2010: 24).

Baron Edmond de Rothschild Filistin’e göç eden Yahudilere şu şekilde hitap etmiştir:

Ben sizin yardımınıza, yoksulluğunuzdan ya da çektiğiniz acılardan ötürü koşmadım, çünkü dünyanın pek çok yerinde de bir o kadar zor durumda pek çok kişi var. Bunu yapmamın sebebi, size baktığımda İsrail'i diriltecek insanları görmemdir ve o ideal hepimizin yüreğindeki kutsal tutkudur... atalarımızın vatani, yuvamız İsrail'e dönüş (Schama, 2016: 21).

Siyonistlerin farklı ülkelerde yaşaması farklı Siyonist akımların gelişmesine neden olmuştur. Bu Siyonist akımlar şu şekildedir: Siyasi Siyonizm, Dini Siyonizm, Pratik Siyonizm, Sentezci Siyonizm, İşçi Siyonizm, Revizyonist Siyonizm, Kültürel Siyonizm, Neo-Siyonizm ve Post-Siyonizm. Bu akımlardan araştırma konusu ile ilgili olduğu için Dini Siyonizmden bahsetmekte yarar vardır. (Sonuç, 2017: 21).

Dini Siyonizm'in öncüleri ise Rabbi Yitzhak Yaakov Reines ve Rabbi Abraham Yitzhak Kook'dur (Sonuç, 2017: 25). Sholomo Avineri, Kook'u "din eksenli gelenek içinde var olan İsrail toprağı merkezli düşünceyi Filistin'e yeniden yerleşmek şeklinde yeniden yorumlayan ve Siyonizm'in siyasi ve pratik faaliyetini radikal ve devrimci bir kisveye büründüren adam" şeklinde tanımlamıştır. Rabbi Kook, Siyonistler ve radikal sağ savunucuları arasında çatışmaları engellemeye yönelik adımlar atmaya çalışmıştır. Rabbi Kook seküler ve dindarlar arasındaki barışı sağlarken Kabbalist bakış açısıyla hareket etmiştir. Kook'un şu sözleri bu açıdan dikkat çekicidir:

...Laik Siyonistler kendilerinin bilmediğı neyi istiyorlar? İsrail'in Ruhu ve Tanrı'nın Ruhu ile o kadar yakın bir bağlantı içindedir ki, laiklerin niyeti ne olursa olsun bir Yahudi milliyetçisi kendisine rağmen, hatta kendi iradesine karşı bile İlâhi bir ruhla dolu olabilir. Bir birey kendisini yaşamın kaynağına bağlayan bağı kesebilir; ancak bir bütün olarak İsrailoğullarını asla. Onun bütün aciz mülkleri toprağı, lisani, tarihi ve gelenekleri- Tanrı Ruhu'nun kaplarıdır (Yılmaz, 2001: 38).

Kook, kutsal topraklara dönüşün sadece Tanrı'nın izniyle gerçekleşeceğini, Mesih'in bu konuda bir yardımının olmayacağını ve Yahudilerin kutsal topraklara dönüş için çaba göstermesi gerektiğini dile getirmiştir (Yılmaz, 2001: 39).

Dini Siyonizm, Halakha ve Siyonizm arasında bağlantı kurmanın önemli olduğuna vurgu yapar. Dini Siyonistlerin en önemli söylemlerinden bir tanesi ve Yahudilerde her dönem var olan Mesih söylemidir. Süleyman Tapınağının inşa edilmesi ve kutsal topraklara göç edilmesi Mesih söylemleriyle ilişkilidir. Geleneksel Yahudilerin Mesih gelmeden kutsal topraklara göç edilememesi gerektiğini savunurlarken, Rabbi Kalischer ve Rabbi Alkalai gibi hahamlar, Mesih'in gelmesini sağlamak için kutsal topraklara göç edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Rabbi

Abraham Kook aynı zamanda Siyonizm'i desteklemenin Tanrı'nın bir buyruğu olduğunu ifade etmiştir. 1948 yılında İsrail Devletinin kurulması ile birlikte Mesih söylemi canlılık kazanmıştır. 1967 Savaşında İsrail'in büyük bir toprak kazanımı elde etmesi ile birlikte bu söylem zirveye ulaşmıştır (Sonuç, 2017: 26-27). Dindar Siyonistler İsrail Devleti'nin kuruluşuyla ilgili şunları dile getirdiler:

Bizler laik bir Yahudi devletinin kurulmasını beklemiyorduk. Fakat ne olursa olsun devlet bu haliyle bize göre, bazı eksiklikleri olmasına rağmen, Allah'ın bir mucizesi ve hediyesidir. İyi anlamamız gerekir ki, bizim böyle bir devlete yönelik tarihi görevimiz; devletin kuruluşuna ve kökleşmesine katkıda bulunmak, onu daha yüksek seviyelere çıkarmaya çalışmaktır (Şamî, 2001: 95).

1.4. İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Modern dönemde Filistin toprakları, Avrupalı devletlerin mevzi kazanmaya çalıştığı bir coğrafiya haline geldi. Britanya, Fransa, Rusya, Avusturya ve Birleşik Devletler, Kudüs'te konsolosluklar açmaya başladılar. Süveyş Kanalı açıldıktan sonra Filistin, önemli kavşak noktası haline geldi ve bölgede yaşayan Yahudilerin refah düzeyi arttı (Ben-Haim, 2008: 26).

Avrupalılar, Hz. İsa'nın katilleri dedikleri Yahudileri, Hristiyan Avrupa'da dışlayarak mesafeli davranmayı tercih etmişlerdir. Avrupa'da liberal düşünceler yayılmaya başlayınca kilise öğretileri etkisini yitirmeye başlamış ve Yahudiler üzerindeki hukuki kısıtlamalar da ortadan kalkmaya başlamıştır (Kızıloğlu, 2012: 45).

Bir devletin kurulabilmesi için gerekli olan en temel unsurlardan bir tanesi insan topluluğudur. İnsan olmadan devlet kurulması mümkün değildir. Önemli olan belli bir toprak parçası üzerinde bir insan topluluğunun egemen olmasıdır (Gözler, 2012: 154-162). Buradan diğer iki kurucu unsurun ülke ya da toprak parçası ve egemenlik unsuru olduğu çıkarılabilir. 19. yüzyılda yayılmaya başlayan antisemitizm fikri, Rusya'da Çarın öldürülmesi ve Almanya'daki Holokost, Filistin'e Yahudi göçünü hızlandırmıştır.

Söz konusu gelişmelerin yaşandığı bir ortamda Sykes- Picot Antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun topraklarını paylaşmak isteyen İngiltere ve Fransa arasında imzalanan bir antlaşmadır. Antlaşmanın önemi ise, 1948 yılında

kurulacak olan İsrail devletinin kuruluş bildirgesi olan Balfour Deklarasyonuna zemin hazırlamasından kaynaklanmaktadır (Şahin, Şahin ve Şükür, 2015: 258). Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin ardından Osmanlı Devleti'nin yıkılmak üzere olduğunu fark eden İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ni paylaşma konusunda görüşmelere başladı. Osmanlı Devleti'ni yıkmak için Hicaz'ın bağımsızlığını ilan etmek isteyen ve hilafeti de padişah'tan almak isteyen Mekke Şerifi Hüseyin ile işbirliğine gitti. Mekke Şerifi Hüseyin ile yapılan anlaşmaya göre Araplar Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde bir ayaklanma çıkaracaktı. Osmanlı Devleti savaşa girince de İngiltere Araplar ile anlaşma çabalarını hızlandırmaya başladı. Hüseyin, Arap Yarımadası ve bütün Suriye'yi ve Irak'ı içine alacak şekilde bağımsız bir devlet kurma talebini İngiltere'ye bildirdi. Kurulacak bağımsız Arap Devleti'nin başına da kendisinin getirilmesini istedi. Sonuçta anlaşmaya varıldı ve 9-16 Mayıs 1916 tarihinde Sykes-Picot Anlaşması imzalandı. Anlaşmaya göre paylaşılan topraklar; Suriye'nin Akka'dan itibaren kuzeye doğru bütün kıyı bölgesi, Adana ve Mersin Fransa'nın olacaktı. Bağdat ve Basra arasındaki Dicle ve Fırat bölgesi ise İngiltere'ye bırakılacaktı. Geri kalan topraklarda ise Arap Devleti kurulacaktı. Ancak Akka-Kerkük çizgisinin kuzeyi Fransa'nın nüfuzuna girerken, güney kısmı İngiltere'nin nüfuzuna giriyordu. Buradan anlaşılacağı üzere İngilizler, Araplara bir oyun oynamıştır. Araplar bu oyunu tüm çıplaklığıyla 1917 yılında Çarlık rejiminin yıkılıp yerine Bolşeviklerin gelmesiyle birlikte gizli Sykes-Picot Anlaşması'nın tün dünyaya duyurulmasıyla görmüştür (Armaoğlu, 2015: 118-120).

İngiliz Başbakanı Llyod George, müttefiklerinin sayısını artırmak için Siyonistler ile anlaşmaya varmaya çabalıyordu. L. George, Siyonist Yahudilerin kendilerine maddi destek sağlamaları karşılığında Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasına yardımcı olacaklarını ifade etmiştir. İngilizler, 2 Kasım 1917 tarihinde ünlü Balfour Deklarasyonunu yayınladı (Öke, 2006: 261-270). Böylece Siyonistler, Filistin'de bir ulusal vatan kurma konusunda Yahudi olmayan ulusların desteğini almayı başarmışlardı (Taylor, 1992: 44).

Filistin'de İngiliz mandası fiilen 1917 yılında başlamıştır. 19-26 Nisan 1920 tarihinde toplanan San Remo Konferansında Filistin üzerinde İngiliz mandasının kabul edilmesiyle de garanti altına alınmıştır. Filistin'deki İngiliz Manda yönetiminin esasları ise Milletler Cemiyeti Konseyi'nin 24 Temmuz 1922'de aldığı bir kararla

belirlenmiştir. Böylece Filistin toprakları resmen İngilizlere bırakılmış oldu. İngiltere manda yönetimi süresince Filistin'e yapılan Yahudi göçüne göz yummuştur ancak bu göçler Arapların tepkisini çekmeye başlamıştı. ABD Eylül 1922'de Filistin'de Yahudi yurdu kurulmasını desteklemiştir. Aynı zamanda ABD ve İngiltere bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmanın en önemli maddesi; İngiltere'nin manda rejimi üzerinde aldığı her kararı ABD'nin onayına sunması yönünde olan 7. maddedir. Bundan dolayı ABD, Filistin üzerindeki tüm gelişmelerde söz sahibi olmaya başlamıştır. İngiliz manda yönetimi süresince Filistin'de Yahudi yerleşimlerini ve devletleşme sürecini kolaylaştıran adımlar atmıştır. İngiltere'nin Filistin üzerindeki mandası Arapların tepkisini artırmaya devam etmiştir (Kızıloğlu, 2012: 52).

İngiliz mandasına verilen Filistin'de Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında yaşanan Arap-Yahudi çatışmaları ve Yahudilerin İngilizlere yönelik saldırıları İngiltere'yi bezdirdi. İngiltere, Filistin'de yaşanan bu çatışmaları bir nebze de olsa bastırabilmek amacıyla 1939 yılında Filistin'e Yahudi göçünü sınırlandırma kararı aldı. Ancak Haganah adındaki bir gizli teşkilat vasıtasıyla Filistin'e yasadışı yollardan göçler devam etmiştir. Aldığı kararlar ile soruna çözüm bulamayan İngiltere, sorunu 2 Nisan 1947 tarihinde Birleşmiş Milletlere taşımaya karar verdi. Bunun üzerine Mısır ve Irak 21 Nisan'da, ertesi gün ise Suriye, Lübnan ve Suudi Arabistan Birleşmiş Milletlere Filistin'in bağımsızlığının kabul edilmesi yönünde karar alınması için başvuru yaptılar. Genel Kurul Filistin Sorununa bir çözüm bulmak amacıyla Filistin Komisyonu kurulmasına karar verdi. Birleşmiş Milletler Filistin Komisyonu, Filistin'de yaptığı araştırmalar sonucunda bir rapor yayınladı. Rapor, Filistin'in bağımsızlığının kabul edilmesi gerektiği yönündeydi. Fakat bu bağımsızlığın nasıl sağlanacağı konusunda komisyon ikiye bölündü. Kanada, Çekoslovakya, Guatemala, Hollanda, Peru, İsveç ve Uruguay'ın çoğunluk teklifine göre Filistin Arap ve Yahudiler arasında paylaştırılmalı ve iki ayrı bağımsız devlet kurulmalıydı. Kudüs ise milletlerarası bir statüye sahip olmalıydı. Diğer tarafta ise Hindistan, İran ve Yugoslavya vardı. Bu azınlığı oluşturan devletler ise, Filistin federal bir devlet olmalıydı. Araplar, Filistin'in toprak bütünlüğünü koruduğu için azınlık grubunun yaklaşımını savundular. Yahudiler ise, çoğunluğu oluşturan devletlerin yaklaşımını doğru buldular. Sonuç olarak Birleşmiş Milletler, 27 Kasım 1947 tarihinde Filistin'in Araplara ve Yahudilere bölüştürülmesine karar verdi.

Ancak devletler arasında bir ekonomik birlik kurulmasına ve kutsal şehir Kudüs'ün milletlerarası statüye sahip olmasına karar verildi. 17 Aralık 1947 tarihinde Kahire'de toplanan Arap devletleri Birleşmiş Milletler'in taksim kararına tepki olarak savaşa girmeye karar verdi. 14 Mayıs 1948'de David Ben Gurion başkanlığında toplanan Yahudi Milli Güvenlik Konseyi, İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan ettikten bir gün sonra İngiltere, bütün kuvvetlerini Filistin'den çekeceğini ilan etti. 15 Mayıs tarihinden sonra Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak aldıkları karar doğrultusunda İsrail'e karşı savaşımaya başladılar (Armaoğlu, 2015:435-437).

Gurion, mesihçi gurupların desteğini alarak 1948 yılında Yahudi devletini kurmayı başardı. Kurulan yeni devletin sembolü yedi kollu şamdan seçildi. Bayrakları ise, erkeklerin kullanmış olduğu mavi beyaz dua örtüsü tallit ve Hz. Davut'un yıldızından esinlenerek oluşturuldu. İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Mizrahi, Hapoel HaMizrahi, Agudat Israel ve Poalei Agudat gibi Mesihçi siyasi partiler Knesset'te yer almaya başladılar. Oy oranları az olsa da seçim sistemi sebebiyle kendi politikalarını uygulama ve dayatma konusunda başarılı oldular (Türem, 2019: 35).

Mizrahi, Hapoel Hamizrahi, Agudath Israel, İşçi Agudath Israel gibi dinci partilerin ve Mapam Partisinin liderleri Kuruluş Bildirgesinin ilan edilmesinden üç gün önce devletin kuruluşu ve yeniden yapılanmasıyla ilgili görüş alıverişinde bulundular. Dinci partiler, Rab adının Kuruluş Bildirgesinde geçmesi gerektiğini ifade ederken bu fikre Mapam mensupları şiddetle karşı çıktılar. David Ben-Gurion tarafları uzlaştırmak için şöyle bir metin hazırladı: "İçinde geçici hükümet üyelerinin de bulunduğu bu geçici devlet meclisinin üyeleri olan bizler, 14 Mayıs 1948 Cumartesi akşamı bir İbrani kenti olan Tel-Aviv'de İsrail'in Rabbine olan tam güvenimizle ve şahitler olarak bu bildiriye imzalıyoruz." Bu metin dindar partileri az da olsa tatmin etti (Şami, 2002: 49-50).

David Ben-Gurion laik olmasına rağmen din onun için tamamen sembolik bir değer taşıyordu. Siyonist düşünceyi desteklemek için dinden faydalanmanın önemini kavramıştı. Bu konuda şunları dile getirmiştir: 'İsrail ancak iki özelliği ile ebedileşebilir: İsrail ve Tevrat devleti olma.' Başka bir cümlesi ise aynen şöyledir:

‘İsrail devletinin kendisine ve gökyüzünde bulunan ilahımıza dayanması gerekir.’ (Şami, 2002: 54-55).

İsrail’de din işleri Status Quo Anlaşması denilen metinle düzenlenir; bu metnin 19.06.1947’de David Ben Gurion’un ortak bir politika oluşturmak hedefiyle ultra-Ortodoks Agudat Yisrael partisine gönderdiği mektuba dayandığı kabul edilir. İçerdiği prensipler hala geçerli olan bu mektupta gıda denetimini din adamlarının kontrolüne verileceği, Yahudi kutsal günlerine uyulacağı Şabat’ın gözetileceği, evlilik, boşanma ve ölüm gibi Medeni Hukuku ilgilendiren meselelerin din adamlarının kontrolüne verileceği yazılmıştır (Hasanov, 2014: 64).

İsrail’in Kuruluş Bildirgesinde “İsrail’in yeniden doğuşunun tarihsel gerekleri; Kutsal Kitap peygamberlerinin tasavvur ettikleri gibi, hürriyet, adalet ve barış üzerine inşa edilen demokratik bir Yahudi devletinin çerçevesi; ve bölgenin tamamının menfaati için komşu Arap devletleriyle barışçı münasebetler için bir çağrı yer almaktadır.” (Ben-Haim, 2008: 70). Kuruluş Bildirgesinde bu konu şu şekilde açıklığa kavuşturulabilir:

Eretz İsrail (İsrail Toprağı) Yahudi halkının doğum yeri idi. Burada onların manevi, dini ve siyasi kimliği şekillendi. Burada onlar ilk defa devlet kurdular, milli ve evrensel anlamı olan kültürel değerler yarattılar ve dünyaya ebedi Kitaplar Kitabını verdiler.

...Yahudiler nesiller boyunca eski ata topraklarına yeniden yerleşmek için uğraştılar... çölleri yeşerttiler, İbrani dilini canlandırdılar, köyler ve şehirler inşa ettiler, kendi ekonomisine ve kültürüne hâkim olan, barışı seven fakat kendini savunmayı da bilen, canlı bir toplum meydana getirdiler...

İsrail Devleti, Yahudi göçüne açık olacak... tüm vatandaşlarının menfaati için ülkenin kalkınmasına hizmet edecek; İsrail peygamberlerince tasavvur edildiği gibi, hürriyet, adalet ve barış üzerine dayalı olacak; din, ırk veya cinsiyet farkına bakılmaksızın tüm vatandaşlarına sosyal ve siyasi haklarda tam eşitlik temin edecek; din, vicdan, dil, eğitim ve kültür hürriyetini garanti edecek; tüm dinlerin kutsal yerlerini koruyacak; ve Birleşmiş Milletler Anayasasının ilkelerine sadık olacaktır.

Barış ve iyi komşuluk teklifiyle elimizi tüm komşu devletlere ve onların halklarına uzatıyoruz ve kendi toprağında yerleşmiş olan egemen Yahudi halkıyla işbirliği ve yardımlaşma bağları kurmak için onlara çağrı yapıyoruz (Ben-Haim, 2008: 71-72).

İsrail’in Bağımsızlık Bildirgesi olan 1948’de yayınlanan siyasi manifestosunda, İsrail Devleti’nin din, ırk veya cinsiyete dayalı hiçbir ayrım gözetmeksizin vatandaşları arasında tam bir sosyal ve siyasi eşitliği sağlayacağını belirtildi. Deklarasyon evrensel eşitliği onaylarken, aynı zamanda Eretz Yisrael’de bir Yahudi Devleti’ni kurdu. İsrail Devleti’nin ortaya çıkışından bu yana, İsrail’in evrensel özlemleri ve onun özel çıkarları arasındaki mücadelede en önemli odak noktası Arap-Yahudi ilişkileri meselesiydi. Bu ilişkiler, İsrail’in 1948’de ülkenin

Arap toplumu ile uzun ve şiddetli çatışmalar sonucu ortaya çıkması gerçeğini yansıtır. 1949 ateşkesinden sonra, İsrail’de kalan 150.000 Arap, Filistinlilerin % 10’dan daha fazlasını ve yeni devletin nüfusunun yaklaşık % 15’ini oluşturmaktaydı. Böylece İsrail’de kalan Araplar, hem Filistinliler hem de İsrailliler arasında azınlık oluşturmaktaydı (Peleg, 2004: 416-417).

İsrail bir Yahudi devleti olarak, Yahudi kavramına resmi bir tanım getirmiştir. Bu tanıma göre; İsrail, nerede yaşıyor olurlarsa olsunlar Yahudi olarak tanımlanan kişilere ait bir ülkedir. Buradan İsrail Devleti’nin Yahudi olmayanlara ait olmadığı sonucunu çıkarabiliriz. Fakat Perulu bir aile Yahudi olunca Batı Şeria şehrinin % 70’inden yararlanma hakkına sahip olacaktır. Din değiştirme işlemi hahamlar tarafından yapılmalıdır. İsrail Devleti, Yahudi olmayanların aleyhinde kanunlar çıkarmaktadır. Bu kanunların en önemlileri yasalar önünde eşit muamele hakkı, yerleşim hakkı ve çalışma hakkına ilişkin olanlardır. Yerleşim hakkı ile ilgili olarak İsrail topraklarının büyük çoğunluğunun devlet arazisi olduğuna dair olan yaygın bir görüş vardır. Bu devlet arazileri Yahudi Ulusal Fonu tarafından dağıtılmaktadır. Yahudi Ulusal Fonu kendi yaptığı düzenlemelerle Yahudi olmayanların bu topraklardan yararlanmasını yasaklamıştır. Çalışma hakkı ile ilgili olarak da Yahudi olmayan nüfusun devlet arazilerinde her şekilde çalışma hakkı engellenmiştir. Buna karşılık Yahudi olmayan kişinin arazisini bir Yahudi’ye kiralaması yasak değildir. Yahudi olmayan nüfus, yasalar önünde eşit muamele görmemektedirler. Geri Dönüş Yasası’na göre Yahudi İbranice bilmeseyse bile geldiği andan itibaren seçme ve seçilme hakkına sahip olmaktadır. Bu yasa ile Yahudilere birçok ayrıcalık verilmektedir. Çocuklarının eğitim masrafları için maddi destek, kendilerine konut alabilmeleri için kredi verilmesi gibi birçok ayrıcalık sunmaktadır. Bu haklardan Yahudi olmayanlar yararlanamazlar. İsrail, Yahudi nüfusunu daha çok artırmak amacıyla bu tür ayrımcı politikalara sık sık başvurmaktadır (Shahak, 2015: 22-26).

2. YAHUDİLİĞİN TANITIMI

Yahudilik, tek tanrılı din ailesi içinde yer alır. Yukarıda bahsedildiği üzere Yahudilerin dini atası Hz. İbrahim’dir. Hz. İbrahim’den sonra onun oğlu Hz. İshak ve torunu Hz. Yakup ile devam etmiştir. Hz. İbrahim ve soyu her ne kadar

Yahudilere dini kimliğini vermiş olsa da milli kimliklerini Hz. Musa ile kazanmışlardır (Özgül, 2018: 7).

Yahudiler, kendilerini seçilmiş kavim olarak görmektedirler. Yahudilere göre, Tanrı, Hz. İbrahim'in kişiliğinde Yahudilerle yaptığı anlaşma ile sadece kendisine tapınmalarını emretmiştir. Tanrı, Hz. İbrahim'i tanrısal bütün gerçekliklerini yayması için seçmiştir. Yahudiliğin, sadece İsrail oğullarına ait bir din olduğu için ayrıcalıklı olduğuna inanılmıştır (Kızıloğlu, 2012: 37).

Hristiyanlar tarafından Eski Ahit olarak adlandırılan Yahudiliğin dini sembolleri, altı köşeli yıldız ve yedi kollu şamdandır. Tevrat'ın İbranice karşılığı Tanah'tır. Tanah'ın içinde, Tanah ve Talmud olmak üzere iki ana bölüm mevcuttur. Tanah, yazılı dini edebiyattır. Talmud ise, sözlü dini edebiyattır. Tanah; Tora, Ketuvim ve Neviim şeklinde üç bölümden oluşur. Tora, Tevrat olarak da adlandırılır. Ayetlerden ve bölümlerden oluşan yazılı Tevrat'tır. Sözlü Tevrat ise, Tevrat Tefsiri olarak kabul edilir, Talmud olarak da adlandırılır. Yahudi din adamları, Talmut olmadan Tevrat'ın anlaşılamayacağını savunurlar. İngilizce olarak yazıya geçirilen Talmut, daha çok hahamlar tarafından kullanılmakla birlikte, dünyanın birçok ülkesinde yaşayan Yahudilere de satılmaktadır (Higger, 2006: 20).

Tevrat, Musa'nın beş kitabından meydana gelmiştir. Birinci kitap Tekvin'dir. Tekvin'in manası yaratılıştır. 50 Bab'tan (bölüm) oluşmaktadır. Dünyanın ve insanın yaratılışıyla başlar. Nuh peygamberin tufan olayını, Hz. Yusuf'un Mısır'daki hayatı ve İsrail oğullarının kuraklık sebebiyle Kudüs'ü terk ederek Mısır'a göç etmelerini anlatır. İkinci kitapta Yahudilerin Kudüs'te ve Mısır'da çektiği sıkıntılar, Musa'nın Yahudileri kurtarmak için görevlendirilmesi ve onları esaretten kurtarması anlatılır. Üçüncü kitap ise Levililer bölümüdür. Bu kitap, Yahudilerin uyması için getirilen sosyal kuralları içermektedir. Dördüncü kitap Sayılar'dır. Bu kitabın adı nüfus sayımına dayanır. Bu kitapta Yahudilerin Kenanlılara yenilmesi ve kızlara miras verilmesi de dâhil olmak üzere hukuki konularda düzenlemeler içermektedir. Beşinci kitap, diğer dört kitabın özeti niteliğinde olan Tesniye kitabıdır. Bu kitapta olaylar Hz. Musa'nın dilinden anlatılır. Hz. Musa, Mısır'dan nasıl çıktıklarını, nerede konakladıklarını, ne gibi zorluklarla karşılaştıklarından bahsetmektedir. Kitap, Hz. Musa'nın ölümü ve gömülmesiyle sona erer. Tanah'ın diğer bölümlerinden Neviim

ise, önceki Peygamberlere ait kitaplar ve sonraki peygamberlere ait kitaplar olmak üzere iki kısma ayrılır. Önceki peygamberler; Yeşu, Hakimler, Samuel ve Krallar kitaplarından oluşur. Sonraki peygamberler ise; İşaya, Yeremya, Hezekiel, Hoşea, Yoel, Amos, Obadya, Yunus, Mika, Nahum, Habakkuk, Tsefenya, Haggay, Zekerya Malaki'den oluşmaktadır. Tanah'ın diğer kitabı Ketuvim ise, yazılar anlamına gelmektedir. Bu kitabın bölümleri ise; Mezmurlar, Süleyman'ın Meselleri, Neşideler Neşidesi, Eyüp, Vaiz, Rut, Ester, Yeremya'nın Mersiyeleri, Daniel, Ezra, Nehemya, I. Tarihler ve II. Tarihler kitaplarında oluşmaktadır. Zebur ise, mektup anlamında kullanılır. Hz. Davud'a ait olduğunu bilinen Zebur, Tevrat'ta Mezmurlar adı altında yer almaktadır. Talmut ise, Tevrat'ın sözlü yorumudur. Mişna ve Gemera şeklinde iki bölümden oluşmaktadır. Mişna; Tevrat'ın dini ve ahlaki ayetlerini açıklar. Gemera ise; Mişna'da yapılan açıklamalarına ilişkin olarak Yahudi din adamlarının yorumlarını kapsamaktadır (Higger, 2006: 21-23).

Tüm ilk topluluklarda toplumsal, dinsel, sınıfsal gelişmeler iç içe geçmiştir. Tevrat'ta da bu iç içelik birbirinden ayıramayacak derecededir. Tevrat, İbraniler için siyasal ve sosyolojik bir kitaptır da denilebilir. Tevrat üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, Yahudileri ülke ve devlet sahibi yapmak ve onları toplumlaştırmak gibi amaçları olduğu görülebilir. Siyasi dinler, deukrasi (Tanrı'nın Yönetimi) ve teokrasi (Tanrı kaynaklı insanın yönetimi)'dir. Her iki iktidarda da egemenlik Tanrı'ya aittir. Tevrat, evrensel Tanrı devletini kurgulamaktadır. Tanrı'nın evren üzerindeki mutlak yönetimine deukrasi denir. Tevrat'ın Çıkış kitabının 15. Bab ve 18. ayetinde yazan "Rab (Yahwa) sonsuza dek yönetecek." cümlesi Tanrı'nın siyasal yönetici olduğuna kanıt olarak gösterilebilir. Tanrı'nın egemenliği hiçbir organ veya kişi tarafından sınırlanamaz. Onu kimse sorgulayamaz. Tanrı, Yahudilere kendisinin hiç kimsenin yapamayacağı şeyleri yaratabilecek bir yönetici olduğunu kabul ettirmek için Tevrat, Yaratılış ile başlamaktadır (Kahveci, 2012: 9-12). Tanrı'nın yönetimi (deukrasi) monarşi ile benzetilebilir. Bir monark gibi, kendi iradesiyle yarattığı evrendeki bütün oluş ve işleyiş, Tanrı'nın yönetici iradesiyle kimseye sormadan aldığı kararlarla ve ol diye emretmesi şeklinde işler. Tevrat'ın Tekvin bölümünden örnek verecek olursak, "Tanrı, "Suların ortasında bir kubbe olsun, suları birbirinden ayırsın," diye buyurdu. Ve öyle oldu." Bir başka örnek ise, "Tanrı, "Göğün altındaki sular bir yere toplansın

ve kuru toprak görünsün,” diye buyurdu ve öyle oldu.” Bu anlayışa göre, evren üzerinde tek bir egemen olabilir, o da Tanrı’dır (Kahveci, 2012: 2-9).

Tevrat’ın nihai hedefi, Yahudilerin itaatlerini sağlamaktır. Tanrı’nın Yahudiler üzerindeki meşruiyetinin somut kaynağı Yahudilerin Mısır’dan çıkmalarıdır. Tevrat’ta ana ideoloji, Yahudilerin toplumaştırılmaları ve vaat edilmiş topraklara ulaştırılmalarıdır. Yahudilerin topraklarının Filistin olduğu açıkça şu ayette belirtilmektedir:

Rab, Avram’a ‘Bulunduğun yerden kuzeye, güneye, doğuya, batıya dikkatle bak. Gördüğün bütün toprakları sana ve soyuna vereceğim. Soyunu toprağın tozu kadar çoğaltacağım. Öyle ki, biri çıkıp da toprağın tozunu sayabilirse, senin soyunu da sayabilecek. Kalk, sana vereceğim toprakları boydan boya dolaş’, dedi.” Bu ayette Yahudilerin asıl hedeflerinin ülke edinmek ve nüfuslarını çoğaltmak olduğu açıkça görülebilir. Arz-ı Mevud’un sınırları Tevrat’ta şöyle zikredilmektedir: ‘Sınırlarınızı Kızıldeniz’den Filist (Filistin) Denizi’ne, çölden Fırat Irmağı’na kadar genişleteceğim. Ülke halkını denize teslim edeceğim. Onları önünüzden kovacaksınız.’ (Kahveci, 2012: 24-26).

Yahudiler, yaklaşık 200 yıl öncesine kadar Yahudi tarihi ve Yahudi dini konusunda hiçbir bilgiye sahip değildi. Kapalı olan toplumlar, kendini tanımlama yoluna hiç girmedikleri için kendini Yahudilere anlatmaya da ihtiyaç duymamıştır. Yahudilik ile ilgili yazımlar Rönesans’a kadar kesintiye uğramıştır. Hahamlar, genel tarihten çok korktukları için Yahudilik ile ilgili yazılan kapsamlı eserler bizzat hahamlar tarafından yasaklanmıştır. Bu tür çalışmalar, Talmut çalışmak üzere ayrılması gereken ya da Talmut uzmanlarına verilmek üzere para kazanmak için kullanılabilir olan vakitten çalmak olarak görülmüştür. Bu dönemde Hristiyanlar tarafından Talmut literatürüne yapılan saldırılar, Yahudilerce hiç de hoş karşılanmamıştır. Fakat Talmut literatüründe Hristiyanlara yönelik şiddetli hakaretler yapılmıştır. Örneğin; Talmut, Hz. İsa’nın cehennemde kaynayan dışkının içine atılacağını belirtir. 1480 tarihinde aktif siyasi faaliyetleri için paraya ihtiyaç duyan Papa IV. Sixtus’un yönetimindeki Kilise, rüşvet ve torpil karşılığında Yahudilerin bu tür hakaretler içeren eserlerinin yayınlanmasına izin verdi. Ancak 16. yüzyıldan itibaren Talmut, Hristiyanlar tarafından sansürlenmiş ya da değiştirilmiştir. Şu anda İsrail’de hala eski Talmut basılıp çok ucuz fiyata satılmaktadır. Bu eski basım Talmut’a göre; bir Yahudi mezarlıktan geçerken eğer orası Yahudi mezarlığı ise dua etmelidir. Ancak Yahudi olmayanların mezarlığıysa orada yatana ölülerin annelerine lanet etmesi emredilmektedir (Shahak, 2015: 49-54).

Yahudilikteki tek tanrılı inanç, 12. ve 13. yüzyıllarda zayıflamaya başlamıştır. Bu yüzyıllarda Kabbala (Yahudi Mistizmi) öğretisi yaygınlaşmaya başlamıştır. Kabbala'ya göre evren tek bir Tanrı'nın değil, değişik karakter ve etkilere sahip birkaç Tanrının hâkimiyeti altındadır (Shahak, 2015: 72). Günümüz İsrail siyaseti, sosyal yaşamı ve siyasi gruplar bu Yahudi mistizmine dayanarak faaliyette bulunmaktadır.

Gereksiz ayrıntıları bir kenara bırakırsak sistem şu şekilde özetlenebilir: Asıl Tanrı'dan ilk olarak "Bilgelik" (*Wisdom*) ya da "Baba" (*Father*) olarak isimlendirilen erkek bir tanrı, daha sonra da "Bilgi" (*Knowledge*) ya da "Anne" (*Mother*) diye isimlendirilen bir tanrıça doğar. Bu ikisinin evliliğinden de, bir çift genç tanrı daha doğar. Erkek olan "Ufak Yüz" (*Small Face*) ya da "Kutsanmış Kişi" (*Holy Blessed One*) olarak isimlendirilirken, onun kız kardeşi ise "Kutsal Kadın" (*Lady*) ya da "Allah'ın Tecellisi" (*Shekhinah*) veya "Kraliçe" (*Queen*) gibi isimlerle nitelendirilmişti. Bu iki genç tanrı birleşeceklerdi ancak (bu inanç içinde çok önemli ve bağımsız kişiliği oluşturan) Şeytan'ın entrikaları sebebiyle onların bir araya gelmesi engellendi. Yaratma işi, onların birleşmelerine imkân sağlamak üzere Büyük Tanrı tarafından üstlenilmişti, ancak başarısızlık nedeniyle onlar birbirinden daha da uzaklaştı ve Şeytan genç *Lady*'ye yaklaşarak onun ırzına geçti. (ya görünüşte ya da gerçekten öyle düşünüldüğü için olsa gerek, bu konuda görüşler farklılaşmaktadır.) Yahudi halkın yaratılışı, Adem ve Havva'nın yol açtığı aksaklığı gidermek için gerçekleşti ve Sina Dağı'nın dibinde bu iş bir anda meydana geliverdi: Musa'nın vücudunda cesetleşen oğul erkek tanrı, diğer tanrıça (*Shekhinah*) ile birleşti. Ne yazık ki; altın buzağı günahı (*Golden Calf*) tanrılığın yeniden bölünmesine yol açtı. Ancak Yahudi halkının tövbesi durumu belli ölçüde yoluna koydu. Aynı şekilde Kutsal Kitaba dayalı Yahudi tarihinde de (*biblical Jewish history*) her olay, bu kutsal çiftin birleşme ya da ayrılmaları ile yakından ilgilidir. Yahudilerin Filistin'i Kenanlılardan ele geçirmesi ve ardından ilk ve ikinci mabedleri inşa etmeleri, onların birleşmeleri için uygun bir ortam sağlarken, mabedin yıkılması ve Yahudilerin bu kutsal topraklardan sürgün edilmeleri, sadece kutsal ayrılmanın değil aynı zamanda yabancı tanrılarla fuhuş yapmanın işaretleriydi. Genç tanrıça Şeytan'ın gücünün kontrolüne geçerken, genç erkek tanrı, kendi mükemmel karısı yerine yatağına değişik şeytani dişiler almaktadır (Shahak, 2015: 72-73).

Dindar bir Yahudi, günlük ibadetlerini tanrılarının cinsel birleşmesi için yapmaktadır. Çeşitli kabbalistlerin yorumlarına göre bu tür dini görevler, melekleri kandırmak ya da Şeytan'ın gönlünü almak amacıyla yapılmaktadır. Örneğin; sabah ibadetlerini yaparken bazı Aramice ayetler okuyan Yahudi, Yahudilerin cennete gireceği kapıda bekleyen ve dindar Yahudilerin cennete girişlerini engelleyecek olan ve sadece İbranice bilen meleği oyalamak amacıyla Aramice okumaktadır (Shahak, 2015: 74).

İsrail'de dindar Yahudiler arasında büyük taraftar kitlesine sahip olan Chabad Hareketinin başkanı Lubovitcher hahamı Rabbi Menachem Mendel Schneerson, modernizm karşıtıdır. Yahudi olan ve olmayan kişilere yönelik cezalandırmada

uygulanen farklılık Talmud ve Halakha’da da yaygın bir durumdur. Schneerson’un 1965 tarihinde yayınlanan ‘Toplu Sohbetler’ (Gatherings of Conversations) adlı kitabında bu konu ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir.

Yahudiler ve Yahudi olmayanlar arasındaki farklılık, hepsinin beraberce söylediği “Bizleri ayır” ifadesinde kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, bizler, bir kişinin sadece üstün seviyede olması gerçeğini değiştirme durumunda değiliz. Üstelik, tamamen farklı türlerin birbirlerinden ayrılmayı istediği bir konuma sahibiz. Bu aynı zamanda, insan bedeni hakkında söylenmesi gereken gerçeğin ta kendisidir: Yahudi birinin bedeni, dünyanın diğer tüm milletlerindeki insanların bedenlerinden farklı bir kaliteye sahiptir... “Ve sen bizi (Yahudileri) seçtin” ifadesinin anlamı, Yahudi bedeninin Tanrı tarafından özellikle seçildiğine ifade eder. Çünkü bir seçim eşit şeyler arasından birinin tercih edilmesidir... Ruhlar söz konusu olduğunda çok daha büyük farklılıklar vardır. Birbirine tamamen zıt iki ruh tipi vardır. Yahudi olmayan birinin ruhu üç şeytani kaynaktan gelirken, Yahudilerin ruhu kutsalın içinden çıkar (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 127-128).

Bugün uygulanmakta olan Talmut’a Babil Talmu’tu da denir. Yukarıda bahsedildiği gibi Mişna ve Gemara şeklinde iki bölümden oluşmaktadır. Mişna, MÖ 200-500 yılları arasında Mezopotamya’da yazılırken, Gemara ise Filistin’de yazılmıştır. Babil Talmut’unda hâkim dil Aramicedir. Bu kitap sadece hukuki tartışmalarla sınırlı değildir. Tartışmalar aniden kesilerek araya anlatı yani aggadah’lar girmektedir. Bu anlatılarda, kutsal figürler, melekler, şeytanlar ve çeşitli mucizeler anlatılmaktadır. Talmut, Yahudileri sınıflara ayırmıştır. Tam anlamıyla cahil olanlar en alt seviyedeysen, onların üstünde sadece Kutsal Kitabı okuyanlar, onların üstünde Mişna ve anlatıları bilenler ve en üst seviyede ise, Gemara’nın hukuksal metinlerini iyi çalışmış ve bu konularda tartışmaya katılabilecek olanlar bulunur. Talmut Cumartesi günleri diğer adıyla Şabat günlerinde, yazı yazmak, ata binmek, sıvı ilaçların alımı, hasat işleri, güçlendirici ilaçların alınması gibi eylemleri yasaklamıştır. Bu tür yorumlamalar MS 500 yılında sona ermiştir. Ancak bu dönem sona erdikten sonra ise MS 800’lü yıllarda Halakha yasaları dönemi başlamıştır. Halakha ise Babil Talmud’una dayanmaktadır (Shahak, 2015: 83-86).

Yahudi dinine göre, Yahudi’yi öldürmek, zina ve putperestlik en büyük üç suçtur. Ama en büyük suç, bir Yahudi’yi öldürmektir. Din mahkemeleri ve laik otoriteler, Yahudi’yi öldüren kişinin, verilecek normal cezanın üzerinde bir cezaya mahkûm edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak öldürülen Yahudi olmayan biri (gentile) ise, günah işlediği için suçludur. Mahkeme bu kişiye ceza vermez. Yahudi dininin uygulamalarından bir başka örnek ise, Yahudi birinin hayatının

kurtarılmasının en büyük görev olduğudur. Ancak Yahudi olmayan biri için böyle bir yükümlülük yoktur. Yahudi doktor ve hemşireler, Yahudi olmayan birinin hayatını kesinlikle kurtarmamalıdır. Ancak Yahudi olmayan kişinin saldırısından korkulursa para karşılığında bakılabileceğinden bahsedilmektedir. Yine Yahudi dinine göre, kadının kocası dışında başka biriyle ilişkiye girmesi yasaklanmıştır. Ancak Yahudi olmayan kadının durumu daha farklıdır. Halakha, Yahudi olmayan kadını önüne gelen ile yatan bir fahişe olarak tanımlamaktadır ve bu kadınların bedenini eşek bedenine benzetmektedir. Yahudi bir erkek, Yahudi olmayan kadının ırzına geçmiş olsa bile Yahudi olmayan kadın cezalandırılacaktır. Çünkü bu kadın sebebiyle Yahudi erkek büyük sıkıntılar çekmiştir. Yahudi olmayanlar üst makamlara atanamazlar. Sonradan Yahudi olanlar ise, tam on nesil geçtikten sonra üst makamlara atanabilirler. Yahudi dinine göre; Yahudi olmayanlar doğuştan yalancı oldukları için kesinlikle şahit olarak mahkemelerde dinlenemezler. Halakha, Yahudilerin Yahudi olmayan kişilere gayrimenkullerini satılmasını yasaklamıştır. İsrail topraklarının içinde bulunan bir evin Yahudi olmayan birine kiralanması için o evin yerleşim yeri olarak kiralanmaması ve yan yana üçten fazla evin Yahudi olmayan kişilerce kiralanmamış olmaması gerekir (Shahak, 2015: 151-179).

İsrail Devleti, Temel Yasalarında Yahudi ve demokratik bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Temel Yasalarında İsrail'in bir Yahudi Devleti olarak tanımlanmasıyla ilgili tartışmalar devam etmektedir. Bazıları Temel Yasa aracılığıyla İsrail'in bir Yahudi Devleti olarak tanımlanmasının Yahudi Devleti'nin kuruluşunu oluşturduğunu düşünürken, diğerleri ise Yahudilerin kendi kaderlerini tayin hakkını idrak ettikleri yer ve Yahudilerin evi olarak İsrail'in karakterini belirlemesi olarak anlaşılması gerektiğini savunurlar. Bu tartışmanın sürmesi, İsrail'deki Yahudi ulusal kimliği ve din arasındaki aşırı bulanık çizgilerin kanıtıdır. İsrail'in Yahudi Devleti olarak tanımlanması Temel Yasalarda ancak 1990'larda yürürlüğe girmiştir. Ancak İsrail'de Siyonist Ortodoks Yahudi cemaati ve ultra-Ortodoks Yahudi cemaati tarafından temsil edilen Ortodoks Yahudi dini, devletin 1948 yılında kurulmasından itibaren çeşitli alanlarda imtiyazlar elde etmiştir (Stopler, 2013: 510).

Görüldüğü gibi Halakha, Yahudileri ve Yahudi devlet adamlarını etkisi altına almaktadır. Her ne kadar akıl dışı olsa da uygulanmaya ve elden ele dolaşmaya devam etmektedir. İsrail yöneticilerinin bu Yahudi inancına dayalı olarak politika

belirlemeleri hem iç politikada hem de dış politikada ciddi sorunlara yol açmaktadır. Buraya kadar anlatılanlardan yola çıkacak olursak İsrail, dış politikasını dini gerekçelere dayandırmaktadır. Sonuç olarak kendisini çevreleyen devletler ile arasında sonu gelmez savaşlar yaşanmaya devam etmektedir. İsrail Devleti'nin Yahudi nüfusu arttıkça ya da İsrail Devleti Yahudi kimliğini güçlendirmeye devam ettikçe çatışmalar ve insan hakları ihlalleri son bulmayacaktır.

3. İSRAİL DEVLETİ'NİN SİYASİ SİSTEMİ

İsrail'in yazılı anayasası yoktur. Anayasa niteliğinde temel kanunlar ise şunlardır:

1. Temel Kanun: Knesset (1958)
2. Temel Kanun: İsrail Toprakları (1960)
3. Temel Kanun: Cumhurbaşkanı (1964)
4. Temel Kanun: Devlet Ekonomisi (1975)
5. Temel Kanun: Ordu
6. Temel Kanun: Kudüs İsrail'in Başkenti (1980)
7. Temel Kanun: Devlet Denetçisi (1988)
8. Temel Kanun: İnsan Haysiyeti ve Özgürlüğü (1992)
9. Temel Kanun: Yerleşim Özgürlüğü (1994)
10. Temel Kanun: Hükümet (2001) (Ulutaş vd., 2012: 46).

İsrail'de kuvvetler ayrılığı ilkesi ve parlamenter etnik bir demokrasi benimsenmiştir. Cumhurbaşkanı en az 10 Knesset üyesi arasından aday gösterilir. Her İsrail vatandaşı Cumhurbaşkanı olabilir. Cumhurbaşkanının görev süresi 7 yıldır. Knesset üyeleri kendi arasından Knesset Başkanını ve Başkan Yardımcısını seçer. (Ulutaş vd., 2012: 38).

Başbakan ve yardımcıları, Knesset üyeleri tarafından seçilir. Ancak Bakanlar meclis dışından da seçilebilir. Hükümetin güvenoyu alabilmesi için üye tam sayısının salt çoğunluğu yani 61 milletvekilinin oyunu alması gerekir. Eğer partiler hükümeti kuramazlarsa Knesset dağıtılır ve yeniden seçime gidilir. Yeni seçimler

Cumhurbaşkanının hükümetin kurulamadığını bildirmesini izleyen 90 gün içinde yapılır (Ulutaş vd., 2012: 43-44).

İsrail siyasetindeki en önemli sorunlardan bir tanesi, iç ve dış siyasette uzlaşının yokluğuna sebep olan seçim sistemidir. İsrail seçim sistemi, 1958 tarihli Temel Kanun: Knesset ve 1969 tarihli Knesset Seçim Kanununa dayanır. (Ulutaş vd., 2012: 31). Temel Kanun: Knesset'in 4. maddesinde seçimler, genel, ulusal, doğrudan, eşit, gizli ve nispi yapılır. 5. maddede her İsrail vatandaşının Knesset seçimlerinde oy kullanma hakkı vardır. 6. madde ise 21 yaşını dolduran her İsrail vatandaşı Knesset seçimlerinde aday olabilir. 7. maddede Devlet Başkanı, iki hahambaşı, bir hâkim, bir dini mahkeme hâkimi, üst düzey kamu personeli, İsrail Savunma Kuvvetleri mensubu subay vb. görevliler görevleri devam ettiği sürece Knesset seçimlerinde aday olamazlar (knesset.gov.il, E.T. 22.04.2019).

Knesset 120 sandalyeden oluşmaktadır. Seçimler 4 yılda bir yapılır. 80 üyenin vereceği evet oyu ile seçim döneminin 4 yıldan fazla olmasına karar verilebilir. Ülke bir bütün olarak tek bir seçim çevresine sahiptir. Sistem, Nispi temsil sistemine dayanmaktadır. Vatandaşlar, 120 ismin bulunduğu parti listesine oy verirler. Milletvekilleri sadece parti liderine karşı sorumludur. Vatandaş ile milletvekili arasında doğrudan bir ilişki olmaması sistemin kötü yanlarından bir tanesidir. Seçimler, Yüksek Mahkemeden bir hâkim başkanlık ettiği ve parti temsilcilerinin yer aldığı Merkez Seçim Komitesi tarafından yürütülür. Seçim döneminde bir milletvekilinin istifası ya da ölümü halinde yeniden seçimlere gidilmez. Boşalan koltuk, seçmenlere sunulan parti listesindeki sıradaki aday ile doldurulmaktadır. İsrail de seçim kotası sadece %2'dir. Ancak bu durum bir partinin tek başına iktidara gelememesine ve bu da koalisyon hükümetlerinin kurulmasına zemin hazırlamaktadır. Bazen taban tabana zıt partiler tek bir çatı altında toplanmak zorunda kalmıştır. Knesset'teki azınlıklar, Müslüman, Hristiyan ve Dürzi Araplardan oluşmaktadır. İşçi partisi ve Likud partisi İsrail siyasetine hakim olan iki Yahudi partilerdir (Ulutaş vd., 2012: 32-36).

Yasa teklifleri öncelikle Maliye Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı tarafından ekonomik ve hukuki durumları incelenir. Yasa teklifi daha sonra ilgili Bakanlık tarafından Meclis Başkanlığına sunulur. Hükümet teklifleri ise, bakan tarafından

masaya yatırılır. Genel Kurul, kanunun teklifinin reddine, komiteye sevkine veya ikinci kez görüşülmesine karar verebilir. Onaylanan teklif 45 gün içerisinde Genel Kurulda görüşülür. Oylamada kabul edilen teklif Meclis Başkanı tarafından imza edilerek, Cumhurbaşkanının, Başbakanın, Knesset Başkanının ve kanunun uygulanmasından sorumlu bakanın imzasıyla Resmi gazete de yayınlanır. Son olarak teklif Adalet Bakanının devlet mührüyle damgalandıktan sonra kanun haline gelir (Ulutaş vd., 2012: 41).

İsrail’de Ordu’nun yeri şu şekilde özetlenebilir:

1976 yılından önce, hükümetin ordu üzerindeki otoritesi anayasal geleneğe dayanmaktaydı. 1976 yılında, “Temel Kanun-Ordu” kanunlaştırılmıştır. Bu önemli kanunun 2(a) bölümü “Ordu hükümetin otoritesine tabidir” ; aynı kanunun 3(b) bölümü “genelkurmay başkanı hükümetin otoritesine tabidir. Savunma bakanının emri altındadır” ve 3(c) bölümünde genelkurmay başkanının, hükümet tarafından savunma bakanının da tavsiyesiyle atanabileceği şart koşuldu. Böylece, hükümetin silahlı kuvvetler üzerindeki otoritesi kanunda açıkça belirtilmiştir (Eker, 2005: 14).

İsrail’de ordunun etkisine ilişkin olarak Haganah adlı terör örgütünden bahsetmek yerinde olacaktır. Çünkü İsrail’de yüksek mevkilerde görev alan önemli kişiler, Haganah üyesidir. İngilizlerin Filistin bölgesinde kurduğu manda yönetiminden sonra 1920 yılında Siyonist gençler tarafından Haganah (Savunma) adında bir terör örgütü kuruldu. Haganah görünüşte işçi sendikasıydı ancak Yahudi gençlerden oluşan askeri birlikleri eğitti ve silah kaçakçılığı faaliyetlerinde bulundu. Haganah örgütüne katılacak kişi önce bir sorgulama sürecinden geçirdi. Kişi daha sonra bir hücreye alınarak bir eli Tevrat’ın üzerinde diğer eli de silahın üzerinde ‘Siyonizm’in yüce bilinci adına’ bağlılık yemini ederlerdi. İngiliz Ordusundan gizli olarak silah alan Haganah’a 43.000 terörist gönüllü olarak katıldı. Haganah 1941 yılında, sonradan başbakan olan İzak Rabin’in de katıldığı sürekli bir komando gücü olan Palmach’ı (Şok Birlikleri) kurdu. Palmach, demiryollarını, köprüleri boşalttı, köylüleri katletti. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından İsrail geçici hükümeti tarafından Haganah ülkenin resmi ordusu haline getirildi. Ordunun resmi adı ise ‘Zeva Haganah Le-Yisrael’dir (İsrail Savunma Kuvvetleri) Haganah’ın en meşhur üyeleri ise; David Ben Gurion, İzak Rabin ve Ariel Şaron’dur. Avraham Tehomi, Haganah’tan ayrıldıktan sonra Irgun’u (Irgun Zvai Leumi-Milli Askeri Örgüt) kurdu. 1936 yılından sonra Polonya hükümeti tarafından desteklenen Irgun’un liderliğine 1943 yılında ilerleyen yıllarda başbakan olacak Menaham Begin getirildi. Bir başka terör

örgütü ise, 1940 yılında Abraham Stern tarafından kurulan Stern adlı terör örgütüdür. Stern örgütünün önemli liderlerinden birisi gelecekte başbakan olacak İzak Şamir'dir (dogruhaber.com.tr, E.T. 12.11.2019).

Günümüze kadar gelen Arap-Yahudi çatışmaları böyle bir ortamdan kaynaklanmıştır. Başta İngiltere olmak üzere birçok Avrupalı uluslar ikiyüzlü bir politika uygulayarak çatışmaları alevlendirmiştir. İngiltere bir yandan Araplara bağımsız bir devlet vaat ederken diğer yandan Yahudilere de aynı vaatlerde bulunmaktan geri kalmamıştır. Çok köklü bir geçmişe sahip olan İsrail oğullarının şu an Filistin topraklarında yürüttüğü politikaların meşruluğu konusuna gelecek olursak İsrail'in anayasası niteliğinde olan Tevrat doğrultusunda hareket eden İsrail, Vaat edilen topraklara ulaşmak için saldırgan politikalara sık sık başvurmaktadır. Bu yüzden Araplar ve Yahudiler arasında çatışmalarda şiddetlenmiştir. Aynı zamanda içte ve dışta yürüttüğü etnik kimliğe dayalı politikaları İnsan Hakları kavramına da ters düşmektedir. İnsan onuruna aykırı bir şekilde hayatını devam ettiren Filistinliler için hayal kurmak dahi imkânsız hale gelmiştir.

4. İSRAİL DEVLETİ'NDE SİYASİ PARTİLER

İsrail de siyasi bozulmaların, partizanlıkların, tavizlerin, kabine krizlerinin ve yeni koalisyonların hâkim olduğu çok partili siyasal sistem mevcuttur. Bu durum yüzyıllarca diasporadaki Yahudilerin kendine özgü karakteri ile birleşince daha kötü bir hal almaktadır. Yahudiler geldikleri ülkelerin izini taşımaktadır. Homojen olmayan bir toplumun varlığı çok partili siyasal sistemi doğurmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru Yahudi dünyası siyasi partilerin gücünün farkında değildi. Bu dönemde Yahudilerin büyük çoğunluğu Ortodoks idi ve liderleri hahamlardı. Birinci Dünya Savaşı esnasında siyasi partilerin etkisi önem kazandı ve partiler Yahudilerin durumu konusunda etkin bir role sahip oldu. Yahudiler Avrupa'da kendilerine ait bir ülkeye, hükümete ve parlamento'ya sahip değillerdi. Partiler bu kurumların yerini aldı. İsrail'in kurulmasına kadar Filistin'deki partiler toprağın elde edilmesinde önemli rol oynadı. Tüm toplu yerleşimler Mapai, Achdut Ha'avoda, Hashomer Hatzair (Mapam), Hapoel Hamizrahi, Poalei Agudat Israel gibi siyasal partiler tarafından gerçekleştirildi (Badi, 1963: 39-40).

Dini Siyonizm, seküler Siyonizm'den 1902 yılında yapılan Beşinci Siyonist Kongre sonucunda ayrılmıştır. İlk dini Siyonist örgüt ise, Mizrahi'dir. Mizrahi, Merkez Ruhani kelimesinin kısaltmasıdır. Mirahilerin sloganı ise, 'Tevrat'a göre İsrail halkı için İsrail Toprağı'. Bugün Dünya Mizrahi Hareketi adı altında faaliyet göstermektedir. 1922 yılında kurulan Hapoel HaMizrahi ve 1929 yılında kurulan Bnei Akiva diğer dini Siyonist örgütlerdendir. İsrail siyasal hayatında etkili bir rol üstlenen Ulusal Dini Parti ya da bilinen adıyla NRP (National Religion Party) 1958 yılında Hapoel HaMizrahi ve Bnei Akiva'nın birleşmesiyle kurulmuştur. 1967 Savaşından sonra partinin söylemleri popülerlik kazanmıştır (Sonuç, 2017: 29-30).

2005 yılında Parti içinde ayrılıklar yaşanmış, "Eretz, Hevra, Yahadut (toprak, halk, Yahudilik)" kelimelerinin baş harflerinden ismini alan aynı zamanda "kardeşim" manasına gelen "Ahi" partisi kurulmuştur. Partinin adı daha sonra Yenilenen Dini Ulusal Siyonist Partisi (Renewed National Religious Zionist Party) olarak değiştirilmiştir. 2008 yılında Ulusal Dini Parti kendini feshetmiştir (Sonuç, 2017: 31).

İnançlılar Bloğu anlamına gelen Gush Emunim hareketi ise, Dini Siyonizm'in radikal tarafını temsil etmektedir. Siyonistlerin manevi önderi olan Rabbi Abraham Yitzhak Kook'un takipçileri 1974 yılının başlarında Gush Emunim'i kurdular (Eker, 2005: 36). Gush Emunim üyeleri, sertlik yanlısı bir tutum sergilenmesinden yanadırlar. Bir diğer radikal dini Siyonist örgüt, 1971 yılında kurulan Kach Partisi'dir. Meir Kahane tarafından kurulan örgüte göre, İsrail devleti Halakha'ya göre yönetilmelidir. Araplara karşı terör eylemlerini gerçekleştiren Meir Kahane, 1980'li yıllarda Sina Yarımadası'ndan Yahudi yerleşimlerinin çıkarılmasına tepki olarak Gush Emunim ile birlikte İsrail ordusuna direnmiştir. 1984 Knesset seçimlerinde bir sandalye kazanan Kach, 1988 yılında kapatılmıştır (Sonuç, 2017: 32). İsrail yüksek Mahkemesinin kapatılma kararını vermesi Temel Yasa, Keneset (1958) adlı yasaya dayanmaktadır. Bir partinin kapatılma kararı verilebilmesi için şu şartlar mevcut olmalıdır. Yahudilerin bir devleti olarak İsrail devletinin varlığını reddetmek, devletin demokratik karakterini reddetmek ve ırkçılığı teşvik etmektir (Cohen-Almagor, 1997: 70). 1990 yılında Meir Kahane'in Mısırlı bir Arap tarafından öldürülmesiyle Kahane Hai (Kahane Yaşıyor) adında bir parti kurulmuş, ancak bu parti de 1992 yılında kapatılmıştır. 1995 yılındaki Yitzak Rabin suikastı Kach üyesi Yigal Amir tarafından gerçekleştirilmiştir (Sonuç, 2017: 32).

İsrail siyasetinde ve toplumunda son derece etkili role sahip olan Yahudi köktencilikinden bahsetmek yerinde olacaktır. Ortodoks Yahudiliği, Yahudi

köktencililiğine dayanmaktadır. Ortodoks Yahudiliği, Babil Talmudu'nun, Talmud edebiyatının ve Yahudi hukuk literatürüne (Halakha) dayanır. Yahudi köktencililiği bugün hala geçerliliğini korumaya devam etmektedir. Yahudi köktenciler, Talmud'un doğru bir şekilde yorumlanması gerektiğini dile getirirler. Aksi halde Kutsal Kitap bile güvenilir olmaz. Yahudi köktenciler, Kudüs'te bulunan ve Müslümanlar için de kutsal olarak kabul edilen Tapınak Dağı üzerinde yeniden tapınak inşa etmek istemektedirler. En azından burayı Yahudi olmayanlardan temizlemek istemektedirler (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 47-48).

İsraili siyaset bilimciler, Yahudileri İsrail A ve İsrail B şeklinde iki büyük kategoriye ayırmışlardır. İsrail A'dan İşçi Partisi ve Meretz'in temsil ettiği sol kastedilirken, İsrail B'den kastedilen ise sağcı ve dinci partilerdir. Her iki tarafın ortak noktası, İsrail toprağı olduğu iddia edilen Filistin'e göç edilmesi ve burada bir Yahudi Devleti'nin kurulması gerektiğidir. Bu iki taraf arasında son zamanlarda ciddi gerginlik yaşanmaktadır. İsrail B, İsrail A'ya göre yapılan seçimlerde daha fazla oy elde etmektedir. Bu da İsraili Yahudilerin, köktencilik eğiliminde olduğunu göstermektedir. İsrail Yahudileri, dini bakımdan dindar Yahudiler, sıradan Yahudiler ve sekülerler olmak üzere üçe bölünmüştür. Dindarlar Ortodoks hahamların belirlediği dini emirlere bağlıyken, sıradan Yahudiler ise önemli buldukları emirlere itaat ederken dine çok da fazla saygı duymamaktadırlar. Sekülerler ise ne hahamlara ne de dine saygı gösterirler (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 50).

İsrail'de dindar Yahudiler, Harediler ve Dindar-Milliyetçi Yahudiler olarak iki sınıfta toplanabilir. Harediler, Doğu Avrupa kökenli Aşkenazi Haredim üyelerinin partisi olan Yahadut Ha'Torah (Tora Yahudileri) ve Ortadoğu kökenli Haredim Yahudilerinin üyesi olduğu Şas Partisi olarak iki ayrı partiye bölünmüştür. Dindar ve milliyetçi Yahudiler ise, Ulusal Dini Parti (National Religion Party) çatısı altında toplanmıştır. Yahudi köktencileri Yahudilerin eşsiz bir tarihi olduğunu sürekli biçimde dile getirirler. İsrail'in tüm siyasi partilerinde ortak korkularda mevcuttur. Doron Rosenblum tarafından İsrail gazetesi Haaretz'de 6 Ekim 1993'de yayınlanan bir makalede bu korku şu şekilde dile getirilmiştir:

Şayet, Suriye karşısında Rabin'in siyaseti izlenecek olursa, İsrail Yahudileri bir sabah tıpkı koyun sürüleri gibi Suriye tanklarının Golan tepelerinden aşağı doğru inişini seyrederek uyanacaklardır...O zaman Galile'de yaşayan yerleşimciler, 1973 savaşındakinden daha güçlü bir ateş gücünün saldırısına maruz kalacaklardır...İsrailileri sürüp atma düşüncesi Suriyelilerin bilincinde

var olmaya devam edeceğinden, Golan tepelerinden herhangi bir İsrail geri çekilmesi, Galile'deki her bir yerleşimcinin gırtlığına Suriye'nin bıçağını yakınlaştıracak harekete biraz daha hız katacaktır. Suriyelilerin siyaseti, genetik şifrelerle sabitlenmiştir ve hızlı bir şekilde değişmeyecektir (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 57-58).

Burada açıkça görüldüğü gibi tüm siyasi partilerin temel karakteristik korkusu, Suriye'nin işgal hedeflerinin Yahudilerin boğazlarını kesen Rusların hedefleri ile aynı olacağı yönündeki söylemdir.

1948 yılından 1977 yılına kadar ülkeyi İşçi Partisi yönetmiştir. Bu süreçte revizyonist hareket ülke siyasetinden dışlanmıştır. 1977 yılından itibaren ise muhafazakâr bir toplum yaratmayı kendine hedef edinen Likud Partisi egemen olmaya başlamıştır (Polat, 2018: 374).

İsrail Devleti'nin kurucu ideolojisi olan Sosyalist Siyonizm, elit bir bakış açısıyla Arap ülkelerinden gelen Mizrahileri ve Arapları öteki olarak tanımlamıştır (Sonuç: 2018: 376). Aşkenaz gazeteci Arye Gelblum, Mizrahiler ile ilgili yaptığı gözlemleri şu şekilde dile getirmektedir:

İlkellikleri zirvede, bilgi seviyeleri neredeyse mutlak cehalet olan ve daha kötüsü entelektüel herhangi bir şeyi anlama konusunda en ufak bir yetisi olmayan insanlarla muhatabız. Genel olarak aynı bölgedeki Araplar, Siyahiler ve Berberilerin seviyelerinden nispeten daha iyiler. Ancak her hâlükârda, Erets Yisrael'in daha önceki Araplarına nazaran daha aşağı seviyedeler... Bu Yahudiler ayrıca Yahudi kökenlerden yoksunlar, tam anlamıyla vahşi ve ilkel içgüdülerin oyununa tabiler (Aydın, 2018: 88).

İsrail'de siyaset, Aşkenazilerin kontrolü altındaydı. Ancak bu hâkimiyet iki temel gerçeklik sebebiyle ortadan kalktı. Bu iki gerçeklikten bir tanesi, Mizrahilerin siyasetten dışlanması ve onların yoksulluğa terkedilmesidir. İkinci gerçeklik ise, İşçi Partisi'nin 1967 Savaşı'nda İsrail'in işgal ettiği ve Yahudiler için kutsal olan Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ten çekileceği yönündeki tutumudur. Likud Partisinin iktidara gelmesiyle birlikte İsrail toplumu daha radikal, dinci, milliyetçi bir tutum sergilemeye başlamıştır (Polat, 2018: 376-377).

1977'den sonra Likud'un kesintisiz olarak iktidarda kalmış olduğu düşünülmemelidir. İşçi Partisi 1984-1986 yılları arasında Shimon Peres'in liderliğinde Likud ile koalisyona giderek iktidar olmuştur. 1992-1996 yılları arasında da Yitzhak Rabin (1995'te suikaste uğrayana kadar) ve Shimon Peres liderliğinde, Meretz ve radikal dinci Shas ile ittifak yaparak iktidar olmuştur. Bunun dışında İşçi Partisi 1999-2001 yılları arasında Emek Hareketi'nin diğer bileşenleri ve radikal dinci partilerle yaptığı ittifak sayesinde Likud'u dışlayarak iktidara gelebilmiştir. 1977-1984, 1986-1992, 1996-1999 ve 2001-2005 yılları arasında iktidar partisi olan

Likud, 2005-2006 yılları arasında kendi içerisinde çıkan Kadima'nın iktidarında koalisyon ortağı olmuştur. 2006-2009 yılları arasında muhafazakâr merkez sağ temsil eden Kadima, Ehud Olmert liderliğinde iktidarda kalmıştır. 2009 yılından itibaren ise ülkeyi kesintisiz olarak Likud yönetmektedir. Bu bağlamda, İsrail'in, 1977'den 2001'e ağırlıklı olarak, 2001'den bugüne ise kesintisiz olarak muhafazakâr sağ partiler tarafından yönetildiği, sosyalist Siyonizm'in tek parti döneminin 1977'de kapanmış olduğu söylenebilir (Polat, 2018: 377).

9 Nisan 2019 tarihinde yapılan seçimlerde Knesset'e girmeye hak kazanması muhtemel olan partilerin programları çok çeşitlidir. Arapların partileri hariç partilerin büyük bir kısmı, solcu partilerden İşçi Partisi, Meretz Partisi ve Mavi Beyaz İttifak iki devletli çözüme sıcak bakmaktadır. İsrail partileri, İran ve Hizbullah'ı ezeli düşman ilan etmektedirler. Binyamin Netanyahu'nun en önemli rakipleri olan eski genelkurmay başkanı Benny Gantz'ın liderliğini üstlendiği Hosen L'Yisrael Partisi (İsrail Direnç) ve Yair Lapid liderliğinde Yeş Atid Partisi'nin (Gelecek Var) birleşmesiyle Mavi-Beyaz İttifak kurulmuştur. Mavi-Beyaz İttifakının seçim sloganı 'İsrail Yahudi halkının milli yurtdur ve İsrail hepimizin vatanıdır.' Mavi-Beyaz İttifakı, İsrail'i çeviren tehlikelere karşı demir yumrukla müdahale edeceği sözünü vermiştir. Mavi Beyaz İttifakının seçim propagandasında Batı Şeria ve Filistin konusunda şu ifadeler kullanılmıştır:

(Batı Şeria'da) Yahudi yerleşim yerlerini güçlendireceğiz. Ürdün Vadisi (Ölü Deniz ve kuzey-güney Ağvar bölgeleri) İsrail'in doğudaki güvenlik sınırı olacak. Filistin Yönetimi'nin hızlı ekonomik kalkınmasına izin vereceğiz ve gelecekteki siyasi siyasi çözüm için açık kapı bırakacağız. Kudüs birleşik bir şekilde İsrail'in ebedi başkenti olacak. Bu ilkeler çerçevesinde ABD Başkanı Donald Trump'ın barış planını da (Yüzyılın Anlaşması) sunulduğunda inceleyeceğiz (m.timeturk.com, E.T. 31.10.2019).

Aşırı sağcı Likud ise, başkenti Doğu Kudüs olan 1967 sınırları üzerinde bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulmasına karşıdır. Likud, Kudüs'ün doğusu ve batısını İsrail'in ebedi başkenti olarak görmektedir (m.timeturk.com, E.T. 31.10.2019).

17 Eylül 2019 tarihinde İsrail'de yapılan erken seçimlerde hiçbir siyasal parti salt çoğunluğu sağlayamadı. Kesin olmayan sonuçlara göre, eski Genelkurmay başkanı Benny Gantz'ın liderliğini yürüttüğü Mavi Beyaz İttifak 32 sandalye kazanarak seçimi önde bitirmiştir. Netanyahu'nun başında olduğu Likud Partisi ise, 31 sandalye kazanarak ikinci büyük parti olmuştur. İsrail vatandaşı olan Filistinlileri temsil eden Ortak Arap Listesi Bloku 12, İsrail Evimiz Partisi 9, Şas 9, Birleşik

Tevrat 8, Yamina 7, İşçi Partisi 6, Demokratik Birlik İttifakı 5 sandalye kazanmıştır (tr.euronews.com, E.T. 31.10.2019).

4.1. MERKEZ VE MERKEZ SOL PARTİLER

İsrail siyasi hayatında en etkili olan sol partiler İşçi Partisi, Şinui ve Meretz-Yahad gelmektedir (Serbest, 2005: 227).

İşçi partisinin gelişim sürecinde Rusya’da ve Doğu Avrupa’da yaşayan Yahudilere yönelik pogromların ve ayrımcılık politikalarının etkili bir faktör olduğu bilinmektedir. Rus pogromları 1906 yılına kadar sürdü. Yahudilerin kitleler halinde göç etmesinin sebebi sadece pogromlar değil, aynı zamanda yoksulluk ve antisemitist hareketlerdir. Yahudilerin Rusya’da ve Doğu Avrupa’daki devrimci hareketlere katılması ve bu dönemde güçlenen milliyetçi hareketler Yahudilerin Sosyalist-Siyonist milliyetçi hareket etrafında toplanmalarına zemin hazırlamıştır. Böylece Yahudiler, ilk kitlesel parti olan Poalei Zion’u (Siyon İşçileri) kurdular. (Polat, 2018: 378-380). 1919 yılında Poalei Zion, enternasyonalist ve daha milliyetçi olmak üzere iki gruba ayrıldı. Milliyetçi fraksiyon, Ben Gurion liderliğinde Ahadut HaAvoda (Emek Birliği) adı altında teşkilatlanırken, radikal sol ise, Filistin Komünist Partisi etrafında teşkilatlandı. 1930 yılında Ahdut HaAvoda, Hapoel HaTzair (Genç İşçiler) ile birleşti. Partinin yeni adı Mapai ya da Mifleget Poali Ha Eretz Israelit (İsrail’in İşçi Partisi) oldu. 1968 yılında Mapai, Rafi (Reşimat PoaleYisrael-İsrail İşçiler Birliği) ile birleşerek İşçi Partisi ya da Mifleget HaAvoda HaIsraelit’e dönüştü (Polat, 2018: 381).

1948 yılından itibaren İsrail’de merkez sol bir parti olan Mapai, ülkenin kurucu partisidir. 1968 yılına kadar bütün devlet başkanları Mapai içinden çıkmıştır. Kamu politikaları Mapai liderliğinde belirlenmekteydi (Eker, 2005: 28). İşçi hareketlerinin yönetimini ele geçiren İşçi Partisi, 1977 yılına kadar iktidarda yer almıştır. İsrail Devletinin dış politikası yaklaşık 30 yıl boyunca İşçi Partisi tarafından belirlenmiştir. Partinin 1970’li yıllarda güç kaybetmesinin nedenleri ise, 1967 Savaşından sonra kutsal kabul edilen Batı Şeria ve Doğu Kudüs’ten çekilme kararının tepki çekmesi ve İsrail’e yeni göç eden Yahudilerin oylarını alamamasıdır. Güç kaybeden İşçi Partisi’nin Knesset’te sandalye sayısı da azalmıştır. 1969-1974 yılları arasında İşçi Partisi, partinin kurucu unsurları olan diğer üç siyasi oluşumun

ayrı ayrı söz hakkına sahip olduğu bir sistem ile var olmaya devam etmiştir. 1974 yılında bu hizip sistemi çökünce Şimon Peres ve İzhak Rabin İşçi Partisinin yeni liderleri olarak boy göstermeye başlamıştır. Bu liderlerle birlikte Parti oligarşik ve hiyerarşik bir yapıya bürünmüştür (Ulutaş, vd., 2012: 52-53).

Bugün İşçi Partisine yönelik yapılan eleştirilerden bir tanesi Partinin sosyalist profilden uzaklaşarak güçlü iş adamlarının himayesi altında faaliyette bulunduğu iddiasıdır. İşçi Partisi kuruluşundan itibaren sosyalist politikaları savunurken 1970’li yıllardan itibaren liberalizm tandanslı politikalar benimsemeye başlamıştır (Ulutaş, vd.,2012: 56).

Bir diğer önemli sol parti olan Meretz-Yahad ise 2003 seçimlerine Meretz olarak girmiştir. Partinin kökeni Mapam’a dayanmaktadır. 1984 yılında yapılan seçimlerden sonra İşçi Partisinin Likud ile koalisyon kurmasına tepki olarak Mapam İşçi Hareketinden ayrılarak muhalif konumda kalmaya karar vermiştir. Mapam, 1992 seçimlerinin öncesinde Ratz (Yurttaş Hakları Hareketi) ve Şinui ile birleşerek Meretz haline dönüştü. Meretz, sosyal demokrat bir partidir. İnsan hakları hususunda hassas olan parti, devletin koruması, yönetimi ve gözetimi altında bulunan bütün kurumlar üzerinde sınırlamaların kaldırılması gerektiğini savunmaktadır (Serbest, 2005: 230-231).

1973 Yom Kippur Savaşından sonra kurulan Şinui (Değişim), laik bir karakter taşır. Parti 1977 seçimlerinde Daş’ın (Değişim İçin Demokratik Hareket) bir kanadı olarak seçimlere katılırken, 1992-1996 seçimlerinde Meretz’in bir kanadı olarak seçimlere katılmıştır. Şinui, devletin seküler yapıda inşa edilmesi gerektiğini savunur. Demokratik değerleri savunmakla birlikte Siyonizm fikrinden de vazgeçmemektedir. Partinin ana fikirlerinden bir tanesi de orta sınıfın vergi yükünün hafifletilmesidir (Serbest, 2005: 231-232).

4.2. RADİKAL SAĞ PARTİLER

Radikal sağ, “ne pahasına olursa olsun Araplara karşı 1967 sınırlarından taviz vermemek, Batı Şeria’daki yerleşimcilik faaliyetlerine devam etmek ve Filistin’le yapılacak herhangi bir barışın teritoryal maksimizm üzerine (İsrail’in elinde maksimum toprak kalması) oturmasını sağlamak” şeklinde bir politika benimsemiş olan partileri içermektedir (Yılmaz, 2001: 17).

İsrail’de radikal sağ kavramı tam olarak faşist bir ideoloji değildir. Radikal sağa mensup üyeler, eskiye ait değerlerin ve Yahudi ütopyasının yeniden canlanmasını savunmaktadır. Kendilerini gerçek mirasçılar ve 1948 Bağımsızlık Savaşı’nın gerçek kahramanları olarak görmektedir. Radikal sağ üyeleri, Büyük İsrail fikrini (sınırları, Ürdün Nehri ve Akdeniz arasındaki topraklardan Fırat ve Nil arasındaki topraklara kadar varan Büyük İsrail ideali) ısrarla savunmak Yahudi toplumunda önemli bir etki yaratmıştır (Yılmaz, 2001: 32-33).

Söz konusu partilerden burada İsrail siyasetin de egemen olan Likud, Milli Birlik Partisi (İhud Leumi), Ulusal Dindar Parti (Mafdal) ve merkez de tanımlanan Kadima ele alınacaktır.

Çeşitli siyasal oluşumların birleşmesiyle meydana gelen Likud, merkez sağ eğilimli bir siyasal partidir. 1948 yılında Yahudi yeraltı örgütü olarak Menahem Begin tarafından kurulan Herut Partisi, Likud Partisinin ilk siyasal oluşumudur. Partinin ikinci siyasal oluşumu ise, 1961 yılında kurulan Liberal Partidir. 1965 seçimlerinde Herut Partisi ile Liberal Parti birleşerek Gahal Blokunu oluşturdu. 1973 seçimlerinde Gahal Blokuna La’am ve Özgür Merkez gibi partilerin katılmasıyla Likud Partisi ortaya çıktı (Serbest, 2005: 233-234). Likud partisi diğer sağ partilerle kıyaslandığında daha ılımlı olduğu söylenebilir. Likud Partisi şiddet eylemlerine son verilerek müzakere edilebileceğine inanmaktadır (Serbest, 2005: 236).

Milli Birlik Partisi (MBP) ise aşırı sağ partidir. 1999 seçimlerinde Dini Siyonizm’i benimseyen Moledet, Tekuma ve Herut Partilerinin birleşmesiyle kurulmuştur. Lideri Rehavam Ze’evi’dir. İsrail topraklarının Yahudilere ait olduğunu savunmuşlardır. 1999 yılında ilk kez seçimlere katılan partinin bu seçimlerde sandalye sayısı 4 iken, İsrail Beytenu isimli partiyle birleşmesinden sonra 2003 seçimlerinde sandalye sayısı 8 olmuştur. 2006 yılında İsrail Beytenu seçimlere tek başına girme kararı alınca MBP, seçimlere Ulusal Dindar Parti (UDP) ile girme kararı aldı ve Knesset’te toplam 9 sandalye kazanmıştır. 2008 yılında MBP-UDP ittifakı sona ermiş, 2009 seçimlerinde bu ittifaka katılan Yahudi Evi adı altında yeniden birleştiler. Ancak yaşanan fikir ayrılıkları nedeniyle Milli Birlik Partisi Ya’akov Dov Katz liderliğinde yeniden kurulmuştur (Ulutaş, vd., 2012: 128-129).

İsrail'i Yahudi ve demokratik bir devlet olarak tanımlayan MBP, aynı zamanda İsrail'in Yahudi ve Siyonist niteliğinin sonsuza dek devam ettirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Parti, İsrail'in Yahudi Devleti olma niteliğini tehlikeye düşürecek bir siyasal oluşumun engellenmesi için Knesset'te dini niteliğin artırılması gerektiğini savunmaktadır. Politikaların güvenlik bağlamında ele alınması gerektiğini savunan MBP'ye göre, Ürdün Nehri ve Akdeniz arasında kalan bölgede yani vaat edilmiş topraklarda, İsrail dışında hiçbir devletin egemen olmasına izin verilemez (Ulutaş, vd., 2012: 129-130). MBP, 1967 sınırlarının İsrail'in liderliğinde çizilmesi gerektiğini savunur. Batı Şeria ve Ürdün'ün batısının İsrail toprağı olduğunu kabul eden MBP, bu topraklarda bir Filistin Devleti'nin kurulamayacağını ifade etmiştir. Parti İsrail topraklarının Yahudilere ait olduğunu ve bu toprakların Tevrat kaynaklı olduğunu savunmaktadır. Siyonizm hedeflerinin gerçekleştirilmesi, MBP'nin temel davasıdır (Ulutaş, vd., 2012: 132).

Ulusal Dindar Parti diğer adıyla Mafdal, 1956 yılında iki dindar siyasal partinin birleşmesiyle kurulmuş olup aşırı sağcı ve Dini Siyonizm'i benimseyen bir partidir. UDP'ni oluşturan bu dindar partilerden birincisi, 1902 yılında kurulan ve lideri Rabii Reines olan Mizrahi partisi iken ikincisi 1922'de kurulan Hapoel HaMizrahi'dir (Ulutaş, vd., 2012: 135). Litvanya'nın Vilna kentinde kurulan Mizrahinin parti programında dini eğitimin teşviki, Yahudi geleneklerinin ve Şabat yasaklarının korunması gerektiği ifade edilmiştir. Parti programı dini ve milli bir partinin temellerini atmış oldu. Filistin'e yerleşim yerleri konusunda anlaşmazlıklar çıkınca 1912 yılında Agudat Yisrael kurulmuştur (Yılmaz, 2011: 25-26).

Mafdal'ın fikirleri radikal olmamasına rağmen İsrail topraklarının bütünlüğü ile ilgili Arapların önemsenmemesi gerektiği konusunda radikaldi. Parti, 1942 yılında David Ben Gurion tarafından ortaya atılan Biltmore Planı'na (bağımsız bir Yahudi devleti kurulmasını öngören plan) destek verdiler. 1949 yılında itibaren parti İsrail'in bağımsızlığına giden yolda Mapai ile ortak bir politika çizmeye başladı (Yılmaz, 2001: 47).

1992 yılına kadar bütün koalisyonlar da varlığını devam ettirmeyi başaran UDP, İsrail'in iç ve dış politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur. UDP'nin parti programı, Yahudiliğin temel esasları üzerinde modern bir İsrail Devleti kurma fikrine

dayanmaktadır. UDP, kendini laik devlette Tevrat'ın bekçisi olarak görmektedir. UDP, İsrail topraklarının Yahudilere Tanrı tarafından verildiğine inanmıştır. UDP, inandığı değerler doğrultusunda İsrail Devletinin sınırlarının Ürdün Nehri ve Akdeniz arasında kalan bölge olduğunu ifade etmiştir. İsrail'in bu topraklarından bir karışının dahi alınamayacağını savunmuştur. Bölgede bir Filistin Devletinin kurulmasına karşı çıkan UDP, Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan Araplar ile müzakere masasına oturulabileceğini ve İsrail gözetiminde bir özerk yönetimin kurulabileceğini savunmuştur. UDP'ye göre Filistin sorunu ancak askeri güç ile çözüme kavuşabilir. İsrail sınırları konusunda UDP, "Tevrat'ın teminatıyla, İsrail toprakları İsrail halkına aittir ve onun hakkıdır" fikrini savunmuştur. Bu fikirler doğrultusunda Kudüs'ün İsrail'in ebedi başkenti olduğunu savunmuştur (Ulutaş, vd., 2012: 139-149). Partinin iktidar ortağı olduğu dönemlerde, Din İşleri Bakanlığı, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı gibi kurumlarda etkin olmaya çalışması ve bu kurumlara kendi yetiştirdiği hahamların atanmasına yönelik çabaları partinin dini karakterini kanıtlar niteliktedir. İsrail topraklarının bütünlüğünü savunan parti, bu doğrultuda 1967 savaşının öncesindeki sınırlara çekilme ve yerleşim yerlerinin boşaltılması kararlarına tepki vermiştir. UDP, 1974 yılında örgütlenen Gush Emunim hareketine destek vermiştir. 1980 yılından itibaren sınırlar ve yerleşim yeri konusunda parti içinde ideolojik farklılıklar yaşanması oy kaybına yol açmıştır. Knesset'te hemen hemen her seçimde 10-12 milletvekili ile temsil edilirken 1981 seçimlerinde milletvekili sayısı 6'ya düşmüştür (Ulutaş, vd., 2012: 135-137).

Kendisini merkezde tanımlamış bir siyasal parti olan Kadima (İleri) 2005 yılında Likud'dan ayrılarak Ariel Şaron tarafından kurulmuştur. Ariel Şaron, 2004 yılında Likud lideri iken Batı Şeria ve Gazze'deki Yahudi yerleşim yerlerinin Filistinli nüfusunun artmasından dolayı boşaltılması gerektiğini iddia etmiştir. Kadima, İsrail'in bir Yahudi devleti olduğunu iddia etmekle birlikte iki devletli bir çözüme sıcak bakmıştır. Kadima aynı zamanda İsrail toprakları üzerindeki hakka sadece Yahudilerin sahip olabileceğini iddia etmektedir. Parti Yahudilerin güvende olabilmesi için ülkede Yahudi nüfusunun çoğunluğunun sağlanmasından yanadır (Ulutaş, vd., 2012: 83-94).

1967 Savaşı'ndan sonra İsrail'in topraklarını genişletmesi en çok dini Siyonistleri memnun etmiştir. Agudat Israel'in ruhani lideri Habad Hasidim'in

Rabbesi Menahem Mendel Scheneershon, toprak kazanımı sonrasındaki dönemi Mesihî Dönem olarak tanımlamıştır. Bazıları da bu başarıyı ‘Mesih’in gelişi ve kurtuluşun başlangıcı’ şeklinde değerlendirme yapmıştır (Tüzem, 2019: 36).

İsrail seçim sistemi, küçük siyasal partilere oy oranları ile ters orantılı olarak bazı avantajlar sağlamaktadır. 1981 seçimlerinden sonra İsrail siyasal hayatında baskın olan iki parti Likud ve İşçi Partileri toplamda % 74 gibi bir oy oranına sahip olmuşlardır. İki büyük partinin baskın olduğu görülse de koalisyon hükümetlerinin kurulabilmesi için küçük siyasal partilere ihtiyaç duyulmuştur. 1984 yılından itibaren İsrail’de radikal sağ iyice belirginleşmeye başlamıştır. 1990 yılında Yitzhak Shamir hükümeti kurmak için İsrail ve Filistinliler arasındaki bir uzlaşmayı kabul etmeyen Tehiya (Rönesans), Tzomet (Kavşak), Moledet (Anavatan) gibi partilerin desteğine ihtiyaç duymuştur. 1990 seçimlerinde radikal sağ yükselişini sürdürmüştür. Shamir önemli bakanlıkları elinde tutmayı başarsa da dış politika ve savunma politikalarını, Batı Şeria’yı ilhak edip burada yerleşim yeri kurmak isteyen radikal sağcılara bırakmak zorunda kaldı (Yılmaz, 2001: 30-31).

4.3.RADİKAL DİNCİ PARTİLER

İsrail’de radikal dinci partilere Haredi partiler de denilmektedir. Bu partilerin önde gelen özelliği, Siyonist ideolojiyi benimsememeleridir. Bu partilerden Meimad, Siyonist partilerle işbirliğine sıcak bakarken, Yahadut Hatorah ve Şas ise Siyonistlerle işbirliğine kesinlikle yanaşmamaktadır (Serbest, 2005: 238). Burada Haredilerin temel ideolojilerinden bahsetmek yerinde olacaktır.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve birçok ülkede muhafazakâr-milliyetçi partilerin iktidara gelmesi ile birlikte İsrail’de sol görüşlü ekonomik ve politik söylemlerin yerini sağ görüşlü ve radikal dinci partiler almıştır. İsrail’de en tutucu grup olan Harediler, Siyonist fikirleri Mesih’ten önce kurulacak bir Yahudi Devleti’ne karşı olmalarından dolayı reddetmektedirler. Harediler, dini inançlarını Hz. Musa döneminden bugüne kadar doğru bir şekilde uyguladıklarını ve laik Yahudi yaşamına karşı olduklarını beyan etmektedirler (politikaakademisi.org, E.T. 3.11.2019).

Haredilerin yükselişinde heder denilen Yahudi okulları önemli bir yer tutmaktadır. Heder denilen okullarda sadece erkekler eğitim alabilir. Sadece Talmud

ve Halakha eğitimi verildiği için öğrenciler laik dünyadan izole edilmişlerdir. İsrail’de Harediler vergiden ve askerlikten muaftırlar. Harediler muafiyet durumlarını; ‘Yahudilerin ve İsrail Yahudi devletinin bekasının kendilerinin Talmudcu çalışmalara verdikleri desteğin fazileti sayesinde sağlaması’ iddiasıyla meşru göstermeye çalışmaktadırlar. Haredilerin desteği sayesinde İsrail Tanrı’nın desteğini alacaktır ve bu sayede girdiği tüm savaşları kazanacaktır (Shahak ve Mezvinsky, 2014: 77-81). 2012 yılı itibariyle İsrail’de ilkokula giden öğrencilerin % 47’si Haredi veya Arap’tır. Bu oran her yıl laik eğitim veren okullara göre % 39 artış göstermektedir (politikaakademisi.org, E.T. 3.11.2019).

Kendilerinden olmayan herkesi dışlayan Harediler, Beit Shemesh olaylarında bir kadın gazeteciyi kıyafetinden dolayı taciz etmişlerdir. İnandıkları değerleri toplumun her alanında uygulamaya çalışmaktadırlar. Kadınlar, Yahudiler için kutsal kabul edilen Ağlama Duvarı’nın sadece % 25’lik kısmında ibadet edebilirler. Burada kadınların yüksek sesle dua ve Tevrat okumalarına izin verilmemektedir. Bu durum Harediler ve sekülerler arasında sık sık çatışmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Harediler, David Ben Gurion tarafından çıkarılan yasa ile askerlikten muaf tutulmuştur. Ancak 2007 yılından itibaren Şahar Projesi ile 22-27 yaş aralığında olan Haredilerin 2 yıl süreyle askere alınmasına karar verilmiştir (Hasanov, 2014: 64-65).

1988 yılında Mafdal’dan kopanlar, daha ılımlı politikalar izleyen Meimad’ı kurdular (Serbest, 2005: 238). Agudat Israel ve Poalei Agudat Israel partileri ise Tevrat Dini Cephesi adı altında 1955, 1959 ve 1973 seçimlerine birlikte girdiler. Poalei Agudat Israel, 1988 seçimlerinden sonra siyaset sahnesinden silindikten sonra Agudat Israel ve Degel Hatorah birleşerek Yahadut Hatorah (Birleşik Tevrat Yahudiliği-BTY) ile 1992 seçimlerine katıldılar. BTY ise, 1992 yılında Degel HaTorah ve Agudat Yisrael ile birleşerek kurulan radikal dinci bir partidir. BTY, dindar gençlerin erkeklerin askere alınmasına karşı çıkmaktadır. Kadınların askere çağrılmasına da tepki göstermektedir. Yahudi bayramlarında ve Cumartesi günlerinde ticari faaliyetlerin yasaklanması gerektiğini, Yahudiliğin İsrail toplumunu birleştirici bir unsur olduğunu ve din kurallarının hukuk sistemi içinde daha fazla yer alması gerektiğini savunmaktadır (Ulutaş, vd., 2012: 125-127). Knesset içinde gücü artmaktadır. 1992 seçimlerinde 4 milletvekili çıkaran parti, 17 Eylül 2019 tarihinde yapılan genel seçimler sonucunda 7 milletvekili çıkarmıştır (www.aa.com.tr, E.T.

3.11.2019). 1984 yılında haham Ovadia Yosef tarafından Şas Partisi (Tevrat Koruyucuları) kuruldu (Serbest, 2005: 239). Haredi olan Şas Partisinin tabanını Seferad ve Mizrahi Yahudiler oluşturmaktadır. Aşkenazlar tarafından hor görülen Mizrahi ve Seferadların haklarını korumak amacıyla kurulmuştur. Partinin temel ideolojisi, eski ihtişamlı günlere kavuşmak ve Sefaradlara yönelik düzenli ekonomik ve sosyal ayrımcılığı önlemek' şeklinde belirtilmiştir (Hasanov, 2015: 1).

Şas partisinin seçimlerdeki başarısı ile etkinliği de artmaktadır. Şas Partisi 17 sandalye kazanarak 1999 seçimlerinde zirveye ulaşmıştır. 17 Eylül 2019 seçimlerinde ise, 9 sandalye kazanmıştır. İsrail siyasi sisteminin parçalı yapısı, diğer partilere nazaran daha küçük olan Şas Partisini kilit bir parti konumuna getirmektedir. Şas partisi sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle yoksul kesimlerin oyunu almaktadır. Koalisyona katılırken sivil toplum kuruluşlarına yardım sözü alması, partinin tabanını güçlendirmektedir. Sağcı ve dinci bir parti olarak tanımlanan Şas Partisi, bütün kurumlarda Yahudi kimliğinin güçlü bir şekilde vücut bulmasını savunmaktadır. Parti, Yahudi yerleşimlerinin Batı Şeria'da kurulmasına devam edilmesini savunmaktadır ve Kudüs'ün geleceği ile ilgili müzakerelere katılmayı reddetmektedir. Yosef, Hamas'a karşı sert bir tutum takınılması gerektiğini savunmaktadır ve bu yüzden Gazze Şeridi'ne düzenlenen operasyonları doğru bulmaktadır (Ulutaş, vd., 2012: 120-122).

İsrail'de seçim sistemi, bazen büyük partilerin küçülmesine bazen küçük partilerin büyümesine neden olmaktadır. İşçi ve Likud Partileri temel tartışmalı meselelerde anlaşma sağlayamadığı için sadece 1983, 1986 ve 2000 yıllarında kurulan hükümetlerde aynı çatı altında bir araya gelmiştir. İsrail'de kurulan diğer koalisyon hükümetlerine en az bir dindar parti ortak olmuştur. İsrail'de dindarların sürekli iktidar olması ile ilgili olarak şu sözler dile getirilmektedir: "Burada seçimler kimin iktidara geleceğini değil, kimin dindarların ortağı olacağını belirler." (Yılmaz, 2001: 43).

5. İSRAİL DIŞ POLİTİKASININ TEMEL BELİRLEYİCİLERİ

İsrail, yayılmacı bir dış politika stratejisi çerçevesinde hareket etmektedir. Bu yüzden realist ideoloji açısından analiz etmek gerekir. İsrail devletinin yayılmacı ve saldırgan politikaları, Tevrat'ta bahsedilen toprakları ilhak edene kadar devam edecektir. Ancak bu yayılmacı politika Vladimir Jabotinsky'nin "Büyük İsrail"

devletini kurmak için geliştirdiği Demir Duvar Stratejisine dayanarak gerçekleştirilecektir. Bu strateji 5 temel ilkeye dayanmaktaydı. Bunlar;

1. Demir Duvar stratejisi; iktidarın her zaman Yahudilerin elinde olması, İsrail'in de militarist bir yapıya sahip olması gerektiği düşüncesidir. İsrail'in çevresinde Arap Devletler olduğu için onların saldırılarına karşı dayanmak zorundaydı.

2. Uzlaşmazlık; Araplar Yahudilerin düşmanı olduğu için hiçbir zaman uzlaşma yapılmamalıdır.

3. Büyük İsrail'de her zaman Yahudilerin çoğunluğu sağlanmalıdır. Yerli halk göçe zorlanmalı ya da etnik kıyım yapılmalıdır.

4. Toprağın işgali ve yerleşimcilik; Arap topraklarının işgal edilerek bu toprakların Yahudileştirilmesini ifade etmektedir.

5. Büyük Devletler ile ittifak; Büyük İsrail devletinin kuruluğu ve devamının sağlanması için büyük devletler ile uzlaşa içinde bir dış politika stratejisi yürütmek ve aynı zamanda uluslararası meşruiyetini sağlamlaştırmayı ifade eder.

Bu beş temel ilke, ancak birlikte uygulandığı zaman bir anlam ifade eder ve hedefe ulaşılabilir. Bu beş ilke günümüz İsrail dış politikasının temel özellikleridir (Muminov, 2013: 99-100).

İsrail dış politikasında Jabotinsky'nin fikirlerinin büyük bir rolü vardır. Jabotinsky'nin Demir Duvar (Biz ve Araplar) makalesi ilk olarak 4 Kasım 1923 yılında Rusça olarak yayımlandı. 26 Kasım 1937 yılında The Jewish Herald gazetesinde İngilizce (The Iron Wall We and Arabs) olarak yayımlandı. Demir Duvar, Filistin'de Yahudi ve Arapların ilişkilerinin nasıl olacağı üzerine kurulu bir stratejidir. Jabotinsky bu makalesinde Araplarla gönüllü anlaşmanın mümkün olmadığını ve Arapların Filistin'de Yahudi çoğunluğunu kabul etmediklerini dile getirmiştir. Jabotinsky, Filistin'den Arapları sürmenin tek yolunun Britanya'nın desteğiyle Demir Duvar'ın inşa edilmesi olduğunu savunmuştur. Ona göre; Yahudilerin hakimiyeti, yerli halkın kıramayacağı Demir Duvar'ın savunma gücü altında devam edebilirdi. Sağ kanat Revizyonist-Siyonizmin öncüsü olan Jabotinsky, Yahudi Devleti'nin Ürdün Nehri'nin iki yakasında kurulmasına dair düşüncesi ve bu Filistin sınırları içinde Yahudilerin bağımsızlığının ilan edilmesine dair fikirleri sebebiyle diğer Siyonistlerden ayrılırdı (Muminov, 2013: 62-90). Revizyonist

görüşün lideri Jabotinsky, Tevrat'ta tanımlanmış vaat edilmiş topraklara karşı çıkacak Arapları, İngilizleri ve Filistinlileri düşman ilan etmiştir. Bunun için bir Yahudi Devleti kurmanın yolunun özgürlük savaşı mahiyetinde yapılacak bir gerilla savaşı ile mümkün olabileceğini savunmuştur (Balpınar, 2012: 33).

İsrail, kendisini dünyadaki tüm Yahudilerin tek temsilcisi olarak gören bir Yahudi Devletidir. Bu yüzden diasporadaki bütün Yahudilerin özgürce İsrail topraklarına yerleşme ve göç hakkı vardır. İsrail bu politikalarla, İsrail ordusu, ekonomik kalkınma ve büyüme için gerekli olan insan unsurunu sağlamak istemektedir. Aynı zamanda İsrail, Yahudi kimliğini muhafaza altına almak istemektedir (Efegil, 2013: 54). İsrail dış politikası sıfır toplamı oyun modeline ve realist teoriye göre işlemektedir. Yahudi yöneticiler, uluslararası ilişkilerde yalnızlaştırıldığını, coğrafi anlamda Arap ülkelerinin tehdidi ile yüz yüze olduğunu sık sık ifade etmektedirler. İsrail dış politikası güvenlik politikalarına kurban edilmektedir. İsrail'in militarist eksenli tutumu, küresel Yahudiliğin evi olması anlayışına dayanmaktadır. İsrail, Siyonizm'in hedeflerini gerçekleştirmek adına ülkeye Yahudi göçlerini desteklemektedir. İsrail dış politikasının temel ödevi, kendilerini tehdit eden Arap devletleriyle savaşmak, İsrail'in varlığını devam ettirmek ve Yahudilerin sayısını artırmak veya mutlak çoğunluğunu koruma altına almaktır (Efegil, 2013: 57-58).

İsrail dış politikasında bir diğer önemli unsur, İsrail'in uluslararası kabul görmesidir. Yani İsrail burada kendisinin egemen devlet olarak kabul edilmesini, Arap ülkelerinin ambargosunun kaldırılması ve boykot yerine işbirliğinin benimsenmesini istemektedir (Efegil, 2013: 58).

İsrail'de güvenlik politikaları ilk olarak İran, Irak, Ürdün, Mısır, Türkiye, Suriye gibi devletleri tehdit olarak algılayıp güvenlik politikalarını da bu doğrultuda şekillendirmiştir. Günümüzde Ortadoğu'da faaliyet gösteren çeşitli terör örgütleri İsrailli yöneticilerin öncelikli ilgi alanlarındandır (Çiçekçi, 2018: 3).

İsrail'in en önemli endişeleri, İran'ın nükleer silahlanması ve bölgede etkinlik sağlamaya çalışması ve Körfez ülkelerinin silahlanma yarışıdır. Suriye'deki iç savaş ortamı ve IŞİD ve Hizbullah gibi terör örgütlerinin bölgede faaliyet göstermesi ve İran'ın kazananı belli olmayacak bu savaşa müdahil olması İsrail'in yararına olarak yorumlanabilir. Çünkü İran, dış politikasını Suriye- Hizbullah-IŞİD hattına

endeksledikçe İran güç kaybedecektir. Ancak İran'ın büyük güçlerle yapacağı nükleer antlaşmalar neticesinde karlı çıkması İsrail nezdinde endişe yaratabilir (Çiçekçi, 2018:4).

Türkiye-İsrail ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve Türkiye, İsrail için doğrudan bir tehdit oluşturan ülke konumunda bulunmamıştır. Türkiye, İsrail için bölgedeki Müslüman devletlere ilişkisinde aracılık eden bir ülkedir. Ancak Mavi Marmara Krizi, 2009 Davos Krizi gibi olaylar neticesinde iki ülke arası ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Türkiye'nin Hamas, El-Fetih ve Mısır ile olan yakınlığı İsrail'de rahatsızlık yaratmış olsa da Türkiye, İsrail için doğrudan bir tehdit olarak algılanmamaktadır (Çiçekçi, 2018: 5-6).

Arap ülkelerinin lideri olarak görülen Mısır'ın, 1979 yılında İsrail ile imzaladığı Camp David Antlaşması sonrasında İsrail'i tanıması, Arap birliğinin çöküşü olarak algılanmıştır. Enver Sedat tarafından imzalanan bu antlaşmanın Mısır halkı tarafından sorgulanmasına izin verilmemiştir. Bu durum 2011 yılında Müslüman kardeşlerin iktidarı ele geçirmesine kadar sürmüştür. Müslüman Kardeşlerin temsilcisi olan ve Mısır'ın ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin, Sisi tarafından devrilmesiyle İsrail rahat bir nefes almıştır. Çünkü Camp David Antlaşması artık sorgulanmayacaktı (Çiçekçi, 2018: 7-8).

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali ve sonrasında Saddam rejiminin yıkılması İsrail'in lehine yorumlanabilir. İsrail için en büyük tehdit, Irak'ın elinde bulundurduğu nükleer silahlardır. İran-Irak savaşı yaşanırken İsrail'in Irak'taki nükleer santrale saldırıda bulunması buna kanıt olarak gösterilebilir. ABD, Saddam sonrası dağıtılan Irak ordusunu yeniden yapılandırmıştır. Bu sebepten dolayı Irak, İsrail tarafından tehdit olarak algılanmamaktadır. Ancak, İran'ın Bağdat üzerindeki nüfuzunun artması İsrail'i endişelendirmeye başlamıştır (Çiçekçi, 2018: 8-9).

Suriye'de 2011 yılında patlak veren Arap Baharı sürecinde İsrail'in tek endişesi ise, Esad'ın sahip olduğu kimyasal silahlar ve bu silahların terör örgütlerinin eline geçmesi ihtimalidir. 1973 yılında yapılan Yom Kippur Savaşı sonrasında Golan Tepelerini İsrail'e kaptıran Suriye yaşadığı iç savaş sebebiyle artık Golan Tepelerini geri talep edemeyecek duruma gelmiştir (Çiçekçi, 2018: 9-10).

Ürdün ise, İsrail ile sınırı olan bir ülkedir. Ürdün'de yaşayan Filistinli nüfusu İsrail açısından önemli bir konudur. Bu yüzden Ürdün'de yaşanacak her siyasi

istikrarsızlık İsrail'i doğrudan tehdit etmektedir. İsrail tehdit durumunda Amman yönetimine yardım etmekten çekinmeyecektir (Çiçekçi, 2018: 10).

İsrail'in politikalarını belirleyen devlet dışı aktörlerin başında Hizbullah gelmektedir. Hizbullah, İran İslam Devrimi sonrasında ortaya çıkan bir terör örgütüdür. Hizbullah, Suriye iç savaşında rejim safında savaşmaktadır. İsrail'i tehdit eden asıl mesele ise Hizbullah'ın, İsrail'in tüm coğrafyasını yok edecek sayıda uzun menzilli füzeye sahip olmasıdır. IŞİD ise Irak ve Suriye'de yapılanmış bir terör örgütü olduğu için İsrail için doğrudan bir tehdit olarak algılanmamaktadır (Çiçekçi, 2018: 11-14).

İsrail, hiçbir zaman resmi bir ittifaka katılmadı. Bir bölgesel örgüte, ittifak, blok ya da pakta üye olmayan birkaç devletten biridir. Modern dünya siyasetini şekillendiren güçler açısından İsrail, Yahudi kurtuluş hareketinin ulusal ifadesidir (Brecher, 2019:751).

Lübnan Savaşı esnasında İsrail dış politikasında realizmin yeri ile ilgili Yehoshafat Harkabi ve Israel Eldad arasında bir tartışma yaşanmıştır. Realizm solcu figür Harkabi tarafından kabul edilirken, sağcı Eldad tarafından reddedilmiştir. Oysa, Batı siyasal kültüründe realizm, genel olarak sağcılar tarafından savunulurken solcular tarafından reddedilir. Tarihsel olarak İsrail saği realizmden daha romantiktir, muhafazakârlıktan daha devrimcidir. İsrail'in siyasi solu revizyonist sağdan daha idealist değildi. Ama David Ben Gurion aşamalı olarak Marksist dogmadan vazgeçti ve siyasi realizmin ilkelerini benimsedi. 1937 yılında diplomatik duruşunu belirlerken açıkça sosyalizmi reddetti. Onun, Sovyetler Birliğine ve Arap dünyasına yönelik tavrı sınıf meselesinden tamamen ayrıldı. Gurion'a göre; 1960'lı yıllarda İsrail'in güvenlik doktrini, bağımsız ve caydırıcı güç fikrine dayanırdı ve bu stratejinin Arapları caydırıcı bir safha olduğu kanaatindeydi. 1934 yılında tanışan Ben Gurion ve Jabotinsky bir noktada anlaştılar. İsrail ve Arap dünyası arasındaki ilişkiler caydırmaya dayalı olmalıydı. Her ikisi de genelde Arap dünyasının, özelde Filistinlilerin İsrail'in varlığını kabul etmediğini bilirlerdi (Navon, 2011: 3-6).

İsrail dış politikası incelenirken, Yahudi tarihinin ne ifade ettiği de dikkate alınmalıdır. Oldukça uzun bir süre egemen bir siyasi otoriteye sahip olamayan Yahudi Tarihi, devletlerarası ilişkiler konusundaki çalışmaları desteklememektedir. Fakat Yahudi topluluklar ve örgütler bazen uluslararası etkileşimlerde bulunmuştur.

Bu nedenle Yahudilerin geçmiş uygulamaları İsrail dış politikası için bir model olarak hizmet edebilir. Ama genel olarak bir Yahudi devletinin uluslararası arenada nasıl davranması gerektiği konusunda tarihsel olarak söylenebilecek gereken çok az şey vardır. Yaşanan tarihsel süreç neticesinde, Yahudi halkının çoğunun diaspora'da yaşıyor olması, Yahudi devletinin yurtdışındaki Yahudilerle ilgilenme zorunluluğunu doğurmuştur. Bu İsrail'in diasporadaki Yahudi toplulukların çıkarlarına karşı duyarlılığa yol açmıştır. Diaspora çıkarlarına duyarlılık genellikle politika oluşturma sürecine katılanlar tarafından kabul edilmektedir. Ama bu hassasiyetin operasyonel sonucu sorgulanmaktadır. Diaspora, toplulukların refahını göz önünde bulundurmaya yönelik beyanlar, çoğu zaman somut bir olayı yansıtmak yerine, Yahudilerin dayanışma fikrine hizmet etmektedir. Ancak Yahudilik konusunda yeni nesil yöneticilerin ilahi seleflerinden daha az bilgiye sahip oldukları ve onların seleflerinin vatan dışında yaşayan Yahudilerle yoğun dayanışma duygularından yoksun oldukları dile getirilmektedir. İsrail doğumlu siyasetçilerin kültürü, geleneksel eğitime maruz kalmadıkça yurtdışında doğan İsraillilere göre daha zayıf kalmaktadır. İsrail siyasi elitlerinin genç üyeleri Yahudi medeniyetinin hazineleri hakkında yeterince bilgi sahibi değillerdir. Zayıflayan bu entelektüel yapıya rağmen Yahudi kavramının davranışsal yönü hala politika yapımını büyük ölçüde etkilemektedir (Inbar, 1990, 165-180).

6. İSRAİL'İN DIŞ POLİTİKASINDA DİN FAKTÖRÜ

Şiddet üzerine kurulu bir din olan Yahudilik, Yahudilerin düşmanlarına yönelik gerçekleştirdiği korkunç şiddet olayları içinde doğup gelişmiştir. Yahudilerin ezeli düşmanı olan Amelikilerle yapılacak olan savaş öncesinde Peygamber Samuel'in Kral Saul'e aktardıkları daha dehşet vericidir (Adam, 2004: 61).

İsrail'in Tanrısı şöyle buyurmaktadır: “ ... Şimdi git, Ameliki vur ve onların herşeyini tamamen yok et, onları esirgeme; erkekten kadına, çocuktan emzikte olana, öküzden koyuna, deveden eşeğe kadar hepsini öldür!” (Birinci Samuel, 15: 3).

Görüldüğü gibi Tanrı burada kadınları, çocukları ve bitkileri hedef göstererek, Yahudilerin düşmanlarına karşı terör uygulaması gerektiğini ifade etmektedir. Hatta bu şiddet, vaat edilmiş kutsal topraklarda Yahudi olmayanların varlığı durumunda daha korkunç bir hal almaktadır (Adam, 2004: 62).

Ancak Allahın RABBİN miras olarak vermekte olduğu bu kavmların şehirlerinden nefes alan kimseyi sağ bırakmayacaksın; fakat onları, Hittileri, ve Hivileri, ve Yebusileri, Allahın Rabbin sana emrettiği gibi tamamen yok edeceksin... (Tesniye, 20: 16-17).

Bu alıntının kutsal gördükleri toprakları işgalci Araplardan kurtarmak amacıyla Yahudilerin günümüzde gerçekleştirdiği terör eylemlerinin dini daynağını teşkil ettiği söylenebilir (Adam, 2004: 62).

Kurulmasından hemen sonra Arap ülkeleri ile savaşmaya başlayan İsrail'in dış politikası varlığını korumak ve devam ettirme stratejilerine dayanmaktadır. Yukarıdaki başlıklarda anlatıldığı gibi İsrail'de hem iç hem de dış politikada Yahudilik sembolleri ve değerleri belirleyici rol oynamaktadır. İsrail'in bekasını devam ettirmek için Filistin'i merkezi konumda görmektedir. Bu tutumun düşünsel kaynağını ise, Siyonizm fikri oluşturmaktadır. Siyonizm, Yahudilerin asimile edilmesi, aşağılanması ve daha vahimi olan holokost ve pogromlar neticesinde yok olmaktan kurtulabilmesinin tek yolunu bir Yahudi Devleti'nin kurulmasında görmüştür. Siyonistler için esas olan, Yahudilere kutsal ve güvenli bir yurt bulmaktır. Tevrat doğrultusunda hareket eden Yahudiler seçilmiş halk olduklarını ve Filistin topraklarının sadece Yahudilere ait olduğunu öne sürerek politika belirlemektedir (Balpınar, 2012: 9-18).

İsrail'in varlığını devam ettirmek için attığı adımlardan bir tanesi de yerleşim yeri sorunudur. Filistinli Araplar, yaşadığı yerlerden edilerek ötekileştirilmeye maruz kalmışlardır. Bu da iki toplumun birbirinden uzaklaşmasına neden olmuş ve çatışmaya zemin hazırlamıştır. İsrail'in güvenlik politikasının değişmez unsurları ise; Filistinli Arapların kendi içinde olan çatışmalarına zemin hazırlamak, kendi güvenlerini kazanmalarına engel olmak ve birliklerinin bozulmasını sağlamak olmuştur (Balpınar, 2012: 497-500).

İsrail'in dış politika analizinin yapılabilmesi için devletin içyapısında yer alan değişik aktörlerin politikanın oluşum sürecini nasıl etkilediklerinin incelenmesi gerekmektedir. Devletin dış politikası, siyasal sistem ve hükümetin yapısı, liderlerin algılamaları ve görüşleri ile çıkar gruplarının karşılıklı etkileşimi çerçevesinde oluşturulmaktadır. Liderlerin dış dünyayı algılama şekilleri, siyasal partiler, başbakan, parlamento, İsrail Savunma Kuvvetleri, toplumdaki sosyal gruplar ve menfaat grupları dış politikanın belirlenmesinde görece olarak değişik seviyelerde pay sahibidirler. İsrail'de ulusal kimlik oluşumunu ve dolayısıyla liderlerin fikir yapıları ile dünyaya bakış açılarını ve algılamalarını birbirleriyle ilişkili fakat farklı unsurlar etkilemiştir. Bu unsurlardan en önemlileri, kültürel ve tarihi bir altyapıya sahip olan Yahudi kimliği (ulus bilinci ve dini aidiyet), milliyetçilik (Siyonizm) ve 2.

Dünya Savaşı'ndaki Yahudi soykırımıdır. Bunların incelenmesi İsrail devletinin kuruluşunda ulus inşasının nasıl gerçekleştirildiğinin anlaşılmasını kolaylaştırmakta, liderlerin dış dünyaya verdikleri tepkileri açıklamaktadır. Bu unsurlardan Yahudi soykırımı tarihte yaşanan acı olaylara ve Yahudi ulusunun savunmasızlığına, Siyonizm yaşanan acıların geride bırakılarak mücadele eden ve varlığını koruyan bir Yahudi ulusuna vurgu yapmıştır... Siyonist hareket Yahudilerin Filistin'deki tarihsel geçmişi ve içinde bulundukları dönem arasında bağ kurarak Filistin'de yeniden bir devlet kurmayı amaç edinmiş; Yahudi dini ve Filistin'e atfedilen önemle birlikte Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasına yönelik çalışmalar yapmıştır. (Ağdemir, 2014: 54-55).

Yahudilerin düşünce merkezinde yalnız bir ulus oldukları, dünyanın Yahudiler ve Yahudi olmayanlar şeklinde iki kutba ayrıldığı ve Yahudi olmayanların Yahudilere saldırgan bir tutum sergilemesi vardır. Sonuç olarak 'Yahudi'nin dostu Yahudi'dir' şeklinde bir anlayış benimsenmiştir. İsrail Devleti'nin kurucu lideri ve ilk Başbakanı David Ben Gurion bu konu ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: 'İsrail birçok ulusun dostluğunu kazanmasına rağmen unutmayın ki, din, dil, köken ve kültür olarak kendi kendini yöneten, yakınlarının olmadığı tek ülkedir... Bizim sahip olduğumuz tek daimi yakınımız Yahudi halkıdır.' (Ağdemir, 2014: 56).

6.1. 1948 ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI VE DİN

Arap-İsrail çatışmalarının ayak sesleri Filistin'in 1917 yılında Britanya tarafından işgalinden hemen sonra başlamıştır. Bu süreç, 1947'de BM'nin Filistin'i iki devlete ayırma kararı almasına kadar devam etmiştir. Bu çatışmaların milli duygular eşlik eder ve hangisinin baskın olduğu belli değildir. Filistin'de toplumlar arası çatışmaların başlamasından hemen önce iki önemli gelişme meydana gelmişti. Bunlardan ilki, Britanya hükümetinin Yahudi halkı için Filistin'de bir yurt vaat ettiği ve Arapları ulusal yurt konusundaki Siyonist arzuların siyasi olarak sağlanabileceğine ikna ettiği belge olan ve Kasım 1917'de imzalanan Balfour Deklarasyonuydu. İkinci gelişme ise, 1920'de toplumlar arası kargaşanın patlak vermesiydi. 1917-1947 yılları arasında bölgede ikisi dini özellik gösteren üç tane büyük şiddet dalgasına tanıklık edildi. 1920'li yılların başlarında meydana gelen ilk şiddet dalgası kışkırtıcı söylemler merkezi bir rol oynadı. Bu söylemler Yahudiler ve Siyonistler arasında bir fark göremedi. Yahudiler, komünizm ve Batı medeniyeti değerlerini ithal etmekle suçlandılar. İkinci şiddet dalgasını tetikleyen etken diniydi. 1928 yılında Yahudilerin en kutsal günü olan kefaret gününde Yom-Kippur'da başladı. İbadet yerlerinde ve dini açıdan önemli günlerde şiddet, çatışmanın dini

karakterini ortaya koydu. Filistin toplumunun lideri Kudüs Müftüsüydu. Müftü, mücadeleye dini bir nitelik kazandırdı ve Yüksek Müslüman Konseyinin kurulmasına liderlik etti (Fox ve Sandler, 2010: 138).

Geleneksel İslam'da Filistin'in dini önemi belirsizdir. Ama modern İslamcılar, Filistin'e özel bir kutsallık vermeyi tercih etmişlerdir. Filistin'in kutsallık kaynağını Kudüs şehri teşkil etmektedir. Bu şehir, ilk Müslümanların dualarını etmek için kibleye döndüğü yerdir. Al-Aksa Camii'nin kubbesi 688-691 yıllarında inşa edilmiştir. İslam geleneğine göre inşa edilen camii, Hz. Muhammed'in miraca yükseldiği yerde inşa edilmiştir. Peygamberin hayatına Kudüs'ün girmesi Kudüs'ün kıymetini yükseltmiştir (Fox ve Sandler, 2010: 139).

Britanya hükümeti, Mayıs 1939'da Beyaz Kitap'ı yayınladı. Beyaz Kitap'ta 10 yıl içinde bağımsız Filistin'in kurulacağına dair bir söz verilmişti, Beyaz Kitap gelecek beş yıl içerisindeki Yahudi göçünü ve Yahudilerin toprak satın almalarını sınırlandırdı. Her iki tarafda Beyaz Kitabın diğerine daha uzlaşmacı davrandığı için reddetti. Beyaz Kitabın siyasi etkileri, 1939 sonbaharında İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle rafa kalktı. Holokost'a tanıklık eden İkinci Dünya Savaş'ı, uluslararası toplumun soruna çözüm bulmak için Yahudilere bir yurt bulma arayışına girmesine neden oldu. 1942 yılında Siyonistler, Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasını talep eden programı kabul ettiler. 1945 yılında Yahudi isyanının patlak vermesi, Filistin sorununun BM nezdinde çözülmesi gerektiği fikrini güçlendirmiştir (Fox ve Sandler, 2010: 142).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri de Ortadoğu'da yaşanan çatışmalara müdahil oldu. Üç milyondan fazla Yahudi'nin yaşadığı Amerika zaman zaman Arap-Yahudi çatışmaları ile ilgilenmekten geri kalmamıştır. Ancak ABD, daha çok petrol ve stratejik menfaatleri açısından mesele ile ilgilenmiştir. Suudi Arabistan, Arap ülkeleri arasında Filistin meselesi konusunda en çok uğraşan devlettir. ABD Başkanı Roosevelt, Kral Suud'a Arapların aleyhine herhangi bir adımda bulunmayacaklarını bildirmiştir. Ancak Roosevelt'den sonra başkan olan Truman Filistin konusunda çok da bilgili olmadığı için kongre üyeleri, hahamlar, diplomatlar kendi fikirleri doğrultusunda Başkan Truman'ı yönlendirmişlerdir. Avrupa'daki Yahudi mülteciler sorunu sebebiyle Başkan Truman Filistin meselesinin içine sürüklenmiştir. 1945 yılında Başkan Truman, Avrupa'daki Yahudilerin

durumunu araştırması için Earl Harrison’u görevlendirmişti. Harrison, en az yüz bin Yahudi’nin Filistin’e yerleştirilmesi gerektiğini rapor etti. Truman, bu konuyu İngiltere Başbakanı Atlee’ye bildirdi, ancak İngiltere, Filistin’in ekonomik kaynaklarının bu kadar mültecinin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalacağını belirterek bu teklifi reddetti. Truman’ın teklifi Arap ülkelerince de tepki ile karşılandı. Amerika’nın meseleye müdahil olmasıyla birlikte 1945 yılının son aylarından itibaren Yahudi saldırıları İngiltere’ye yönelik olmaya başladı. ABD ve İngiltere uzlaşmaya çalıştılar. Çeşitli raporlar sunuldu. Bu raporlardan bir tanesi de Morrison Planıydı. Bu plana göre; Filistin Arap Devleti, Yahudi Devleti ve İngiltere’ye ait bir merkezi yönetim olmak üzere üç kısma ayrılmıştı. Ancak bu planı Yahudiler ve Araplar reddetti. 27 Ocak tarihinde başlayıp 13 Şubat günü biten İkinci Londra Konferansında Araplar ve Yahudiler ilk defa karşı karşıya geldiler. Ancak her iki tarafta kendilerine yapılan teklifleri kabul etmediler. Sonuç olarak İngiltere, 18 Şubat 1947 yılında Filistin meselesini Birleşmiş Milletlere götürme kararı aldı (Armaoğlu, 2017: 70-90).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 28 Nisan 1947’de toplanarak Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi’ni kurdular. Komite 29 Kasım 1947 tarihinde, Filistin’in Arap Devleti, Yahudi Devleti ve Kudüs Bölgesi olmak üzere üçe bölünmesine karar verdi. Arap ve Yahudi Devletleri arasında ekonomik birlik kurulmasına ve Kudüs şehrinin Birleşmiş Milletler nezdinde koruma altına alınmasına karar verdi (Armaoğlu, 2017: 90-93).

Filistin’de iki devlet kurulmasını isteyen BM’in 29 Kasım 1947 tarihli Genel Kurul kararı, Arap-İsrail çatışmasını devletlerarası hale dönüştürecek bir adımdı. Bu dönüşüm, bölgenin devletlerarası sisteme geçişi ile başlamıştır. 1946 yılının sonlarına kadar Filistin’i çevreleyen tüm ülkeler egemenliğini kazanmıştır. Sonraki yıllarda buyeni devletlerin egemenliğini koruması Ortadoğu siyasetinin temel özelliği olmuştur (Fox ve Sandler, 2010: 142-143).

Genel Kurul’un taksim kararından hemen sonra İngiltere kuvvetleri hemen çekilmeye başladı. Araplar, kendilerine verilen toprakları ele geçirmek için harekete geçtiler ve 1948 Arap-İsrail savaşları 1947 yılının sonlarında başlamış oldu. Şiddetli çatışmalar sonucunda çok sayıda Arap ve Yahudi hayatını kaybetmiştir. 1948 yılı Nisan ayında Yahudilerin Arap köyü Deir Yasin’de yaptığı katliamı, Araplar Yahudi

yerleşimi olan Kfar Etzion'da Yahudileri öldürerek karşılıksız bırakmadılar. Stratejik önemi dolayısıyla Hayfa için de Yahudiler ile Araplar karşı karşıya geldiler ancak Araplar çekilmek zorunda kaldı. 14 Mayıs tarihi itibarıyla Yahudiler, Taberiye, Safed, Samakh, Hayfa ve Yafa şehirlerini ele geçirmişlerdi. Filistin'de İngiliz mandası yönetimi 14 Mayıs 1948 tarihinde son buldu. Manda yönetiminin son bulmasından birkaç saat sonra Yahudi Milli Konseyi tarafından İsrail Devleti'nin kurulduğu açıklandı. Bu açıklamadan hemen sonra, Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak kuvvetleri Filistin'e girmeye başladı (Armaoğlu, 2017: 95-99). Savaşta Ürdün dışında diğer Arap ülkelerinin kuvvetleri eğitimsizdi. Arap Devletleri'nin savaşa farklı amaçlarla girmeleri ve başarılı strateji oluşturmamaları sonucu yenilgi kaçınılmaz olmuştur. Yahudiler bu savaşı Bağımsızlık Savaşı olarak nitelendirirken, Araplar ise, bu savaşa 'Kıyım' demiştir (Süer ve Atmaca, bt.).

Siyonistlerin yayılmacı hedefleri 1948 Savaşını bitirmek için toplanan BM'in araya girmesiyle son bulmuştur. Ancak David Ben Gurion halkından 'Fırat'tan Nil'e kadar tüm anavatanı özgürlüğe kavuşturana kadar savaşı meslek edinmelerini' istemiştir (Tutu, 2015: 87).

1948-1967 arası dönem Arap-İsrail çatışmalarında devletlerarası dönem olarak tanımlanabilir. İsrail'i çevreleyen Arap devletlerinin çoğunda askeri seçkinler, geleneksel dini eski rejimin temsilcisi olarak gördüler. Örneğin, Mısırlı yöneticiler Müslümanlar Kardeşler gibi dini radikal örgütlerle başlangıçta işbirliği yaparken, sonra onları kontrol etmeye çalıştılar. Asıl amaçları onları dağıtmak değil, reformist bir yöne çekmekti. Suriye ve Irak'taki sosyalist Baas partileri, ülkelerinde refahın yeniden dağıtılması ve toplumlarını modernize etmek için dini devlet kontrolü altına aldılar. Çatışmanın ilk yirmi yılında Arap devletleri ve İsrail arasındaki krizlerde din, önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, Arap milliyetçiliği Arap dünyasında yayılmaya başladı. Mısır kökenli olan bu ideoloji Cemal Abdülnasır tarafından ortaya atılmıştır. Bu yıllarda yaşanan çatışma, devlet olarak İsrail'in varlığına karşı ulusal direniş niteliğindeydi. Arap milliyetçiliği Süveyş Savaşı sonrasında güçlendi ve 1960'larda zirveye ulaştı. Bu yıllarda İslami kimliğin gölgede kalmasının bir diğer nedeni, Soğuk Savaş'ın Ortadoğu'ya yayılmasıdır. Ortadoğu'da Sovyetlerin etkisinin artması dinin statüsünü etkiledi. Yükselen devrimci ruhun yanı sıra sosyalizm ve ulusalcılık gibi ideolojiler laik bir karakter taşıyordu (Fox ve Sandler, 2010: 143-144).

İsrail Devleti'nin kurulduğu 1948 yılından 1967 yılına kadar iktidar ortağı dinci Siyonistler ılımlı politikalar sergilemeye çalışmıştır. Bu ılımlı tutumlarını Tevrat'ın Tesniye kitabının Bab 2. ve 5. ayetinde geçen 'Onları kışkırtmayın' ifadesine dayandırmışlardır (Şami, 2002: 95). Siyonizm ve Holokost, İsrail devletinin siyasi tarihinin olduğu kadar dış politika kararlarının anlaşılmasında da önemli rol almaktadır. Toprağa bağlılık tutumu, İsrail'in kurucu elitleri tarafından ortaya atılan ve İsrail'in bölge ülkeleriyle münasebetlerini belirleyen temel unsurdur. Topraksal bağlılık algılaması Eretz İsrail kavramı üzerinden açıklanabilir. Eretz İsrail kavramı Tanrı'nın Yahudilere Hz. İbrahim aracılığıyla vermeyi vaat ettiği toprakları ifade etmektedir (Bulut, 2018: 341). Tevrat'ta Eretz İsrail (İsrail'e Dönüş) ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmış olsa da en kapsamlısı Çıkış Kitabında şu şekilde anlatılmıştır: "Ve Kızıldenizden Filistilerin denizine kadar, ve Çölden Irmağa kadar sana hudut koyacağım; çünkü memleketin ahalisini sizin elinize vereceğim; ve onları kendi önünden kovacaksınız." (Çıkış, 23: 31). Yani Eretz İsrail'in sınırları Kızıldeniz Akdeniz ve Fırat arasındaki bölgeye denk gelmektedir (Bulut, 2018: 341).

İsrail'de 1945-1956 arası dönemde iktidara iki dindar parti (Mizrahi ve Mafdal) ortak olmuştur. Bu partiler, devletin kurucu partisi olan Mapai'den dinsel alanda aldıkları imtiyazlar dolayısıyla dış politika, ekonomi ve ulusal güvenlik politikalarına Mapai'e destek vermiştir. Mafdal'ın İşçi Partisi ile dış politika konusunda anlaşmazlık yaşamasının nedeni, 1960'lı yıllarda parti içerisindeki hiziplerin geliştirdiği Mesihçi Milliyetçilik anlayışıdır. Mafdal, Mapai'nin dış politika kararlarına sağ ve radikal eğilimden ziyade daha ılımlı bir etkiye bulunmuştur. Hatta Mafdal, ABD'ne bağımlı küçük bir devletin fazla bir seçeneğinin olmadığını farkında olmasıyla Mapai'den daha realistti. Mafdal'ın Mesihçi beklenti ve realist tutum arasında yaşadığı çatışma gelecekte partinin dış politika kararlarını etkileyecekti. Mafdal'ın dış politikaya etkisi iki şekilde ele alınabilir. Birincisi, Mafdal, Mapai'nin tutumu, siyasi davranışları ve iç politikalarından etkilenmektedir. İkincisi, partinin farklı çıkarlara sahip olmasıdır. Mafdal, bazen Mapai liderliğine boyun eğerken bazen de bağımsız bir duruş sergileyen dini eksenli bir parti olarak hareket etmiştir (Yılmaz, 2001: 51-52).

1948 Arap-İsrail savaşı başlamadan önce 9 Nisan 1948 tarihinde sonradan İsrail Başbakanlığı yapacak olan Menahem Begin'in emri ile Kudüs yakınlarında

bulunan Dier Yasin’de 254 kadın ve çocuk katledildi. Katliamı gerçekleştiren yer altı örgütleri Haganah’dan ayrılan Irgun ve Stern adlı terör örgütleriydi. Eşi benzeri görülmemiş bu vahşeti sağ olarak kurtulan bir kadın şu şekilde anlatmıştır.

Bir askerin 9 aylık hamile olan kızımı yakaladığını gördüm. Makineli tüfeğini önce çenesine doğrulttu, sonra içindeki tüm mermileri kızımın üzerine boşalttı. Hepsi birer kasaba dönüşmüşlerdi. Daha sonra bir bıçak çıkardı ve kızımın karnını yarıp bebeğini dışarı çıkardı (www.dunyabulteni.net, E.T. 13.11.2019).

Bu olaydan sonra başbakanlık yapacak olan M. Begin bu kanlı terör eylemi ile ilgili şu sözleri dile getirmiştir: ‘Eğer Deir Yassin olmasaydı, İsrail Devleti de olmazdı.’ Israel Eldad ise: ‘Deir Yassin olmasaydı, bugün İsrail toprakları üzerinde hala yarım milyon Arap yaşıyor olacaktı. Tabi İsrail Devleti de olmayacaktı.’ demiştir. İsrail yönetimi, 1980 yılında yaptığı katliamdan gurur duyar gibi Deir Yasin’deki cadde ve sokaklara cani teröristlerin adını vermiştir. Etnik temizlik niteliğindeki benzer katliamlar İsrail’in kurulduğu yıllardan beri devam etmiştir (www.dunyabulteni.net, E.T. 13.11.2019).

1949 yılından itibaren David Ben Gurion, koalisyon hükümetlerinde ılımlı, dindar ve aşırı sağcıların desteğini sağlamak amacıyla partisinin siyasi yelpazesini her zaman merkeze yakın tutmuştur. Vazgeçilemez bir ortak olan Mafdal bu dönemde dini ve kültürel alanda birçok imtiyazlar elde etmiştir. Parti hahambaşılık, din işleri konseyi ve dini eğitim kurumlarına kendi yetiştirdiği adamları atayarak yönetim elitini ele geçirdi. Ekonomik olarak Mizrahi Bankası ve Mizrahi Yapı Şirketi gibi kurumları açtı (Yılmaz, 2001: 52-53).

İsrail’in dış politikası, İsrail devleti kurulduğundan itibaren David Ben Gurion tarafından tehdit algılamaları ve soykırım temel alınarak oluşturulmuştur. Ben Gurion, Arap devletlerinin tehditlerini Demir Duvar stratejisiyle uyumlu bir şekilde misilleme yaparak ve güç kullanarak önlemeye çalışmıştır. Moshe Dayan’da tıpkı Gurion gibi Demir Duvar stratejisinin sıkı bir takipçisiydi. Dayan, 1953-1958 yılları arasında genelkurmay başkanlığı, 1967 Savaşı esnasında Savunma Bakanlığı görevini ifa etmiştir. Dayan bu görevler sayesinde Araplara yönelik söz konusu politikaların uygulayıcısı olmuştur. Arapların Yahudi düşmanı ve Yahudileri ortadan kaldırmayı amaçlayan bir unsur olarak tanımlanmasının İsrail’in dış politikasında önemli etkileri olmuştur. Bu yüzden Yahudilerin varlığının devam ettirilmesi için Araplarla askeri bir mücadelenin gerekli olduğu fikri savunulmuştur. Kitle imha

silahları konusu ise, Yahudi varlığını tehdit eden unsurlardan bir tanesidir (Ağdemir, 2014: 67). Ariel Sharon'a göre:

1980'lerdeki savunma politikamızın bir hedefi de karşımızda yer alan devletlerin nükleer silah elde etmelerinin engellenmesi olmuştur. İsrail kendisine karşı yürütülen mücadelede nükleer silahların da yer almasını kabul edemez. Bu durum bizim için terör dengesi ile ilgili değil, varoluşumuzla ilgili bir konudur. Dolayısıyla böyle bir tehdidi ilk ortaya çıktığı andan itibaren önlemek zorundayız (Ağdemir, 2014: 68).

İsrail Devleti 1948 yılında kurulduğundan beri birçok dış politika kararı ile yüz yüze gelmiştir. Bunlardan en önemlileri Kudüs'ün statüsü sorunu ve İsrail'in nihai sınırları ile ilgili olan meselelerdir. Sağ ve sol kanattan olan bütün laik partiler, Kudüs'ün İsrail egemenliği altına alınmasını savunurken, dindar eğilimli Agudat Yisrael, kutsal şehir Kudüs üzerinde İsrail egemenliğine karşı çıkmıştır. 11 Aralık 1949 yılında Kudüs'ün yeni kurulan İsrail Devleti'nin başkenti olduğu kabul edildi. Mizrahi mensubu Moshe Shapira Kudüs'ün başkent ilan edilmesiyle ilgili şunları dile getirmiştir: “Bizim için Kudüs'ün olmadığı bir İsrail, bir uzvu eksik bir devlettir. 1947'de Kudüs'süz bir İsrail'i kabul ettiğimiz doğrudur; ancak biz sadece durumu düzeltmek için çıkacak bir fırsatı bekliyorduk.” (Yılmaz, 2001: 55-56).

6.2. 1967 ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI VE DİN

1967 Savaşı tipik bir savaştı, ancak bu savaş etkilerinin kapsamı ve ölçeği nedeniyle Ortadoğu için bir dönüm noktası oldu. Cezayir'in Bağımsızlık Savaşı'ndan beri giderek daha militarist ve mücadeleciler olan Mısır, Yemen'de kral yandaşlarına karşı cumhuriyet darbesini destekleyerek çıkan iç savaşta bataklığa saplandı. Suriye ve İsrail arasında uzun süredir devam eden anlaşmazlıklar, son zamanlarda savaş deklarasyonlarından, bombalama ve hava saldırıları gibi askeri harekâta kadar bir anda gerginliğe yol açmıştı. İki ülke arasındaki bu çatışma, üç sebepten körükleniyordu. Birincisi su politikasıdır. İsrail, stratejik öneme sahip bir bölgenin gelişmesine katkıda bulunmak için Negev Çölüne kadar Güney'de bir boru hattı inşa ederek suyu yönlendirmeye karar vermişti. Ancak Suriye, suyun İsrail topraklarına girmeden önce yönünü değiştirerek bu projeyi engellemeye çalıştı. İkincisi Suriye'nin, İsrail topraklarına sık sık baskın yapan Filistinli gerillalara destek vermesidir. Üçüncüsü ise, İsrail'in 1948 yılında önce Suriye tarafından kontrol edilen daha sonra silahsızlandırılan bu ülkenin 1923 uluslararası sınırların batısındaki

alanların statüsünü değiştirmeyi hedefleyen revizyonist tutumudur (Macharias, 2017: 2).

1948 yılından sonraki dönemlerde ortaya çıkan İsrail-Filistin çatışmalarının odak noktasında Fedaiyun adında bir yapılanma bulunmaktadır. Fedayinler İsrail topraklarına Suriye toprakları üzerinden gerilla faaliyetlerinde bulunmaktaydılar. İsrail, kendi ülkesine sızmaların önlenmesi için Arap ülkelerine yönelik bir harekâtı gerekli görmüştür (Balpınar, 2012: 76).

İsrail'e yönelik Arap tehdidi İsrail'de milli birlik hükümetinin kurulmasını zorunlu hale getirmişti. İsrail'de koalisyon hükümetleri savaş öncesinde en çok "savaşı önce başlatmak-bekleyip uluslararası destek toplamak" gibi iki seçeneği tartışıyorlardı. İlk seçenek, karşı tarafın saldırısının beklenilmeden hemen bir baskının düzenlenmesi gerektiği savunuldu. İkinci seçenek ise, büyük devletlerin desteğini almak için baskının geciktirilmesini ifade etmektedir. Mafdal, Mapai, Mapam ve Bağımsız Liberaller, ikinci seçeneğe daha sıcak baktılar. Ancak Mafdal İsrail'in saldırgan tutumdan kaçınması gerektiğini dile getirdi. Mafdal lideri Mose Shapira, savaşı erteleme otoritesine sahip olan kişi olarak David Ben Gurion'u gördüğü için onu kurulacak Milli Birlik Hükümetinin lideri olarak gördü. Ben Gurion Rafi partisini kurduğu için bu teklifi reddetti. Bunun üzerine erken saldırı taraftarı olan Moshe Dayan Savunma Bakanlığı'na getirildi. Mafdal hem mevcut hükümeti düşürerek içinde Rafi'nin de bulunduğu bir Milli Birlik Hükümeti kurmak istedi hem de 'kabine savaş lehine karar vermediği takdirde istifa edebilecekleri' şeklinde tehdit etti. Bu durum rasyonel davranış ile açıklanmayacak derecede karmaşıktır. Savaş kararının alındığı 4 Haziran günü Shapira, David Ben Gurion'un "Kendi taraflarında olan ve tıpkı Sina Seferberliği sırasında olduğu gibi kollarını açarak düşmana karşı çıkan bir müttefik buluncaya kadar" güç kullanılmasına karşı çıkma politikasını desteklediğini ifade etti. Michael Bracher Mafdal liderinin savaş öncesindeki tutumunu şu şekilde analiz etmiştir:

Mayıs'ın son günlerinde Shapira, milli birlik hükümetine vesile olan ve Dayan'ın savunma bakanı olmasını sağlayan iç siyasi krizde kilit figürdü. Bu iç siyasi dönüşüm sırasında Shapira, üst düzey siyaset yapıcıydı; fakat savaş ya da kabullenme konusundaki stratejik karara özel bir etki yapmaya çalışmadı (Yılmaz, 2001: 58-61).

Burada Bracher, Mafdal'ın savaşın öncesinde ve sırasındaki hedeflerinin daha çok hükümetin şekillenmesi üzerinde olduğunu düşünmektedir (Yılmaz, 2001: 61).

1967 Arap-İsrail savaşının çıkmasını en çok Araplar istemiştir, ancak ilk saldırının İsrail tarafından yapılmasının uygun olacağını düşünmüşlerdir. Arapların istedikleri gerçekleşmiştir. Fakat saldırının ilk gününden itibaren Araplar, büyük bir güç kaybetmiştir. Mısır devlet başkanı Nasır'ın 1948 ve 1956 yıllarında yapılan savaşlar neticesinde kaybedilen prestijin yeniden elde edilmesi konusunda kararlı olması, Sovyet Rusya'nın 1956 yılından beri Arapları silahlandırması sonucunda savaşın galibi kendilerinin olacağı konusunda emin olmaları ve Vietnam savaşından dolayı ABD'nin İsrail'in yanında yer alamayacağı fikri Arapların 1967 Savaşı'nın çıkmasını istemelerinin sebepleri arasında gösterilebilir. Altı gün savaşları olarak da bilinen Arap-İsrail Savaşı'nın ilk kıvılcımları 1966 yılının sonlarındaki İsrail-Suriye gerginliklerine dayanır. 1966 yılında Baas Partisi'nin sol kanadı iktidarı ele geçirdi. Baasçılar, Nasır'ı İsrail'e yumuşak davranmakla suçluyordu. Ekim 1966 yılından itibaren Fedayinler, İsrail topraklarına Suriye'den saldırılar düzenlemeye başladılar. İsrail-Suriye ilişkileri iyiden iyiye gerginleşmişti. İsrail için asıl hedef ise Mısır'dı. 16 Mayıs 1966 tarihinde Mısır, hem Sina'ya hem de Şarm El-Şeyh'e asker gönderdi. Mısır, Sina'ya asker sokmakla İsrail'e karşı doğrudan müdahale olanağını elde etmiş oldu. Aynı zamanda Şarm El-Şeyh'e asker göndermesiyle İsrail'in Kızıldeniz'e çıkış noktası olan Tiran Boğazı'nı kontrol altına almıştı. Mısır'ın bu harekâtı sonrası İsrail-Mısır ilişkileri iyice gerildi. Sovyetler ve Araplar, İsrail'in ilk olarak Sina'dan saldırıya başlayacaklarını tahmin etmişlerdi, ancak İsrail saldırısını Mısır üzerinden Batı'ya yapmıştır. İsrail 5 Haziran 1967 tarihinde, Mısır, Ürdün ve Suriye havaalanlarına saldırı düzenlemişti. Savaşın sonunda Araplar büyük bir yenilgiyle yüzleştiler. İsrail bu zafer sonrasında Gazze, bütün Sina Yarımadası ve Tiran Boğazı'nı ele geçirmişti. Ürdün'ün elinde bulunan Doğu Kudüs de yine İsrail'in eline geçmişti. Yaklaşık 2000 yıl sonra İsrail, Kudüs'ü ele geçirmeyi başarmıştı. Sovyetler bu meseleyi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK)'na taşıdı. BMGK, 22 Kasım 1967 tarihinde 242 sayılı kararı kabul etti. Karar, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi gerektiği, bölgedeki her devletin egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığının sağlanmasını ve her devletin güvenli ve tanınmış sınırlar içinde yaşama hakkının olduğunu öngörmekteydi. Kararın üçüncü maddesinde ise,

taraflar arasında teması sağlayacak özel bir temsilci tayin edileceği belirtilmekteydi (Armaoğlu, 2015: 626-635).

İsrail, 242 sayılı kararı, güvenli ve tanınmış sınırlar etrafında barışın sağlanması şartıyla kabul etti. Suriye'nin saldırgan tutumu, ABD'nin desteği ve Golan Tepelerinin iade edilmemesi için yapılan iç baskılar nedeniyle İsrail, Ekim 1968 tarihinde Golan Tepelerine yerleşim yeri kurmaya karar verdi (Yavuz, 2016: 373-374).

İsrail işgal ettiği topraklardan çekilme çağrısı yapan ABD, 9 Aralık 1969 tarihinde bir plan ortaya attı. Dışişleri Bakanı Roger tarafından hazırlanan Plan, A Planı ve B Planı'ndan oluşmaktaydı. A Planı, "İsrail ve Mısır arasındaki uluslararası sınıra geri dönüşü" içerirken B Planı, "242 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı çerçevesinde müzakerelere başlanması" yönündeki kararı içermektedir. İsrail her iki planı da önce reddetti, ancak 1970'li yıllarda bazı çekincelerle Roger B Planı'nı kabul etmiştir. Knesset'te Gahal'ın 6, İşçi Partisinin 17 üyesinin yanısıra 12 Mafdal üyesinden 10 üyesi Roger B Planı lehine karar verdi (Yılmaz, 2001: 78-79). Mafdal bu konuda pozisyonunu şu şekilde ifade etmiştir:

Planlarını ve inançlarını İsrail'in Tevrat'ına dayandıran Mafdal, anavatanın özellikle de Judea ve Samaria'nın (Batı Şeria) herhangi bir parçası üzerindeki ödümleri kabul edilemez, bizim neslimizin büyük fedakarlıklarla ve bütün bir ulusun yaşamlarını kaybederek elde ettiği ve Tanrı'nın vaat ettiği parça üzerinde uzlaşma yapamaz (Yılmaz, 2001: 79).

Bu savaş sonrasında Arap ülkeleri artık İsrail'in ortadan kaldırılmasını değil, kaybedilmiş toprakların geri alınmasını amaç edinmeye başladılar. 29 Ağustos-3 Eylül 1967 tarihleri arasında yapılan Hartum Zirvesi'nde Arapları, İsrail'e yönelik üç temel politikayı kabul etti. Bu politikalar; İsrail'i tanımamak, bu ülke ile işbirliğinin ve müzakerenin kabul edilmemesidir. 4 Haziran 1967 tarihinde Irak, Suudi Arabistan, Libya, Cezayir, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Abu Dabi, Mısır, İsrail'e yardım eden ve herhangi bir Arap Devleti'ne saldıran devletlere yönelik petrol ambargosu yapılacağını ilan etti. Mısır, İsrail'in hava saldırılarına ABD ve İngiltere'nin yardım ettiği gerekçesiyle bu iki ülkeye petrol sevkiyatını durdurdu. Cezayir, Mısır, Sudan, Suriye, Yemen, Tunus ABD ve İngiltere ile diplomatik münasebetlerini kestiler (Armaoğlu, 2017: 254-257).

1967 Savaşı'nın en önemli sonuçları arasında Filistinli Mülteciler Meselesi ve Kudüs Meselesi sayılabilir. Savaş sonucunda mülteci sayısı 350.000-400.000 civarında artış göstermiştir. Savaş sonucunda İsrail Kudüs'ü tamamen ele geçirip denetimi altına almak için birçok uygulamayı hayata geçirmiştir. BM İsrail'in savaş yoluyla kazandığı topraklardan geri çekilmesine dair çeşitli kararlar almasına rağmen İsrail, bu topraklardan çekilmeyi reddetmiştir (Aras, 2010: 18-19).

1967 Savaşı, tarihteki en kısa savaşlardan biriydi. Ancak sonuçları süresi ile ters orantılıydı. Kuşkusuz bölgenin stratejik görünümünde ve özellikle de İsrail'in güvenlik algılamasında tehditleri ortadan kaldıran ve yenilerini yaratan, aynı zamanda Arap ve İsrail toplumlarında köktencilığe ve aşırılığa yol açan önemli değişiklikler getirdi. Savaş, hem yerel hem de uluslararası düzeyde bölgede uzun dönemli kazananları belirleyen, bu konuda ABD ve İsrail'i öne çıkaran belirleyici bir alandı. 1967 Savaşı, karşılıklı güvensizlik ortamının bir başka kaynağını oluşturdu. Kronolojik olarak savaşın kalıcı sonuçlarına bakıldığında İsrail'in, Filistin üzerindeki askeri ve siyasi üstünlüğü, bir Filistin Devleti'nin kurulamaması, İsrail'in nükleer caydırıcılığı, ABD'nin koşulsuz desteği, Golan Tepelerinin ve Batı Şeria'nın jeostratejik faydalarının ele geçirilmesi sayılabilir. İşgal altında kalan bölgelerdeki Yahudi yerleşimleri İsrail siyasetini ve barış sürecini hala etkilemeye devam etmektedir (Macharias, 2017:8-9).

1967 savaşından sonra İsrail'de sosyokültürel bir değişiklik yaşandı. Savaş kazanalar laik devletin silahlı güçleri olsa da Siyonist milliyetçiliğin gizlediği dini eğilimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırladı. "Altı Gün Savaşı İsrailcilikten Museviliğe geçiş oldu..." (Kepel, 1992: 191-192).

Dini Siyonizm'in öncüsü olan Rabbi Kook'un oğlu Rabbi Zvi Yehuda Kook, babası İsrail Devleti kurulmadan 13 yıl önce öldüğü için babasının fikirlerini açıklama gereksinimi duymuştur. Yehuda Kook'a göre Siyonistler her ne kadar dinden uzak olsalar da onlar, kurtarıcı mesihçiliğin taşıyıcılarıydılar ve İsrail yüce isteğin bir aracıydı. Yehuda Kook, savaş öncesinde verdiği bir vaazında şunları dile getirmiştir: 'Benim Topraklarımı böldüler.' Evet doğru. Hebron'umuz nerede? Onu unutacak mıyız? Şekem ve Eriha'mız nerede? Neredeler? Onları terkedebilir miyiz? Tüm Maverai-ürdün bizimdir. Her karışık İsrail topraklarına aittir. Bir milimetresinden bile vazgeçmeye hakkımız var mı?' Yaklaşık olarak üç hafta sonra

belirtilen bu topraklar laik Siyonist ordu tarafından ele geçirilmiştir. Laik ordu bilmeden Vaat edilmiş Toprakları ele geçirerek yüce isteğin uygulayıcısı olmuştur (Kepel, 1992: 193).

Yahudileri kritik zamanlarda harekete geçirebilmek için liderler istisnai bir toplum söylemini kullanmıştır. Bu söylemin 1967 Savaşının kazanılmasında önemli katkısı vardır. Ben Gurion'un bu konudaki ifadeleri şöyledir: 'Yok edilme tehdidinden kaynaklanan yalnızlık duygusu zaferimizin gizli kalmış yanlarından birisidir ve bunu gelecekteki kararlarımızda kullanmak üzere hafızalarımıza kazınmalıdır.' Yahudiler arasında yaygın bir söylem olan kimseye güvenmeme konusunda Ariel Sharon ise şu ifadeleri dile getirmiştir: 'hepimiz bilmeliyiz ki, kaderimizi başkalarının ellerine emanet edemeyiz.' (Ağdemir, 2014: 58-59). Menahem Begin, Diasporada Yahudilerin çektiği acılardan ve Yahudi soykırımından etkilenen bir liderdir. Begin'e göre Yahudi ulusunun varlığı sorgulanmamalıdır. Varolma hakkı, Yahudilere Tanrı tarafından verilmiştir. Bu hakkın bedeli, Yahudilerin tarih boyunca yaşadığı acılardır. Bu tutum Begin'in dış politika kararlarına yansımıştır. Yeni bir Yahudi soykırımının yaşanmasını engellemek için 1981 yılında Irak'ın Nükleer Santralini bombalama emrini vermiştir. Begin bombalamadan sonra şunları dile getirmiştir:

Halkımızı korumak için özel bir nedenimiz var: bir buçuk milyon Yahudi evladı Cyclon B adı verilen gazla zehirlenerek öldürülmüştür. Zehirler arasında fark yoktur. Radyasyon da bir zehirdir...İki, üç veya en çok dört yıl içinde Saddam Hüseyin üç, dört veya beş bomba üretecek. Böyle korkutucu bir tehlike karşısında ne yapabiliriz? Hiçbir şey. O zaman, bu ülke ve bu halk soykırımın ardından yok olacaktı. Yahudi halkının tarihinde başka bir soykırım daha yaşanacaktı. Bir daha asla. Bir daha asla (Ağdemir, 2014: 63).

İsrail'de dini ve milli kimlik bir bütün olarak kabul edildiği için kritik dönemlerde dine başvurulmuştur. 1967 Savaşında kazanılan zafer sonrasında Yahudilerin dini temele dayalı tarihi iddiaları kuvvetlenmiştir (Aktaş, 2017: 37).

1967 Savaşından sonra Mafdal içinde hizipler ortaya çıkmıştır. Zevulun Hammer ve Yehuda Ben Meir tarafından Tze'irim hareketi kuruldu. Yönetim ve ordu kademelerine hareket içindeki gençleri yerleştirmek Tze'irim hareketinin temel amacı oldu. Bu dönemde ortaya çıkan bir diğer milliyetçi akım Mier Kahane tarafından 1971 yılında kurulan Kach Partisi olmuştur. Kahane, Mesih'in gelişini hızlandırmak için Yahuda ve Samiriye'de yerleşim yerleri kurmak istemiştir ve

Yahudileri Araplar aleyhine kışkırtmıştır. Kahane, 1984-1988 döneminde Knesset'e girmiş, ancak ırkçı söylemleri nedeniyle yasaklanmıştır. 1990 yılında da suikasta uğramıştır. Büyük İsrail düşüncesini savunan bir diğer örgüt ise, HaTenu'a Lema'an Eretz Yisrael Hasheleima (Büyük İsrail Toprağı Hareketi)'dir. Sonraki yıllarda Gush Emunim'in ilk adımını oluşturacak hareket, 1967 Savaşı sonrasında elde edilen toprakların korunması ve Filistinlilerin elinde olan toprakların İsrail Devleti'nin yönetiminde olması gerektiğini savunmuştur (Tüzem, 2019: 36).

İsrail'de dindar Yahudilerin desteğini alan ve Gush Emunim ile birçok ortak noktada birleşen Lubovitcher hahamı Schneerson, koalisyon hükümetlerinden dini eğitim ile ilgili çeşitli imtiyazlar elde etmişti. 1967 savaşında ölümüne kadar haham, elde edilen topraklardan İsrail'in çekilmesine kesinlikle karşıydı. İsrail'e bu toprakları elinde tutması halinde ilahi yardım sözü verdi. Haham, İşçi Partisini ılımlı bulduğu için daha çok Likud veya dindar partilere destek vermiştir. Hahama göre Ariel Sharon en favori siyasetçiydi. Sharon halk önünde hahamı överdi ve haham öldüğünde Knesset'te dokunaklı bir konuşma dahi yapmıştır (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 130).

İsrail'in yerleşim yeri politikası 1967 Savaşının sonlarından 1974 yılına kadar Savunma Bakanı Moshe Dayan tarafından belirlenmiştir. Rabin, Peres, ve Netanyahu Yahudi yerleşim yerlerinin boşaltılmasına karşı çıkan başbakanlardır. Bu durum Gush Emunim'in ülke siyasetini belirlediğinin kanıtıdır (Eker, 2005: 36). Dönemin Savunma Bakanı Moshe Dayan 10 Ağustos 1967 tarihinde Jerusalem Post'ta verdiği bir demecinde şu ifadeleri kullanmıştır: 'Bizler Tevrat'a sahipsek, bizler kendimizi Tevrat'ın halkı olarak görüyorsak, Tevrat'ta vaad edilen bütün topraklara sahip olmak zorundayız.' (Garaudy, 1996: 16).

Haham Shmaryahu Arieli, 1967 savaşının metafizik bir dönüşüm olduğunu, İsrail'in savaşlarının bu kutsal toprakları şeytani güçlerin egemenliğinden ilahi olana dönüştürdüğünü ve artık bu sayede Mesih'in gelişinin yaklaştığını ifade etmiştir (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 133).

6.3. YOM KİPPUR SAVAŞI VE SONRASINDA DİN

1967 Savaşı'ndan sonra barış görüşmeleri, İsrail'in kazandıklarından vazgeçmemesi ve Arapların 1967 Savaşı'ndan yenik çıkmış olmaları gibi sebeplerden dolayı olumlu sonuçlanmamıştır. İlerde yaşanacak olan büyük savaşın

ilk adımı Mısır Devlet Başkan'ı Nasır'ın, büyük devletlerin ilgisini bu bölgeye çekmek ve bu sayede Sovyetlerin silah desteğini almak için başlattığı, Mart 1969-Ağustos 1970 tarihleri arasında yaşanan Yıpratma Savaşı olmuştur. Bu savaş, 8 Ağustosta yapılan bir ateşkes ile sona ermiş olsa da Mısır'ın, İsrail'e karşı saldırı niyeti devam etmekteydi (Süer ve Atmaca, bt: 46).

1973 Savaşını diğer Arap-İsrail Savaşlarından ayıran nokta, Arapların kaybettikleri toprakları geri almak için savaşmalarıdır. Bu savaşta Arapların amacı, Mısır'ın İsrail'e ağır kayıplar verdirmesi ve İsrail'i yok etmek değildi (Armaoğlu, 2015: 638). 6 Ekim 1973 tarihinde ilk saldırıyı Araplar yaptı. İsrail, ilk saldırıyı Arapların yapacaklarına ve aynı zamanda Müslümanlar için kutsal olan Ramazan ayında ve Yahudiler için kefareet günü olarak bilinen Yom Kippur'da böyle bir savaş başlatacaklarına ihtimal vermiyordu. Bu yüzden bu savaşa Yom Kippur veya Ramazan Savaşı da denilmektedir. Yahudilerin en kutsal günü olarak bilinen Yom Kippur, özür dileme günüdür. O gün ibadetle geçirilir ve yirmi beş saat oruç tutulur (Süer ve Atmaca, bt: 47).

1967 Savaşı'nı takip eden gelişmeler Yom Kippur Savaşı'na zemin hazırlamıştır. Yenilgi sonrası Arap devletleri çeşitli toplantılarda İsrail'e yönelik taktikler belirlemişlerdir. İsrail'in tanınmayacağı, İsrail ile müzakere edilmeyeceği ve barış antlaşması yapılmayacağı yönünde kararlar alınmıştır. İsrail sınırlarında Filistinli komandolar aracılığıyla çatışmanın tahrik edilmesi de bu kararlardan bir tanesi olmuştur. 8 Ağustos'ta biten Yıpratma Savaşı'ndan sonra Mısır'da Nasır'ın yerine iktidara gelen Enver Sedat yeterince tanınmazdı. Mısır'ın prestijini korumak ve Nasır kadar Arap devletleri nezdinde nüfuz sahibi olabilmek için İsrail'in Sina'dan geri çekilmesini sağlamak ve Süveyş Kanalı'nın uluslararası deniz ticaretine açmak amacıyla İsrail ile anlaşmaya varmak istedi. Ancak bu teklif İsrail tarafından reddedildi. Bu ret üzerine Enver Sedat, tek yolun İsrail ile savaşmaktan geçtiğini düşünmüştür. Enver Sedat, silah desteği için Sovyetlerin kapısını çaldı ancak Sovyetler, ABD ile Ortadoğu'da yeni bir savaşın çıkmaması için ortak hareket ediyorlardı. Sovyetlerden silah desteği sağlayamayan Enver Sedat, Temmuz 1972 tarihinden beri Mısır'da bulunan Sovyet uzman ve danışmanlarını Mısır'dan çıkardı. Bunun üzerine karşılıklı olarak ülke elçilerini geri çekme kararı aldılar. Sovyetler Mısır'dan, yani Ortadoğu'nun lider ülkesinden, çıkarılmakla itibar kaybına uğramış

oldu. 1972 yılından itibaren prestijini yeniden elde etmeye çalışan Sovyetler, Mısır'ın silah isteğini karşılamaya karar verdi. Ancak bunun karşılığında Mısır sadece Süveyş Kanalı'nın sağ kıyısını ele geçirecekti (Armaoğlu, 2015: 638-641).

1973 Savaşı, ilerici ütopyaların yerini dindar ve siyasi hareketlerin almasına neden oldu. Şubat 1974'de kurulan Gush Emunim, kutsal topraklardan ödün vermeye kesinlikle karşıydı (Kepel, 1992: 194-195). Yom Kippur Savaşı, İsrail Devletinin 1967 yılında kazandığı toprakların kaybedilebileceği fikrini kuvvetlendirdiği için, Dini Siyonistler acil olarak Büyük İsrail topraklarına Yahudi yerleşim yerlerinin kurulması gerektiğini iddia ettiler (Sonuç, 2017: 89).

1948 Savaşının ardından Arapların silahlanmaya başlaması, 1956 Süveyş Krizi ve FKÖ'nün kurulması gibi nedenlerden dolayı Dini Siyonistler daha aktif rol almak istedi. Dini Siyonist politikacı Zevulun Hammer, daha sonraları Genç Çevre adını alacak olan Genç Muhafız grubunu kurdu. Genç Çevre, UDP'ne sert eleştiriler yapmıştır ve onlara göre Dini Siyonizm hayatın her alanında uygulanmalıydı. Bunun için İsrail'de önde gelen kişilerle forum oluşturmak için bir çağrı metni yayınlamıştır (Sonuç, 2017: 86-87). Bu metinde şunlar dile getirilmiştir:

Tevrat rejimi hakkında devam eden problemleri berraklaştırmak için yüksek düzeyli bir Halaka zihniyetine sahip forum kurulmalı, Ulusal Dini Parti için bir plan hazırlanmalı, halihazırda İsrail Devleti'ni etkileyen problemler hakkında bir duruş ortaya konulmalı ve devlet birimlerinde çalışacak uygun insanlar eğitilmelidir (Sonuç, 2017: 87).

Gush Emunim, 1977 seçimlerinde Likud partisinin zaferi ile birlikte grubun mensupları daha radikal eğilim sergilemeye başladı. Gush Emunim'in ilk militanları olan Aşkenaziler, UDP'nin okullarında eğitim aldılar. UDP'nin devletin kurulduğu 1948 yılından bugüne kadar bütün hükümetlerde iktidar ortağı olması UDP'ne eğitim sistemini elinde tutma gücü verdi. Hiçbir zaman bir parti ya da bir dernek hüviyetine sahip olmayan Gush Emunim, ideolojik olarak yakın oldukları parti listelerinden kendi yöneticilerini Knesset'te seçtirdi. Hareketin temel hedefi, işgal edilmiş topraklardan Yahudi egemenliği tesisi edilmesi ve bu egemenliğin devamlılığının sağlanmasıdır. Gush, Elon Moreh adıyla ilk Yahudi yerleşim yerini kurmaya başladı. Bu tür yerleşim yerlerinin sayısı Menahem Begin liderliğindeki Likud'un zaferi ile yasallık kazandı. M. Begin'in bu konudaki ilk demeci şu şekildedir: 'Daha birçok Elon Moreh'lerimiz (Elon Moreh: Hz. İbrahim'in Kenan diyarında kurmuş olduğu ilk yerleşim birimi olarak bilinmektedir.) olacak' (Kepel, 1992: 199-200). Begin ve

Gush Emunim arasında ‘kutsal ittifak’ denilen bir mutabakat sayesinde Gush, rekor seviyede inşaat yapmıştır. Hatta günümüzde de yerleşim yeri kurma ve onları koruma denilince ilk akla gelen Gush Emunim’dir (Sonuç, 2017: 91). Gush Emunim, 1977 yılında Begin sayesinde en önemli stratejilerinden biri olan ‘yukarıdan aşağıya yeniden Musevileşme’yi uygulamaya koymayı başardı. Siyasi iktidara yapılan baskılar sonucunda Samiriye ve Yahuda yerleşim yeri olarak kabul edildi. Ancak Camp David Anlaşmaları ve 1979 tarihli Barış Anlaşması ile birlikte Sina, Mısır’a iade edilecekti ve böylece yukarıdan aşağıya yeniden Musevileşme politikası geçersiz kılacaktı. Dolayısıyla hareket, Sina’dan geri çekilmeyi durdurma eylemlerine katıldı (Kepel, 1992: 200).

Gush Emunim’in ilkeleri, 1995 yılında Başbakan Peres tarafından bakan yapılan ve Gush’un önemli liderlerinden olan Rabbi Yehuda Amital’in ‘Yom Kippur Savaşı’nın (1973) Önemi Üzerine’ adlı makalesinde görülebilir. Amital’in 1973 savaşı ile ilgili yorumu şu şekildedir:

Savaş; taşıdığı manevi anlamlar itibariyle Batının kirlenmiş ruhunun çöküş göstergesi olan İsrail krallığının yeniden diriltilmesine karşı çıkarıldı... Yahudi olmayanlar (Gentiles), bulundukları hal üzere ve dini açıdan kirli olarak hayatlarına devam etmek için savaşıyor. Şu bilinmelidir ki; Tanrı adına yapılan savaşlarda şeytanın yeri yoktur, kirli ruhların yeri yoktur, laik Yahudilerin yandaşı olan Batı kültürünün yeri yoktur (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 132-133).

Profesör Uriel Tal, Amital’in ya da Gush Emunim’in bu görüşlerini şu şekilde yorumlamıştır:

Bu yaklaşıma göre modern laik dünya, ‘hayatta kalmak için mücadele veriyor ve dolayısıyla bizim savaşımız Batı kültürünün pisliliğine ve onun akılcılığına karşıdır.’ Bunu takip eden cümlelerde yabancı kültürünün tamamen ortadan kaldırılması gerektiği savunulurken gerekçe olarak, ‘Tüm dışımızdakiler bizi o yabancılara biraz daha yakınlaştırır ve yabancı, şu an halen Batı kültürünü isteyen ve Yahudiliği akılcı, tecrübi ve demokratik kültürün içinde eritmeye çalışan kişilerin düştüğü yabancılaşma durumuna neden olur.’ Amital’in yaklaşımına göre, Yom Kippur Savaşı’nı metafizik boyutları ile anlamak gerekmektedir: bu savaş, bütünüyle tüm medeniyete karşı bir savaşı (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 133).

Yom Kippur Savaşı’nın sona ermesini takiben Arap-İsrail çatışmasının çözümüne yönelik temel girişim, ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger tarafından başlatılmıştır. Kissinger, Suriye ve Mısır ile uzlaşma müzakereleri için çok büyük emek harcamıştır (Hoffman, 1975: 405).

Taraf devletlerin müzakereye oturması için Henry Kissinger önderliğinde gerçekleştirilen mekik diplomasisi sonucunda 18 Ocak 1974 tarihinde “Askeri Güçlerin Geri Çekilmesi Antlaşması” İsrail’in Sina’dan belli bir ölçüde geri çekilmesini sağlayan antlaşmaydı. Mısır ve İsrail Genelkurmay Başkanları arasında imzalanan bu antlaşmaya Süveyş-Kahire yolunun 101. kilometresinde imzalandığı için 101. kilometre antlaşması da denir. Bu antlaşma sonrasında Mısır, Süveyş Kanalına sahip olmaktaydı (Armaoğlu, 2015: 644). Kissinger, bu antlaşmayla İsrail’e gelecekteki baskıların azalacağını vaat ederken, Araplara ise İsrail’in gelecekte tamamen çekileceğini vaat etmiştir. İsrail, Süveyş Kanalı’nın batı yakasından çekilecekti. Kissinger, İsrail-Suriye arasında da mekik diplomasisine başvurdu. Ancak Hafız Esad’ın, İsrail’in daha çok çekilmesini istemesi ve sert politikalar izlemesi, Kissinger’in barış çabalarını zorlaştırmaktaydı. Yaklaşık beş ay süren yoğun çabalar sonucunda İsrail-Suriye arasında 31 Mayıs 1974 tarihinde “Geri Çekilme Antlaşması” imzalandı. Bu antlaşmaya göre İsrail, 1973 Savaşında işgal ettiği topraklardan geri çekiliyordu. Antlaşma neticesinde Esad yenilgi ile çıktığı savaştan zaferle ayrılmıştır (Süer ve Atmaca, bt: 50-51).

Yom-Kippur Savaşı İsrail gençliğinin Mapai partisinin liderliğine olan güvenini sarstı. Caydırma politikalarının modasının geçmiş olduğu ve Altı Gün Savaşlarının bölgesel sonuçlarının Arap-İsrail çatışmasının temel sebebi olduğu iddia edildi. David Ben Gurion’un ve onun takipçilerinin pragmatik gerçekliği saldırı altındaydı. Yeni nesil için caydırıcılık çıkmazlara neden olacaktı ve toprakların verilmesi barışın tek anahtarıydı. Sağ ve sol idealistler ve ideologlar, İsrail’in diplomatik izolasyonuna ve Arap-İsrail çatışmasına karşı yeni çözümlerle Yom-Kippur Savaşı’ndan sonra ortaya çıktı. Bu fikirler; sol için bir Filistin Devleti’nin kurulması, sağ için Batı Şeria’da yerleşim hakkıdır. Tüm sorunların çözümünde evrensel adaletin ilk amaç olduğu, askeri gücün ikinci amaç olduğu gerçeğinde yatmaktaydı. Yom-Kippur Savaşı’ndan sonra İsrail Ortadoğu’da askeri olarak zayıfladı ve dünya sahnesinden soyutlandı. İsrail liderleri güvenlik uğruna insanlık, adalet ve şeref hususlarını azaltma yolunu seçti. Böyle bir politika seçimi savaş sonrasında güçlenen siyasi ideolojiler tarafından şiddetli bir şekilde eleştirildi (Navon, 2011: 2-3).

Batı yanlısı politikalar izleyen Enver Sedat, Mısır'ın eski lideri Nasır'ın izlerini silmeye çalışmıştır. İsrail ile barış görüşmeleri için karşılıklı ziyaretler yapılmış olsa da bir sonuç elde edilememiştir. Bu resmi ziyaretlerle birlikte Sedat, İsrail'i fiili olarak tanımıştır. Enver Sedat aynı zamanda İsrail'i ilk ziyaret eden Arap lider olmuştur. ABD Başkanı Jimmy Carter'ın araya girmesiyle İsrail-Mısır arasında barış süreci 17 Eylül 1978 tarihinde imzalanan Camp David Antlaşmasıyla noktalanmıştır. Tarafların uzlaşamaması nedeniyle Kudüs meselesi göz ardı edilmiştir. Antlaşmada, Batı Şeria'da 5 yıl içinde Filistin Özerk Yönetiminin kurulması hüküm altına alınmıştır. Anlaşmanın en önemli maddelerinden biri de İsrail'in Sina'dan 3 yıl içinde çekilmesine yönelik olan maddedir. Ancak Arap-İsrail anlaşmazlığı, İsrail'in Arap devletleri tarafından tanınmaması ve İsrail'in Şeria Nehri'nin batısından ve Gazze'den çekilmemesi gibi nedenlerden dolayı devam etmiştir (Aras, 2010: 24-26).

1982 yılında geri çekilmeyi tamamlayan İsrail, FKÖ'nün Lübnan'ı üs olarak kullanarak gerçekleştirdiği saldırılar dolayısıyla Lübnan'a saldırılara başladı. Saldırıları FKÖ, Lübnan'ı terk edinceye kadar devam etti. 8 Aralık 1987 tarihinde İsrail yönetimine karşı ayaklanan Filistinliler, birinci intifadayı da başlatmış oldular. 26 Ekim 1994 tarihinde ABD öncülüğünde İsrail ve Ürdün arasında barış antlaşması imzalanarak İsrail'in 380 kilometrelik alanı Ürdün'e vermesi kararlaştırıldı. Şubat 1995 tarihinde yine ABD öncülüğünde FKÖ, Mısır, İsrail ve Ürdün liderleri Kahire'de Orta Doğu'da barış için bir araya geldiler. İsrail ve Ürdün karşılıklı büyükelçilik atayarak diplomatik ilişkileri başlattı. İsrail devlet başkanı İzak Rabin ve FKÖ lideri Yaser Arafat arasında 28 Eylül 1995 tarihinde Taba Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre Batı Şeria, Cenin, Nablus, Tulkar, Kalkiya, Ramallah, Betlehem ve Hebron'dan çekilecek olan İsrail bu şehirlerin yönetimini oluşturulacak Yahudi Özerk Yönetimine bırakacaktı. Ancak bu antlaşmaya Filistinli radikaller ve Yahudi yerleşimciler karşı çıktı. Barış çabaları, Filistinli radikallerin, İsraillilere yönelik yaptığı eylemlerin can kayıplarına neden olmasıyla birlikte sekteye uğramıştır (Gül ve Yüksel, 2016: 345-346).

İsrail'de Yahudi köktencilerin gerçekleştirdiği eylemler arasında en çok ses getireni Baruch Goldstein'in 1994 yılında İbrahim Camiinde namaz kılan Müslümanlara yönelik gerçekleştirdiği katliam ve 1995 yılında yaşanan Rabin

Suikastıdır. Yahudi köktencililiğinin had safhada olduğunu gösteren Goldstein'in katliamına İsraili yöneticiler sıradan bir siyasetçi tavrı takınmışlardır. Bu da bize İsraili yöneticilerin Yahudi köktencililiği konusundaki zaafılarını kanıtlamaktadır.

Yahudi bir doktor olan ve Halakha'ya sonsuz itaati benimseyen B. Goldstein, orduda Yahudi olmayanları tedavi etmediği halde hiçbir ceza almamıştır. Hatta hiçbir İsraili yönetici bu konuya değinmemiştir. 1984 yılında kurulan Milli Birlik Hükümetinde Savunma Bakanlığı görevini üstlenen Yitzhak Rabin'in Goldstein'in bu davranışından haberi olmasına rağmen hiçbir işlem yapmamıştır. Bu olay aynı zamanda dincilerin ordunun her kademesinde var olduklarını da kanıtlamaktadır (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 181-184).

İsrail'de Yahudi köktencilerin devlet ve toplum üzerindeki etkisi, Goldstein için düzenlenen resmi cenaze töreninde açıkça görülmüştür. Goldstein'i öven birçok gösteri düzenlendi. Kudüs'e gösteri için gelen Yahudi yerleşimcilerin yakalarına 'Dr. Goldstein İsrail'in hastalıklarını tedavi etti.' yazılmıştı. Bu gösterilerin hiçbiri İsraili yöneticiler tarafından eleştirilmedi. Dönemin Cumhurbaşkanı Weizman, katliamın kendisine üzüntü verdiğini dile getirmekle yetinmemiş, katilin ailesi ve Kach Partisinin üyeleri ile yakından ilgilenmiştir. Goldstein'in cenazesini defnedecek olan Kiryat Arba'daki Yahudi yerleşimciler, Araplara gövde gösterisi yapmak için El-Halil şehrinde geçmek istediler. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanı Ehud Barak şu ifadeleri kullanmıştır: 'Ordu, Arapların Goldstein'in kabrini kirleterek kutsallığına zarar vermesinden ve onun cesedini götürmelerinden kaygı duymaktadır.' Cumhurbaşkanı Weizman ise, 'Ordunun Yahudi yerleşimciler ile Goldstein'in ailesinin istek ve hassasiyetlerine saygı göstermesini' ifade etmiştir. Sonuçta Goldstein'in Kiryat Arba'da toprağa verilmesine karar verildi (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 187-188).

Haham Dov Lior Goldstein ile ilgili şu ifadeleri kullandı: 'Goldstein, yapmış olduğu şeyi tamamen Tanrı'nın rızasını kazanmak için yaptığından erdemli bir insan olarak sayılmalı.' Goldstein'in mezarı tüm Yahudiler için kutsal mekan olarak kabul edilmiştir (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 189). Gazeteci Ilana Baum ve Tzvi Singer cenaze töreni ile ilgili şunları aktarmışlardır:

Cenazenin alana gelmesini bekleyen insanlar, şu nakaratları işitebiliyordu: 'Ne büyük bir kahraman! Doğru insan! O bunu hepimiz adına yaptı.' Dinci Yahudiler arasındaki bu tür buluşmaların her birinde olduğu gibi, bunda da katılımcılar; İsrail medyasına, İsrail hükümetine ve hepsinden önemlisi katil aleyhine konuşma cesareti

gösteren herkese karşı duydukları ölümcül öfkenin sağladığı, tek bir kollektif kişiliğe dönüşmüşlerdi (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 190).

Knesset'te katliam ile ilgili kapalı oturumda çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Peres, Knesset'te şu ifadeleri kullanmıştır:

El-Khalil'deki olaylar, tam tersi yönde Başkan ve Mübarek ve Kral Hüseyin'i ve hatta FKÖ liderliğinin çıkarlarını bile olumsuz etkileyecektir. Bizler 80 yıldır Arapların ortasında yer alan Yahudi Kibbutzimlerine sahibiz ve ben bu tür kıyımın olduğu ya da, Araplara ait otobüslerin yakıldığı veya Arap yetkililerin yaralandığı bir olay hiç hatırlamıyorum (Shahak ve Mezvinsky, 2004: 196).

İsrail başbakanı İzak Rabin de dini ve siyasi gerekçelerle katledilmiştir. Rabin'in suikastının 1993 yılında başlayan Oslo Barış Görüşmeleri ile doğrudan bağlantısı vardır. Katledilmesinden iki yıl önce Rabin ve Yaser Arafat Beyaz Saray'da bir araya gelmiştir. Görüşmede sınırlı bir Filistin devletinin kurulmasına izin vereceğini dile getirmiştir. Süreç ile birlikte 1967 yılından itibaren İsrail tarafında elde edilen bütün kazanımlar yok olacaktı (Kurt, 2018: 21). Filistinliler, işgal topraklarından aşamalı çekilmeye başlaması karşılığında İsrail Devletini tanıyacaktı. Görüşmeler sonucunda İlkeler Deklarasyonu yayınlandı. İlkeler Deklarasyonuna göre, İsrail Gazze Şeridi'nin tamamını terk edecek ve Yahudi yerleşimleri ve etrafındaki arazilerde İsrail varlığı devam edecekti. Batı Şeria'daki Eriha kenti Filistinlilere verilecekti. Filistin Kurtuluş Ordusu, İsrail Ordusu tarafından boşaltılan yerlere konuşlandı. Filistin Ulusal İdaresinin başkanı da 1996 yılında yapılan seçimle Yaser Arafat oldu (www.bbc.com, E.T. 13.11.2019).

1993 Barış görüşmelerini engellemek için dindar kesimler birçok eylem yaptılar. Ata toprakları olan Sina'dan çekilmenin günah olduğunu iddia eden Gush Emunim gibi birçok radikal dinci örgüt etkili gösteriler düzenledi (Oruç, 2017: 171). Haham Kook ve Kahane, Yahudilerin yaşadığı ıstırapın tek sorumlusunun laik hükümet ve Rabin olduğunu ifade ettiler. Hahamlar, 'Yahudi mülkiyetini -kutsal toprakları- gentileler için alan bir Yahudi'nin sonu ölümdür.' diyerek Rabin'in öldürülebileceğini savundular. Söz konusu fikirler, hukuk öğrencisi Yigal Amir'in eylemine meşruluk sağlamış oldu. 'İsraili insanları menfaatlerine aykırı hareket ettiren' Rabin'e yakından ateş ederek öldüren Yigal Amir, eylemden sonra 'Tanrı'nın kendisini barışı durdurmak için görevlendirdiğini' söylemiştir (Kurt, 2018: 21-22).

Rabin'in suikastının ardından Şimon Peres başbakan olmuştur. Yeni kurulan hükümet Rabin hükümetinin hemen hemen aynısı olmakla birlikte, tek farkı radikal bir parti olan Meimad partisinin lideri Haham Yehudal Amital'in bakan olarak atanmasıdır. Bu değişiklikle dindar kesimin daha ayrıcalıklı olacağı mesajı verilmiş ve Rabin suikastından gerekli mesajın alındığı gösterilmiştir (Oruç, 2017: 176).

1996-1999 yılları arasında iktidara gelen Netanyahu hükümeti Oslo Barış görüşmelerine karşıt bir tutum sergilemiştir. Netanyahu, yerleşim yerleri yapımının durdurulması kararını kaldırmıştır. Kutsal Ahit Sandığını bulmak ve mabedin yeniden inşa etmek idealinin bir gereği olarak görülen El Aksa Camii'nin altındaki arkeolojik tünel kazısına izin vermiştir. Böylece Barış Görüşmeleri imkânsız hale geldi. Eylül 2000'de Ariel Şaron'ın Mescid'i Aksa'ya girme girişimi sonrasında Filistinliler İntifada eylemlerine girişti (Özbay, 2019: 55). Bunun üzerine İsrail Ordusu Batı Şeria'yı işgal ederek Cenin mülteci kampında 300 sivil katletti (ilkha.com, E.T. 14.11.2019).

Başbakan Ariel Şaron, 2002'de üç milyona yakın Filistinlinin yaşadığı Batı Şeria şehrinin etrafına duvar örme kararını verdi. İsrail hükümeti utanç duvarının, güvenlik gerekçesi nedeniyle inşa edildiğini açıklamıştır. Utanç duvarı nedeniyle birçok Gazzeli Filistin'in diğer bölgeleri de dâhil olmak üzere dünyanın hiçbir yerine seyahat edememektedir (www.trthaber.com, E.T. 14.11.2019).

Trump, Yahudi lobisinin ve Evanjelistlerin oylarını alarak 8 Kasım 2016 tarihinde yapılan seçimleri kazandı. Evanjelistlere ve Yahudi lobilerine yakınlığı ile bilinen Donald Trump bir açıklamasında 'Yahudi halkının ebedi başkenti Kudüs'e ABD büyükelçiliğini taşıyacakları' vaadini vermiştir. ABD Başkan yardımcısı Mike Pence ise, 'İsrail'in yanındayız. Çünkü İsrail'in davası bizim davamızdır. Onların değerleri bizim değerlerimizdir. Onların kavgası bizim kavgamızdır.' demiştir. Trump ve Pence bu cümlelerle İsrail'e olan bağlılığını kanıtlamaktadırlar. İsrail'e hizmet kutsal bir dava olarak görülmektedir. Çünkü Evanjelistlere göre Mesih'in gelişi, Siyonist hedeflerin gerçekleşmesine bağlıdır. (Özbay, 2019: 57-58).

Trump, 6 Aralık 2017 tarihinde Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak tanıdı. Donald Trump şu ifadeleri kullanmıştır:

20 yıldan uzun süredir tüm başkanlar bu yasanın gereğini yapmayı ertelediler ve buna gerekçe olarak barış çabalarını gösterdiler. Bu sürenin ardından şu anda daha önce olmadığı kadar İsrail ike Filistin arasında kalıcı bir barışa yakınız. Dolayısıyla

şu anda Kudüs'ü resmen İsrail'in başkenti olarak tanıma zamanı gelmiştir (www.hurriyet.com.tr, E.T. 14.11.2019).

Evanjelistikler'e göre Yahudiler asırlar sonra Kudüs'te tekrar bir araya gelmiş, 1948'de İsrail Devleti kurulmuştur. Kudüs, İsrail'in başkenti ilan edilmiş ve artık geriye Süleyman mabedinin inşası, büyük savaş Armagedon'un vukuu ve kurtarıcı İsa'nın gelmesi kalmıştır. Burada dikkati çeken husus, İsa Mesih'in gelmesi ve Armageddon Savaşı için yapılan yorumlarda İsrail'in güvenliği açısından tek tehlikenin Türkiye olduğu, dolayısıyla bu savaşın Türkiye ile olacağı şeklinde yorumlanması olmuştur (Özbay, 2019: 60).

İsrail devleti bölgede Yahudi varlığını devam ettirmek, kutsal toprakları elde etmek ve bu toprakların varlığını korumak için Yahudi olmayanlara yönelik saldırılar düzenlemeye devam etmektedir. İsrail'in dış politikası, geçmişten bugüne kadar Yahudi yerleşim yerleri, Kudüs'ün statüsü ve kurulacak bir Filistin Devleti'nin sınırları ile ilgili meselelere odaklıdır.

İsrail'in uzlaşmaz tavırları ile ilgili David Ben Gurion, Ariel Şaron, Yitzak Rabin ve Golda Meir gibi yöneticilerin fikirlerine bakmakta yarar vardır. Ariel Şaron şunları dile getirmiştir: 'Zaman içinde unutulmuş bazı gerçekleri cesurca ve açık seçik bir biçimde kamuoyuna açıklamak İsrail liderlerinin görevidir. Bunlardan ilki, Arapların tahliyesi ve topraklarının istismalından Siyonizm, emperyalizm veya Yahudi devleti olmadığıdır.' David Ben Gurion 1937 yılında 'Arapları kovup, yerlerini almalıyız.' ifadesini kullanmıştır. Eski İşçi Partili Başbakan Golda Meir ise, 'Filistin Halkı diye bir şey yoktur. Buraya gelip onları çıkararak, ülkelerini almış değiliz. Onlar zaten yoklar.' demiştir. Yine eski İşçi Partili Başbakanlardan Yitzak Rabin 'İsrail önümüzdeki 10 veya 20 yıl içinde, mültecilerin Gazze Şeridi ve Batı Şeria'dan Lübnan'a doğal ve gönüllü olarak göçünü etkileyecek koşulları yaratacaktır.' ifadesini kullanmıştır (Petrus ve Abaya, 2007:109).

SONUÇ

Din, toplumların kimliğinin belirlenmesinde ve medeniyetlerin oluşmasında önemli unsurlardan biri olmuştur. Bu yüzden uluslararası ilişkilerde dikkate alınması gereken bir konudur. Ancak uluslararası ilişkiler disiplini din unsurunu uzun süre göz ardı etmiştir.

Ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte din belirleyiciliğini yitirmeye başlamıştır. Ulus devletlerin ortaya çıktığı dönem aynı zamanda dinin araç olarak kullanıldığı bir dönemdir. Ortaçağ siyaset dünyasında Haçlı Seferleri yapılmış, çoğu Avrupalı devlet Vatikan'ın maddi ve manevi desteği altında omuz omuza savaşmıştır. Ancak bu Avrupalı devletler Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında rakip olarak karşı karşıya gelmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında bu devletlerin savaş halinde olmaları dinin uluslararası ilişkilerde etkisini yitirdiğine bir kanıttır. Vestfalya Barış Antlaşmasına kadar olan süreçte din devletlerarasında olan çatışmalara kaynaklık etmekteyken, 1648 yılından sonra dinin yerini ulusal çıkar almaya başlamıştır. Uluslararası ilişkilerde hakim paradigma olarak kabul edilen Realizm ise dini analiz etmekten geri kalmıştır. Her ne kadar din görmezden gelinse de özellikle Ortadoğu toplumları üzerinde etkisi devam etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan Versay Düzeninde güvenlik, hammadde kaynakları, enerji gibi devletlerin ulusal menfaatlerine yarar sağlayacak konular ön plandaydı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise, dini propaganda aracı olarak kullanan ABD ve benimsediği komünizm ideolojisi gereği dini reddeden SSCB'nin karşı karşıya geldiği bir sistem göze çarpmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte tek hegemonik güç olarak kalan ABD, petrol kaynakları bakımından zengin olan devletlere askeri müdahalelerde bulunmuştur. Bu müdahalelere tepki gösteren Ortadoğu halkları birleştirici bir güç olarak dine sarılmışlardır. Mücadele için FKÖ ve Hizbullah gibi dini referanslı örgütler kurulmuştur. Din, bu mücadelede belirleyici bir rol üstlenmiştir.

Siyasi Siyonizm'in kurucusu olarak bilinen Theodor Herzl çalışmalarına başlamadan yıllar önce dindar Yahudiler Filistin'e göç için Yahudileri harekete geçirmişlerdir. Siyonist hareketin asıl öncüsü Mesihçilerdir. Rabbi Alkalai ve Kalischer Yahudi karşıtlığından kurtulmanın tek yolu olarak Filistin'den toprak satın

almak ve burada yerleşim yerleri oluşturmak gerektiğini ifade etmişlerdir. Hahamlar, aynı zamanda bunun Tanah'ın emri olduğunu, dini bir zorunluluk ve her Yahudi'nin görevi olduğunu savunmuşlardır. Rabbi Alkalai'ye göre Filistin'e Yahudi göçü ile birlikte Mesih'in gelişi de hızlanacaktı. Alkalai, Tanrı'nın Yahudilere yardım edeceğini söyleyerek Filistin'e yapılacak Yahudi göçüne destek vermiştir.

Siyonizm'in doğuşuna sebep teşkil eden en önemli olay Holokost'tur. Siyonizm fikrinin temelinde Musa döneminde olduğu gibi Yahudilerin işkenceden kurtulacakları, Kudüs'e geri dönecekleri ve Krallığı yeniden kuracakları inancı vardır. Tanrı tarafından Yahudilere vaat edilen topraklara dönüş fikrinin vücut bulmuş hali olan Siyonizm'in öncüsü Theodor Herzl'in fikirleridir. Diaspora Yahudileri, İlahi Krallığı kurmak için Kutsal Topraklara göç etmeye başlamışlardır. Fakat, Siyasal Siyonizm düşüncesinde din, tali bir rol oynamıştır. Ancak İsrail Topraklarının kutsal bir temele dayandığı su götürmez bir geçektir. Siyasal Siyonizm'in öncüleri, kutsal olan İsrail topraklarının diasporadaki Yahudiler için bir sığınak olduğunu ifade etmişlerdir. Bu yüzden Siyasal Siyonizm'i besleyen dindar Yahudilerdir. Siyasi Siyonizm fikri, kutsal İsrail toprakları gibi dini söylem ile laik söylemleri bir araya getirmiştir.

İsrail Devleti 1948 yılında kurulmuş olsa da bu devletin kuruluş ideolojisi köklü bir geçmişe sahiptir. Vaadedilmiş topraklara ulaşma düşüncesi ve seçilmiş millet olma düşüncesi Yahudilerin atası olarak kabul edilen Hz. İbrahim'e kadar götürülmektedir. İsrail Tevrat kaynaklı bir devlettir. Tevrat'ta toplum, Tanrı, siyaset iç içedir. Tevrat siyasal bir kitaptır. Tevrat'ın amacı, Tanrı ile yapılan sözleşme dolayısıyla dağınık halde yaşayan ve ezilen Yahudileri toplumlaştırmak, onları devlet sahibi yapmaktır. Yahudiler, defalarca sürgün edilmiş ve soykırıma maruz kalmış olsalar da vaadedilmiş topraklara ulaşma ideallerinden vazgeçmemişlerdir. Böylece Aliyah denilen göçlerle Filistin'e Yahudi göçü başlamıştır.

İsrail Devleti kurulmadan önce Haganah, Irgun ve Stern gibi yer altı örgütler kuruldu. Bölgedeki Arapları kışkırtıcı terörist eylemlerde bulunan bu örgütlerin üyeleri arasında gelecekte İsrail'in yöneticileri olacak David Ben Gurion, Ariel Şaron, İzak Rabin'in olması dikkat çekicidir. İsrail'in kuruluşundan itibaren ülkede Yahudi olmayanlara yönelik gerçekleştirilen Deir Yasin katliamı, Cenin Mülteci

kampında ve Sabra ve Şatilla'da yapılan katliamların emrinin bu başbakanlar tarafından verilmesi İsrail'de Yahudi köktendinciliğinin ne düzeyde olduğunu gözler önüne sermektedir.

1948 Arap-İsrail Savaşı başlamadan önce Irgun ve Stern gibi yer altı örgütleri tarafından M. Begin'in emriyle 9 Nisan 1948 yılında gerçekleştirilen Deir Yasin katliamı gentile'ye yani Yahudi olmayanlara yönelik gerçekleştirilen etnik temizlik mahiyetinde bir eylemdir. M. Begin katliam sonrasında İsrail Devletinin bugün var olmasını bu katliama bağlamıştır. Haganah, 1948 Savaşını belirleyen dini ve milli bir motiftir. Haganah üyelerinin bir elini Tevrat üzerine koyarak diğer elini silahın üzerine koyarak Siyonizm'in yüce bilinci adına yemin etmeleri bu örgütün dini ve milli karakterini ortaya koymaktadır. 1948 Savaşı sonrasında İsrail Devleti'nin kurucusu ve sol eğilimli olarak bilinen David Ben Gurion Yahudi halkına Fırat'tan Nil'e kadar tüm anavatanı kurtarana kadar Yahdilerin savaşı meslek edinmeleri gerektiğini beyan etmiştir. David Ben Gurion gibi sol eğilimli bir liderin bile Tevrat kaynaklı Fırat ve Nil gibi ifadeleri kullanması yaşanan savaşın dini karakterini ortaya koymaktadır.

1948-1967 yılları arasında iktidar ortağı olan Mafdal veya Mizrahi gibi dinci Siyonistler, ılımlı politikalar benimsemiştir. Bu politikalarını ise Tevrat'ın Tesniye kitabında geçen 'Onları kışkırtmayın' cümlesine dayandırmaktadırlar. 1967 Savaşı ile birlikte radikal sağ ve radikal dindarların söylemleri canlılık kazanmıştır. Çünkü bu savaş sonucunda İsrail Devleti, Tevrat'ta bahsedilen vaat edilmiş kutsal topraklara büyük oranda ulaşmıştır.

1967 Savaşından sonra canlanan radikal dinci söylemler 1974 yılında kurulan Gush Emunim (İnançlılar Bloku) ile zirveye ulaşmıştır. Gush Emunim yasa dışı yerleşim yerleri kurarak ülke siyasetini belirlemiştir. 1967 Savaşının sonlarından 1974 yılına kadar Savunma bakanı olarak görev yapan Moshe Dayan, bir demecinde şu ifadeleri kullanmıştır: 'Bizler Tevrat'a sahipsek, bizler kendimizi Tevrat'ın halkı olarak görüyorsak, Tevrat'ta vaad edilen bütün topraklara sahip olmak zorundayız.' Dayan'ın bu ifadelerinden Gush tarafından yapılan Yahudi yerleşim yerlerinin boşlatılmasına karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Yani, Gush'un yasadışı faaliyetleri bir bakan tarafından uygun görülmüştür. 1967 Savaşı, İsraillilikten Museviliğe geçişi

simgeler. Savaş sonucunda, laik devletin silahlı güçleri Siyonistlerin gizlediği dini amacı gerçekleştirmiştir.

Gush'un önemli liderlerinden olan haham Yehuda Amital, 1973 Yom Kippur Savaşının İsrail'in yeniden diriltilmesine karşı çıkarıldığını dile getirmiştir. Aynı zamanda Amital, Gentile'nin dini açıdan kirli olarak hayatlarına devam etmek için savaştıklarını ifade etmiştir. Yahudiler ise, bu savaşta Batı kültürünün pisliğine ve onun sözde akılcılığına karşı savaştılar. Yani Yom Kippur Savaşı, Yahudilerin tüm medeniyetlere karşı yaptığı bir savaştır. 1973 Savaşından sonrada Gush Emunim ve liderler, etnik temizlik siyasetine devam etmiştir. Etnik temizlik siyaseti Musa ve Yeşu'ya Sayılar ve Yeşu kitabında emredilmiştir. Yeşu'nun çizdiği yol ile Moshe Dayan ve M. Begin'in çizdiği yol aynıdır.

1994 yılında Baruch Goldstein tarafından El-Halil Camiinde gerçekleştirilen Müslüman katliamı ve 1995 yılında Yigal Amir tarafından gerçekleştirilen Rabin'in suikastı Yahudi köktencilerin gerçekleştirdiği en önemli katliamlardır. Katliam sonrasında Yahudiler Goldstein'i öven birçok eylem düzenlediler. Goldstein'in katliamına İsraili yöneticiler sıradan bir olaymış gibi bakmışlardır. Bugün İsrail'de Goldstein'in mezarı kutsal bir mekân olarak kabul görmektedir. Rabin'i katleden Yigal Amir ise, kendisinin barışı korumak için Tanrı tarafından görevlendirildiğini söylemiştir.

İsrail seçim sistemi ve İsrail'in nüfusunun homojen olmaması nedeniyle birçok radikal dindar ve milliyetçi partiler hükümet koalisyonlarında söz sahibi olabilmektedir. Elde ettikleri imtiyazlar sebebiyle ülkede eğitim ve orduda önemli mevkiler elde etmeyi başarmıştır. İsrail'in yaptığı savaşlar sonrasında elde ettiği kazanımların Tevrat'ta bahsedilen kutsal topraklar olduğunu iddia etmişlerdir. Özellikle 1967-1973 yılları arasında din temelli ideolojiler canlılık kazanmıştır. 1974 yılında kurulan Gush Emunim, bugün dahi İsrail'in politikalarını etkileyen faaliyetlerde bulunmaktadır. Gush Emunim, yerleşim yerleri inşa ederek İsrail için kutsal görülen topraklara Yahudileri yerleştirmek istemektedir. Gush Emunim, radikal sağın vücut bulmuş halidir. Birçok İşçi Partisi üyesi ve radikal sağın temsilcileri Gush Emunim'e sempati duymaktadır. 1975 yılında ise Rabin ve Peres Gazze ve Batı Şeria'yı Yahudilerin yerleşimine açmıştır. Aslında 1990'lı yılların

barış savunucuları olan Rabin ve Peres çatışmayı yaratan kişilerin başında gelmektedir.

İsrail’de din öğretileri, topluma ve siyasete yerleşmiştir. Bu öğretiler, müsamahasız buyrukları nedeniyle işgal altındaki kutsal toprakların kendilerine vaat edilmiş olduğunu savunmakta, bu yüzden Filistinlilere iadesini asla onaylamamaktadır. Ayrıca bu kutsal topraklarda farklı din, dil ve ırkın varlığını kabul etmeyen bir anlayış hâkimdir.

KAYNAKÇA

- Abuzar, C. (2011). Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkileri. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:26, 143-153.
- Adam, B. (2004). Kutsal Toprak, Mesih ve Terör. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 61-72.
- Ağdemir, A. M. (2014). Liderler ve İsrail'in Arap Devletlerine Yönelik Dış Politikası. *Bilge Strateji Dergisi*, 6(11), 51-73.
- Aktaş, H. E. (2017). İsrail'de Dini Kurum,Oluşum ve Referansların Siyasi, Kamusal ve Hukuki Alanlara Etkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 31(1), 29-50.
- Aras, İ. (2010). *Filistin-İsrail Arasındaki Temel Sorunlar Ve Uluslararası Hukuk*. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Arı, T. (2011). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Armaoğlu, F. (2015). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2017). *Filistin Meselesi Ve Arap- İsrail Savaşları (1948-1988)*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Aydın, F. (2011). Ortadoğu Ülkelerinin Dinsel Yapısı. K. İnât, M. Ataman, F. Aydın ve B. Yıldırım, (Ed.), *Ortadoğu Yıllığı 2011* içinde (519-548). Ankara: Açılım Kitap.
- Aydın, R. (2018). Mizrahi Yahudileri ve İsrail'deki Sosyokültürel Durumları. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XX(37), 81-105.
- Badi, J. (1963). *Government of the State of Israel: A Critical Account of Its Parliament, Executive and Judiciary*. New York: Twayne Publishers.

- Balpınar, Z. (2012). *İsrail Güvenlik Politikasında Süreklilik Ve Değişim (1948-2008)*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Barbier, M. (1999). *Modern Batı Düşüncesinde Din ve Siyaset*. (Ö. Gözel çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bayram, Y. (2011). Liberal Demokrasilerde Medya Ve Kamuoyunun Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 2(2), 68-80.
- Ben-Haim, R. (2008). *İsrail Hakkında Gerçekler*. Kudüs: İsrail Enformasyon merkezi.
- Boyer, A. (1992). *Siyonizmin Kökenleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Uluslararası İlişkilerin Temel Yaklaşımları. H. Çakmak, (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Kavram Ve Teoriler* içinde (115-130). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Brecher, M. (2019). Israel's Foreign Policy: Challanges of the 1970'S. *International Journal*, 28(4), 748-765.
- Bulut, M. (2018). Altı Gün ve Yom Kippur Savaşının Modern İsrail Kimliği Üzerine Etkisi. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 20, 339-350.
- Cohen-Almagor, R. (1997). Disqualification of Political Parties in Israel:1988-1996. *Emory International Law Rewiev*, 11(1), 67-110.
- Coşar, F. M. (2000). *Din Savaşları*. İstanbul: Büke Yayınları.
- Craig, A. (1976). The Media and Foreign Policy . *International Journal*, 31(2), 319-336.
- Çağırın, M. E. (2014). Birinci Dünya Savaşı ve İki Savaş Arası Düzen. H. Çakmak, (Ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram Ve Teoriler* içinde (223-227). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Çağırın, M. E. (2014). Din Ve Uluslararası İlişkiler. H. Çakmak, (Ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler* içinde (298-305). İstanbul: Doğu Kitabevi.

- Çiçekçi, C. (2018). *Arap Baharı Sonrası İsrail Dış Politikası Kavram, Bağlam, Pratik ve Kuram*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Demirağa, Y. (2014). Viyana Kongresi ve Güç Dengesi Sistemi. H. Çakmak, (Ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram Ve Teoriler* içinde (206-211). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Donnelly, J. (2013). Realism. S. Burchill, & A. Linklater, (Ed.), *Theories of International Relations* içinde (32-57). New York: Palgrave Macmillan.
- Efegil, E. (2013). İsrail'in Dış Politikasının Temel Belirleyicileri. *Ortadoğu Analiz* , 5(49), 53-68.
- Eker, G. (2005). *İsrail'in Siyasal Sistem Yapısı ve Siyasal Partileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Erol, M. S. (2014). İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş. H. Çakmak, (Ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavramlar ve Teoriler* içinde (227-237). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Ersoy, E. (2015). Realist Teori Geleneği: Tarihsel Kabuller. R. Gözen, (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde (161-179). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ertan, A. E., & Özgün, T. O. (2016). Birinci Dünya Savaşının Ardından Yeni Dünya Dünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (3), 551-570.
- Fox, J., & Sandler, S. (2010). *Bringing Religion Into International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gaflanov, M. (2017). 11 Eylül Sonrası Dönemde ABD Dış Politikasında Din Unsuru. F. Ç. Oran, (Ed.), *21. Yüzyılda Din ve Uluslararası İlişkilerdeki Dönüşüm içinde* (369-392). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Garaudy, R. (1996). *İsrail Mitler ve Terör*. (C. Aydın çev.). İstanbul : Pınar Yayınları.

Gözen, R. (2015). İdealizm. R. Gözen, (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde (70-109). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gözler, K. (2012). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Bursa: Ekin Basın Yayım Dağıtım.

Gül, M., & Yüksel, B. A. (2016). İsrail'in Dış Politikasını Anlamak: Tevrat, "On Emir", "Vaadedilmiş Topraklar" Ve Üstünlük. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 335-351.

Hasanoğlu, E. (2015). Şas Partisinde Neler Oluyor? *ORMER Perspektif Serileri*, No:8, 1-8.

Hasanov, E. (2014). İsrail Toplumsal Çatışmasında Harediler. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 6(65), 64-65.

<https://knesset.gov.il/laws/special/eng/BasicLawNationState.pdf>. (Erişim Tarihi: 22.04.2019).

<https://m.dw.com/tr/katolikler-ve-protestanlar-arasındaki-farkliliklar/a-41180512>. (Erişim Tarihi: 14.11.2019).

http://www.academia.edu/3636113/DIŞ_POLİTİKAYI_ETKİLEYEN_FAKTÖRLER. (Erişim Tarihi: 20.02.2018).

<https://www.dunyabulteni.net/m/filistin/israilin-temelini-dier-yasin-katliami-atmisti-h326914.html>. (Erişim Tarihi: 13.11.2019).

<https://dogruhaber.com.tr/mobil/haber/256620-siyonist-teror-orgutleri>. (Erişim Tarihi: 12.11.2019).

http://www.bilgesam.org/incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi/#.Xc_7AjehkwA. (Erişim Tarihi: 17.12.2017).

<https://www.incilveyehova.com/kalvinizm-nedir-kalvinizm-inanc-doktrini/>. (Erişim Tarihi: 20.08.2019).

<https://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-israil>. (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

<https://www.hbstrateji.com/amerikan-dis-politikasinda-idealizm-realizm-iliskisi-97>.(Erişim Tarihi: 15.11.2019).

<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-trump-kudusu-israilin-baskenti-olarak-tanima-vakti-gelmistir-40670139>. (Erişim Tarihi: 14.11.2019).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837>.(Erişim Tarihi: 13.11.2019).

https://www.trthaber.com/m/?news=israil-ayrim-duvari-ile-filistin-halkini-birbirinden-ayiriyor&news_id=349950&category_id=4. (Erişim Tarihi: 14.11.2019).

<https://m.timeturk.com/grafikli-israil-deki-secimler-oncesinde-partilerin-programinda-ne-var/haber-10558188>.(Erişim Tarihi: 31.10.2019).

<https://ilkha.com/dunya/teror-cetesinin-cenin-katliami-hafizalardaki-yerini-koruyor-94609>.(Erişim Tarihi: 14.11.2019).

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israildeki-erkensecimlerin-kesin-sonuclari-aciklandi/1593878>.(Erişim Tarihi: 3.11.2019).

<https://politikaakademisi.org/2012/04/16/israilin-demografik-sorunlari-ultra-ortodoks-yahudiler-harediler/>.(Erişim Tarihi: 3.11.2019).

<https://tr.euronews.com/2019/09/19/israilde-secim-sonuclari-ve-olasi-koalisyon-senaryolari-bundan-sonra-ne-olacak>.(Erişim Tarihi: 31.10.2019).

<https://docplayer.biz.tr/43113529-Unite-islam-inanc-esaslari-icindekiler-hedefler-dinin-tanimi-ve-mahiyeti-doc-dr-hatice-arpagus.html>.(Erişim Tarihi: 21.10.2019).

Haynes, J. (2006). Religion and Interntional Relations After '9/11'. *Democratization* , 12(3), 398-413.

- Hazar, N. (2017). Uygarlıklar Çatışmasından Diyaloga: Dinler ve Kùltürlerarası Diyalog. F. Ç. Oran, (Ed.), *21. Yùzyılda Din ve Uluslararası İlişkilerdeki Dönüşüm içinde* (23-42). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Higger, M. (2006). *Dr. Micheal Higger'in Yahudi Ütopyası*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Hoffman, S. (1975). A New Policy for Israel. *Foreign Affairs*, 53(3), 405-431.
- Inbar, E. (1990). JEWS, JEWISHNESS AND ISRAEL'S FOREIGN POLICY. *Jews Political Studies Review*, 2(3/4), 165-183.
- Kahveci, N. (2012). *Tevrat'ta Siyasal Düşünce*. Ankara: Sinemis Yayınları.
- Karakaya, B. (17Ağustos 2011). *A30 Yıl Savaşları ve Ulus Devletin Doğuşu. akademik Perspektif*. 13 Kasım 2017. <http://akademikperspektif.com/2011/08/17/30-yil-savaslari-ve-ulus-devletin-dogusu/>.
- Kaya, S. (2008). uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar. *Ankara SBF Dergisi*, 63(3), 83-111.
- Kepel, G. (1992). *Tanrının İntikamı*. (S. Kırmız çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Khan, A. A. (2014). Is Religion, the main cause of Wars? *Defence Journal*, 17(18), 34-49.
- Kılıç, A. F. (2007). Fransız Devrimi Ve Din . *Muhafazakar Düşünce* , 119-142.
- Kissenger, H. (2012). *Diplomasi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kùltür Yayınları.
- Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler Ve Siyonizmin Gelişimi . *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 35-64.
- Knutsen, T. L. (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.

- Kurt, M. (2018). İsrail'de Yahudi Dini Terörizmi . *Filistin Araştırmaları Dergisi*, No:4, 1-26.
- Lee, S. J. (2004). *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Lee, S. J. (2014). *Avrupa Tarihinden Kesitler: 1789-1980*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Long, D. (1991). J. A. Hobson and Idealism in International Relations. *Rewiev of International Studies*, 17(3), 285-304.
- Macharias, D. (2017). The Strategic and Political Consequences of The June 1967 War . *Cogent Social Sciences* , 1-9.
- Mahan, J. H. (2012). Religion and Media. *Religion Compass*, 6(1), 14-25.
- Muminov, N. (2013). *Vladimir Jabotinsky'nin Büyük İsrail Düşüncesi ve İsrail Dış Politikası*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Navon, E. (2011). From Kippur to Oslo: Israel's Foreign Policy, 1973-1993. *Israel Affairs*, 10(3), 1-40.
- Oran, F. Ç. (2017). Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında Din: Amaç, Kapsam, Teori . F. Ç. Oran, (Ed.), *21. Yüzyılda Din ve Uluslararası İlişkilerdeki Dönüşüm* içinde (11-20). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Oruç, H. (2017). Sekülerlikten Radikalleşmeye:İsrail'in Kurucu Felsefesinde Konstrüktivist Dönüşüm. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 156-186.
- Öke, M. K. (2006). Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914). *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 261-270.
- Özbay, Ö. F. (2019). *Dış Politika Karar Alma Sürecinde İnanç Etkisi: Kudüs Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Özer, U. (2008). Uluslararası İlişkiler Teorileri. İ. Bal, (Ed.), *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler* içinde (55-76). Ankara: Lalezar Kitabevi.
- Özgül, E. (2018). *1917 Balfour Delarasyonu ve Filistin'e Yahudi Göçü*. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

- Peleg, I. (2004). Jewish-Palestinian Relations in Israel: From Hegemony to Equality? *International Journal Of Politics, Culture and Society*, 17(3), 415-437.
- Petras, J. ve Eastman, R.A. (2007). İsrail, Siyonizm ve Ortadoğu. İstanbul. Kalkedon Yayınları.
- Philpott, D. (2000). The Religious Roots of Modern International Relations. *World Politics*, 52(2), 206-245.
- Polat, Y. C. (2018). İsrail Siyasetinde İşçi Partisi Hegemonyasının Sonu ve Likud İle Radikal Dinci Partilerin Yükselişi. *Alternatif Politika Dergisi*, 10(3), 374-405.
- Reus-Smit, C. (2013). Constructivism. S. Burchill, & A. Linklater, (Eds.), *Theories of International Relations*, New York: Palgrave Macmillan.
- Robinson, P. (2002). *The CNN Effect The Myth of News, Foreign Policy and Intervention*. Londra: Routledge .
- Rude, G. (2015). *Fransız Devrimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sander, O. (2011). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e* . Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, O. (2015). *Siyasi Tarih: 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sayın, Y. (2011). Din Ve Uluslararası İlişkiler: İslam'ın Dış Politika Kuramı. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı:17, 233-262.
- Schama, S. (2016). *İki Rothschild, İsrail Devletinin Kuruluşu*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Schneer, J. (2015). *Balfour Deklarasyonu, Arap-İsrail Çatışmasının Kökenleri*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Serbest, B. (2005). Tarihsel Kökenleriyle İsrail'de Siyasal Partiler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(2), 219-254.
- Shahak, I. (2015). *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Shahak, I., & Mezvinsky, N. (2004). *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*. İstanbul: Anka Yayınları.

- Sinanoğlu, A. F. (2008). Toplumsal Değişim ve Din. *Hikmet Yurdu Dergisi*, Sayı:2, 23-29.
- Sonuç, Y. S. (2017). *Başlangıcından Günümüze Dini Siyonizm*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara .
- Sönmezoğlu, F. (2012). *Uluslararası Politika Ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: DER Yayınları.
- Sparks, K. (2007). Religion, Identity, and the Origins of Ancient Israel. *Religion Compass*, 1(6), 587-614.
- Stopler, G. (2013). National Identity and Religion-State Relations: Israel in Comparative Perspective . G. Sapir, D. Barak-Erez, & A. Barak, (Eds.), *Israeli Constitutional Law at a Crossroads*, Israel: Hart Publishing .
- Süer, B., & Atmaca, A. Ö. (bt.). *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Şahin, İ., Şahin, C., & Şükür, İ. (2015). Oratdoğu'da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes-Picot. *The Journal Of Academiz Social Sciences*, Sayı: 38, 241-262.
- Şahin, M. (2007). *Din Dış Politika İlişkisi: ABD Örneği*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şahin, M. (2008). Uluslararası İlişkilerde Din Faktörü. İ. Bal, (Ed.), *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler içinde* (143-152). Ankara: Lalezar Kitabevi.
- Şahin, M. (2008). Uluslararası Politikanın Ruhu: Din . *Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (611-617). Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları .
- Şahin, M. (2008). ABD'nin "müslüman" savaşçıları. *Akademik ORTA DOĞU*, 3(1), 43-52.
- Şami, R. A. (2002). *Din Devleti İsrail-İsrail'de Dini Cemaat ve Partiler*. İstanbul: İlke Yayıncılık.

- Taylor, A. R. (1992). *İsrail'in Doğuşu: 1897-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Tevrat. (2017). Ankara: Yason Yayınları.
- Thomas, S. M. (2003). Taking Religious And Cultural Pluralism Seriously: The Global Resurgence Of Religion And The Transformation Of International Society. F. Petito, & P. Hatzopoulos, (Eds.), *Religion In International Relations The return From Exile* (22-53). New York: Palgrave Macmillan.
- Tokgöz, H. (2017). İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodor Herzl ve Siyonizm. *Anasay Dergisi*, 1(1), 183-195.
- Torlak, M. (2010). *Siyonizmin Penceresinden Arap-İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengelerine Yansımaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.
- Tutu, E. R. (2015). *İsrail-Filistin Sorununda Semboller, Söylemler ve Kimlik: Konstrüktivist Bir Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Türem, Ş. İ. (2019). Ortodoks Yahudilikteki Mesih İnancının Siyonizm'e Etkileri. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 28-41.
- Ulutaş, U., Bölme, S. M., Demir, G. N., Torlak, F., ve Ziya, S. (2012). *İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu*. Ankara: Seta Yayınları.
- XU, Y. (2012). Religion And International Relations In The Age Of Globalization. *Journal Of Middle Eastern And Islamic Studies (In Asia)*, 6(4), 19-50.
- Yakışır, B. (2011). *Din Dış Politika Etkileşimi ve Bu Etkileşimin AB Entegrasyon Politikalarına Yansıması*. (Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Yalçın, O. (2007). *İsrail Devletinin Dış Politik Tercihlerinin İç Politik Dinamikler Çerçevesinde İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Yavuz, H. (2016). Suriye-İsrail İlişkileri: Çatışma ve Çözumsuzlük Üzerine İnşa Edilen Bir Tarih. M. A. Okur, & N. Salık, (Ed.), *Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye: İç Ve Dış Politika* içinde (361-389). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yıldız, H. (2008). *Ortadoğu'da Dinler Üzerine Bir Araştırma (Yahudilik-Hristiyanlık-İslamiyet)*. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Yılmaz, M. (2001). *Radikal Sağın İsrail Dış Politikasına Etkisi: Batı Şeria-Gazze Şeridi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmaz, T. (2014). Uluslararası Sistemin Temel Gelişimi. H. Çakmak, (Ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler* içinde (197-237). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Yüksel, E. (1999). Din Fenomeni. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, 79-110.